

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**POMEN KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV PRI OCENJEVANJU
KREDITNIH TVEGANJ**

Ljubljana, september 2016

ŽIGA GROBELNIK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Žiga Grobelnik, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Pomen kvalitativnih dejavnikov pri ocenjevanju kreditnih tveganj, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcema doc. dr. Jako Cepcem in izr. prof. dr. Alešem Berkom Skokom.

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 6.9.2016

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	1
1 VPLIV KVANTITATIVNIH IN KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV NA KREDITNO TVEGANJE.....	4
1.1 Opredelitev kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.....	4
1.2 Vrste kreditnega tveganja.....	8
1.3 Slabosti kvantitativnih podatkov – kazalnikov in kreditnih analiz	12
2 METODOLOGIJE ZA PRESOJO KREDITNEGA TVEGANJA.....	14
2.1 Opredelitev metodologij kreditiranja	14
2.2 Predstavitev metodologij kreditnih tveganj.....	15
2.3 Kritike metodologij presojanja kreditnih tveganj.....	24
3 KVALITATIVNI DEJAVNIKI KREDITNIH TVEGANJ	25
3.1 Splošne značilnosti poslovnega subjekta	25
3.2 Registrirana dejavnost in poslovni model podjetja	29
3.3 Tržna usmeritev podjetja.....	30
3.4 Prvine/potenciali podjetja.....	31
3.5 Dejavniki, ki se nanašajo na odnos z banko in splošno poslovno etiko	33
3.6 Čustva in intuicija, ki so prisotna pri odobravanju kreditov	36
4 PRAVNA REGULACIJA KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV KREDITNIH TVEGANJ	40
4.1 Uvod v pravno regulacijo.....	40
4.2 Pomen bančne regulacije.....	41
4.3 Analiza pravne vloge kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.....	42
4.4 Ocena potrebnosti in zadostnosti vključenih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v bančni sistem.....	47
5 POMEN KVALITATIVNIH PODATKOV ZA MODELIRANJE KREDITNIH TVEGANJ V RAZLIČNIH ODLOČITVENIH SISTEMIH	51
5.1 Predstavitev in opis izvedenih raziskav	51
5.2 Predstavitev zaključkov izvedenih raziskav.....	57
5.3 Vpliv in pomembnost posameznih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v raziskavah.....	59
5.4 Pomen in uporabnost rezultatov raziskav.....	60
6 RAZISKAVA O POMENU KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV PRI OCENJEVANJU KREDITNIH TVEGANJ	61
6.1 Izhodišča in namen raziskave.....	61
6.2 Raziskovalna vprašanja.....	61
6.3 Metodologija raziskave	63
6.3.1 Metode obdelave podatkov	64
7 REZULTATI RAZISKAVE IN DISKUSIJA	65
7.1 Značilnosti vzorca	65
7.2 Rezultati raziskave po vprašanjih in diskusija	67
7.3 Omejitve raziskave.....	80

SKLEP	80
LITERATURA IN VIRI	87
PRILOGA	

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primerjava med tradicionalnimi in sodobnimi metodologijami ocenjevanja kreditnega tveganja	16
Tabela 2: Vrednosti točk po Weinrichovemu obrazcu	22
Tabela 3: Velikost podjetja in vpliv kvalitativnih dejavnikov (lasten prikaz)	27
Tabela 4: Negativna intuicija (angl. <i>Negative Gut Feelings</i>):	39
Tabela 5: Pozitivna intuicija (angl. <i>Positive Gut Feelings</i>):	39
Tabela 6: Pregled nabora kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja .	47
Tabela 7: Kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih je možno kvantitativno ovrednotiti (lasten prikaz)	51
Tabela 8: Kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih je možno kvantitativno ovrednotiti (nad.)	51

KAZALO SLIK

Slika 1: Kvantitativni dejavniki kreditnih tveganj	6
Slika 2: Slabosti in napake kreditnih analiz	13
Slika 3: Shema strukture standardiziranega procesa določitve bonitetnih ocen	54
Slika 4: Struktura vzorca po spolu, starosti, delovnih izkušnjah, lastništvu banke in vrsti naziva (n = 34)	66
Slika 5: Metodologije razvrščanja strank v bonitetne razrede (n = 36)	67
Slika 6: Rezultati rangiranja slabosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36). 68	
Slika 7: Ocena pomembnosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 35)	70
Slika 8: Zaželjena utež, ki bi jo morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj (n = 36).....	71
Slika 9: Frekvenčna porazdelitev izbranih % glede uteži kvalitativnih dejavnikov v skupni bonitetni oceni pri novoustanovljenih podjetjih (n = 36)	72
Slika 10: Trenutna utež, ki jo banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj (n = 36).....	73
Slika 11: Ocena pomembnosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36)	75
Slika 12: Rezultati strinjanja s trditvami glede kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36)	77
Slika 13: Porazdelitev, v koliko odstotkih (%) primerov je intuicija vplivala na kreditne odločitve v zadnjem letu (n = 36)	78

Slika 14: Rezultati glede vpliva kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na spremembo v bonitetnih razredih (n = 36)	79
---	----

UVOD

Banke preverjajo in ocenjujejo kreditno sposobnost potencialnega kreditojemalca z analiziranjem kvantitavnih (finančnih) in kvalitativnih (nefinančnih) podatkov o podjetju oziroma gospodarski družbi. Kreditno tveganje je težko v celoti kvantificirati, saj obstaja mnogo dejavnikov, ki kreditno tveganje povzročajo, vendar je nekatere izmed njih težko izmeriti, ker se zelo redko pojavljajo. Za ugotavljanje komitentove kredibilnosti so osnova kvantitativni podatki, vendar banke vedno pogosteje podrobno spremljajo tudi dejavnike uspešnosti poslovanja podjetij, ki vključujejo nefinančne podatke t. i. »mehke informacije«, saj nudijo bankam dodaten vidik, pri katerem spoznajo poslovanje podjetja in ugotovijo, ali podjetje zasleduje zastavljene cilje in strategijo ter kakšna je smer, v katero bo podjetje raslo v prihodnosti. Nefinančni podatki prav tako prispevajo k boljšemu razumevanju glavnih poslovnih tveganj in blažilcev tveganj, glavnih prednosti in slabosti, konkurenčnega položaja podjetja ter možnosti za prihodnji razvoj.

Informacije ostajajo ključen vložek za bančno industrijo kljub informacijski asimetriji posojilojemalcev. Manjša, kot je stranka in njen obseg poslovanja, težja je dostopnost informacij (Godbillon-Camus & Godlewski, 2006). Če banka na podlagi kvalitativnih informacij pride do spoznanja, da se položaj podjetja slabša, lahko to pomeni, da se bo v prihodnosti poslabšala tudi ocena iz finančnih kazalnikov. Uporaba kvalitativnih podatkov bankam nudi pomembno dodatno informacijo o trenutnem položaju podjetja, iz česar je možno predvidevati prihodnji razvoj poslovanja podjetja. Že Kaplan & Norton (2000) sta pri ocenjevanju uspešnosti podjetja zagovarjala uravnotežen merilni sistem, ki naj bi zajemal tako finančne kot nefinančne informacije, in predstavila uravnotežen sistem kazalnikov.

Osnova za ugotavljanje kreditnega tveganja je preučitev dejavnikov, ki vplivajo nanj in s katerimi lahko banka začne ocenjevati strankino kreditno sposobnost. Za učinkovito upravljanje kreditnega tveganja je zelo pomembno, da banka v čim večji meri razprši svoje kreditno tveganje z izkoriščanjem ekonomije obsega, saj tako zmanjšuje verjetnost slabih naložb v portfelju. Dejavniki v okolju, ki se zelo hitro spreminjajo, kot so razvoj tehnike in znanosti, poudarek na zunanji trgovini, družbenopolitične spremembe, gospodarska nihanja, gospodarske krize, pojav stečajev in likvidacij, so pripeljali do točke, ko je za banke smiselno upoštevati tudi možne prihodnje dejavnike. Le-te vključuje sodobno pojmovanje bonitete podjetja, ki odseva kakovost poslovanja podjetja in se kaže v njegovi zanesljivosti, solidnosti, uspešnosti in obetavnosti.

Razvoj teorije upravljanja s kreditnim tveganjem razkriva glavne zgodovinske stopnje razvoja tveganja in metode za njeno ocenjevanje s poudarkom na določitvi vloge upravljanja tveganj v bančnem sektorju. Eno izmed prvih referenc o obstoju posojilojemalčeve plačilne sposobnosti oziroma vračila posojila in njeno pravno

opredelitev lahko najdemo že v Hamurabijevem zakoniku iz leta 1750 pred našim štetjem. Takrat se je nesposobnost vračila posojila štela kot kaznivo dejanje in posledično terjala primerno kazen, ki bi jo lahko enačili s krajo oziroma goljufijo (Burakov, 2014). Prvotno so bila kreditna razmerja zgrajena predvsem na medosebnem sporazumu med posojilodajalcem in posojilojemalcem, pri čemer je pomembno vlogo v teh odnosih igralo medsebojno zaupanje in ugled nasprotne stranke.

Do druge polovice 19. stoletja je pri metodah ocenjevanja kreditnega tveganja prevladoval tako imenovani »kvalitativni pristop«. Kreditna analiza je temeljila na razpoložljivosti osebnih podatkov posameznega dolžnika in pogojih lokalnega trga. Z gospodarskim razvojem, prepletanjem gospodarskih odnosov ter razširitvijo lokalnih in nacionalnih trgov so se zahteve po informacijah začele krepiti. V ZDA so npr. posebne informacije o kakovosti železniških tirov in osebnostnih lastnostih vodilnih mož začele igrati bistveno manjšo vlogo kot recimo obseg tovornih transportnih stopenj in splošne ravni stroškovne učinkovitosti delovanja železniškega podjetja. V takšnih pogojih so se začeli pojavljati prvi prototipi sodobnih bonitetnih agencij, ki so svojim naročnikom zagotavljali komercialne informacije o podjetjih po celotni ZDA (Brown, 2004).

Prva agencija v Združenih državah, ki je začela zagotavljati takšne informacije, je bila Dun & Bradstreet, ustanovljena leta 1841. Ena od novosti, ki so privedle do oblikovanja sodobnih temeljev analize kreditnega tveganja, je bila odločitev Johna Moodya, da združi kreditno poročilo Dun & Bradstreet z investicijskim pregledom, ki ga je objavil Standard & Poor. Zaradi pomanjkanja zanesljivih podatkov za oceno verjetnosti neplačila posojilojemalca so ocene ostale pretežno kvalitativne in so bile predstavljene v obliki strokovne presoje. Za železniški sektor so bili pretekli finančni podatki nepopolni in nezanesljivi, pri čemer finančnih podatkov za vse druge dele industrije skorajda ni bilo. Eden od glavnih problemov na poti razvoja kvantitativnih metod ocenjevanja kreditnih tveganj je predstavljalo pomanjkanje ali odsotnost informacij, ki bi bile primerne za gradnjo časovnih vrst.

Prvi poskusi za uporabo strukturiranega kvantitativnega pristopa metod ocenjevanja kreditnega tveganja so se pojavili v poznih 50-ih oziroma zgodnjih 60-ih letih 20. stoletja. Leta 1980 je bila razvita standardizirana metoda za ocenjevanje kakovosti posojilojemalcev, ki temelji na sistemu točkovanja (angl. *Credit scoring*). Po propadu ameriške borze v letu 1987 je bila predstavljena prva različica regulativnih načel baselskega odbora. V sredini leta 1990 je JP Morgan razvil prvi interni model za ocenjevanje kreditnega tveganja, ki se je imenoval CreditMetrics, kar je spodbudilo razvoj in distribucijo analiznih metod VaR, ki se uporabljajo v bančnem sektorju še danes (Dione, 2013).

V poznih 90-ih 20. stoletja so se okrepile razprave o vprašanju inovacij na področju upravljanja s kreditnimi tveganji in razvili alternativni pogledi na mesto ter vlogo pri

metodah ocenjevanja kreditnega tveganja. Rötheli (2013) je postavil hipotezo, da uvajanje novih metod analize kreditnega tveganja povečuje stopnjo zaupanja, sprejetega na kreditnem trgu, saj naj bi omenjene metode delovale kot sidro, ki prinaša učinek povečanega zaupanja. Rötheli je prišel do zaključka, da inovacije v metodah vrednotenja kreditnega tveganja prispevajo k povečanju stopnje sprejetih kreditnih tveganj in konkurence na kreditnem trgu. Študija (Burakov, 2014), ki preučuje razmerje med metodami ocenjevanja in dinamiko kreditnega tveganja, privede do dognanja, da razvoj metod za ocenjevanje kreditnega tveganja ne prispeva k zmanjšanju amplitude kreditnih tržnih nihanj, kakor tudi ne zmanjšuje stopnje kreditnega tveganja, ki jo posojilodajalci sprejemajo. Inovacije pri upravljanju kreditnega tveganja naj bi v določenih primerih celo povečale pripravljenost za sprejemanje tveganja.

Namen magistrskega dela je preučitev obstoječih pravnih podlag oziroma pravil na različnih ravneh (Baselski komite kot globalni regulator, Banka Slovenije kot domači regulator in interna pravila ter smernice, ki se nanašajo na uporabo kvalitativnih dejavnikov pri oceni kapitalske ustreznosti banke) in ugotovitev, ali bi morali biti kvalitativni dejavniki sestavni del kogentne bančne zakonodaje ali pa naj ostanejo del notranjih pravil posamezne banke. Namen magistrskega dela je tudi izvedba analize in predstavitev pomena vpliva nefinančnih dejavnikov na ocenjevanje kreditnih tveganj pri odločitvah o kreditiranju v bankah ter prikaz, na kakšen način se lahko meri njihov vpliv. V delu so predstavljeni ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj skozi izvedene empirične raziskave in izpeljana ključna dognanja. V magistrskem delu želim preko empirične raziskave ugotoviti, kakšen pomen dajejo banke kvalitativnim kreditnim dejavnikom ter kako močan je vpliv pri sprejemanju kreditnih odločitev bank. Analizirati želim tudi uporabo obstoječih kvalitativnih dejavnikov in njihovo praktično uporabo v bankah ter preučiti, zakaj se določeni kazalniki, ki vključujejo kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj v bankah, niso v celoti uveljavili. Namen dela je preučiti, kako bi lahko izboljšali njihovo praktično uporabo glede na postavljene smernice, in predlagati ustrezne spremembe glede na empirične ugotovitve, ki bodo sledile iz raziskave.

V svojem magistrskem delu želim raziskati ali ugotoviti:

- Kakšen je vpliv upoštevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na bonitetno oceno glede na pravno regulacijo (Basel II, Zban – II, BS, interna pravila) in smiselnost uporabe glede na njihove smernice ter predlaganje ustreznih sprememb.
- Kateri so ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj in kakšen je njihov vpliv na odločitve v bankah.
- Teoretično raziskati, katere so ključne značilnosti in kakšen je pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja.
- Ugotoviti, katere kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj bi bilo možno kvantificirati in predstaviti v obliki kazalnikov.

- Preko empirične raziskave ugotoviti, kakšen je optimalen obseg uporabe kvalitativnih dejavnikov pri oceni kreditnih tveganj.
- Ugotoviti, kateri kvalitativni kreditni kazalniki so primerni za uporabo v bančnem sistemu. Kolikšno utež predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj glede na skupno oceno pri kreditnih odločitvah v bankah.
- Ali dajejo banke dovolj velik poudarek kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj? Kakšni so predlogi izboljšav?
- Ugotoviti, ali bi ob predpostavki doslednega upoštevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj banke sprejele drugačne odločitve glede bonitetnih ocen.

Magistrsko delo je sestavljeno iz sedmih poglavij. Prvo poglavje zajema osnovno predstavitev kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj ter njihov medsebojni vpliv. Sledi predstavitev razčlenitve posameznih vrst kreditnih tveganj in slabosti, ki jih prinašajo kvantitativne informacije. V drugem poglavju so predstavljene metodologije za presojo kreditnih tveganj in kritike, ki se na te metodologije nanašajo. V tretjem poglavju so po vsebinskih sklopih podrobno predstavljene in opisane vsi ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj. Četrto poglavje se nanaša na pravno regulacijo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, njen pomen in analizo pravne vloge, ki jo imajo omenjeni dejavniki. V zaključku poglavja sem izpostavil ustreznost vključenosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj in pravne reguliranosti z vidika učinkovite bančne presoje. V petem poglavju sem opredelil pomen kvalitativnih podatkov za modeliranje kreditnih tveganj in predstavil rezultate drugih raziskav v povezavi s pomenom in smiselnostjo vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v različne odločitvene sisteme. V šestem poglavju so predstavljene značilnosti vzorca, rezultati raziskave o pomenu kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj po raziskovalnih vprašanjih, potek raziskave in diskusija. V zadnjem poglavju so prikazani rezultati raziskave in diskusija.

1 VPLIV KVANTITATIVNIH IN KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV NA KREDITNO TVEGANJE

1.1 Opredelitev kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj

Na kreditna tveganja vplivajo različni dejavniki, med katerimi obstajajo precejšnje razlike. Glede na možnost izražanja razlikujemo kvantitativne in kvalitativne dejavnike kreditnega tveganja. V magistrskem delu sem se osredotočil na pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja, vendar je smiselno, da najprej predstavim razlike med kvalitativnimi in kvantitativnimi podatki.

Slednji so načeloma lažje dostopni, objektivni in jih lahko imenujemo tudi nedvomna dejstva (angl. *Hard facts*). So tisti dejavniki stanja, izidi in razmerja, ki jih je možno meriti ter jih izražamo izključno številčno, relativna pa prevladujejo nad absolutnimi števili. Sicer še vedno predstavljajo prevladujočo metodologijo za sprejemanje kreditnih odločitev bank, saj lahko banke iz njih ugotovijo plačilno sposobnost (likvidnost, donosnost), zmožnost odplačevanja posojil, finančno strukturo (višino dolga), poslovno in finančno uspešnost in kapitalsko pozicijo, kot tudi trende poslovanja ter možnosti preživetja podjetja. Vendar se v kvantitativnih dejavnikih izraža zamik, saj prikazujejo preteklo stanje in ne povedo vsega niti o preteklih, kaj šele sedanjih poslovnih odločitvah. Precenjevanje doseženega na podlagi preteklih finančnih podatkov je lahko za podjetje nesprejemljivo, saj so lahko bile poteze managementa nadalje usmerjene v nerazumno visoke naložbe v kratkoročne rešitve in nezadostno vlaganje v dolgoročno ustvarjanje vrednosti zlasti v intelektualna sredstva, ki spodbujajo prihodnjo rast. Podjetja so lahko v tem obdobju zmanjšala naložbe v razvoj novih izdelkov, izboljšavo procesov, razvoj človeških virov, informacijsko tehnologijo, baze podatkov, kakor tudi sistemov za razvoj na področju poslovanja s trgov in strankami. Kratkoročno se omenjena zmanjšanja na finančnem področju pokažejo kot povečanje dohodka, okrepi se izkazana donosnost, hkrati pa podjetje postane zelo občutljivo za konkurenco, ker si ne zagotavlja določene zvestobe in zadovoljstva strank (Kaplan, Norton, Mejak, & Trajkovski, 2000, 33–37).

Med količinske oziroma kvantitativne dejavnike sodijo ocena finančnega položaja dolžnika, ki predstavlja njegovo plačilno sposobnost, donosnost in delež dolga v celotnem financiranju. Prav tako so pomembni denarni tokovi pri poslovanju, ki kažejo na zmožnosti zagotovitve zadostnega denarnega pritoka za odplačilo dolga v prihodnjih obdobjih. Iz sestave kapitala je možno sklepati na premoženje podjetja. Pomembni kvantitativni dejavniki so tudi obseg proizvodnje in prodaje, obseg uvoza in izvoza ter odpisanost opreme. Pri poslovnem ciklu podjetja pridejo do izraza predvsem dejavniki obratnega kapitala, ki kažejo učinkovitost obračanja zalog, terjatev in poslovnih obveznosti ter z njimi povezano dolžino plačilnih rokov kupcev in dobaviteljev. Rast realizacije omogoča podjetju ustvarjanje profitnih marž in ustvarjanje dobičkov, katerih vlaganje podjetju omogoča širitev proizvodnje in nadaljnje investiranje. Na Sliki 1 so predstavljeni nekateri ključni kvantitativni dejavniki kreditnih tveganj ter iz njih izpeljani kazalci poslovanja.

Slika 1: Kvantitativni dejavniki kreditnih tveganj

dokumenti	ključni kazalci poslovanja	relativno vrednotenje (%)	
<ul style="list-style-type: none"> *letno poročilo (vključno z računovodskimi izkazi) *poslovni načrt 	<ul style="list-style-type: none"> *strukt. sredstev *struktura dolga *finančni vzvod 	<ul style="list-style-type: none"> *opred. sredstva/bilančna vsota *kratkoročni dolg/skupni dolg *lastniški kapital/bilančna vsota 	+/- 30
	<ul style="list-style-type: none"> *likvidnost 	<ul style="list-style-type: none"> *likvidna sredstva/trenutne obvez. *EBITDA*/dolžniške obveznosti 	+/- 20
	<ul style="list-style-type: none"> *donos 	<ul style="list-style-type: none"> *denarni tok/promet *neto dobiček/celotna sredstva 	+/- 15
	<ul style="list-style-type: none"> *rast *velikost 	<ul style="list-style-type: none"> *rast prometa *celotna sredstva 	+/- 15
	<ul style="list-style-type: none"> *učinkovitost *obračanje kapitala 	<ul style="list-style-type: none"> *prodaja/zaloge *prodaja/celotna sredstva 	+/- 20

* Zasluzek pred obrestmi, davki, amortizacijo in odpisom.

Vir: Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006, str. 34, slika 15.

Med pisanjem magistrskega dela sem spoznal, da obstaja glede kvantitativnih kreditnih dejavnikov že zelo veliko literature in izpeljanih kvantitativnih dejavnikov, zato se v tej točki ne bi preveč posvečal le-tem in bi se raje osredotočil na kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, ki jih imenujemo tudi kakovostni ali kvalitativni podatki (angl. *Soft facts*). Gre za nefinančne podatke, ki se zberejo v določenem obdobju skozi gradnjo odnosa med banko in stranko in se nanašajo predvsem na podjetje, okolje, tržni položaj in vodstvo. Ti podatki so bolj subjektivne narave, zato jih je težje pridobiti in ovrednotiti. So osnovni indikatorji zmožnosti in sposobnosti pripravljenosti podjetja za nadaljnjo rast in razvoj. Problem kvalitativnih podatkov je njihova merljivost, saj so težje merljivi ali pa njihovo merjenje ni najbolj smiselno, zato jih banke poskušajo opredeliti čim bolj objektivno in jih običajno izrazijo s pomočjo vrednostne lestvice ali zgolj opisno (SWOT analiza). Kljub manjši natančnosti imajo veliko izrazno moč in postajajo nepogrešljivi pri presoji bonitete podjetja, njihovih razvojnih možnosti in prihodnje uspešnosti. Hkrati imajo kvalitativni dejavniki tudi veliko vrednosti pri ocenjevanju in presojanju preteklih dogajanj in izidov poslovanja podjetij, zato se kvalitativni dejavniki opredeljujejo kot značilnosti podjetja, ki učinkujejo na prihodnost in perspektivnost podjetja ter so konsistentni s preteklimi izidi (Knez-Riedl, 1998, str. 152). Nefinančni kazalniki dajejo informacije, ki so usmerjene v priložnosti in tveganja, ki odražajo sposobnost preživetja in razvoja podjetja (notranji potenciali) in panoge (zunanji potenciali). Kakovostne dejavnike precej težje izrazimo numerično kot opisno, zato lahko pri vsakem kvalitativnem dejavniku opredelimo njegov vpliv na kreditno tveganje. Običajno banke kvalitativne podatke primerjajo s preteklim delovanjem podjetja, značilnostmi panoge oziroma s konkurenčnim podjetjem (Zrim, 2005). Petersen (2004) opozarja, da je način zbiranja nedvomnih informacij neoseben, pri čemer je zbiranje mehkih informacij precej bolj osebno kot tudi sama obdelava. Poudarja tudi težavo manipulativnosti kvalitativnih informacij. Največji vir kvalitativnih podatkov predstavlja sama stranka, zato je za banko pomembno, da si prizadeva graditi dobre poslovne odnose in medsebojno zaupanje.

Večina dejavnikov kreditnega tveganja je medsebojno pogojena skozi vzročno-posledično povezavo. Povezava nekaterih kvantitativnih dejavnikov se odraža v kazalnikih, saj npr. obseg proizvodnje in zaposlenost vplivata na produktivnost, prav tako kot poslovni izid in vložena sredstva vplivajo na donosnost poslovanja. Povezava določenih kvalitativnih dejavnikov se kaže skozi vpliv dejavnosti podjetja na tehnologijo in kakovost, vpliv lokacije na ugled podjetja ali vpliv ekološke ozaveščenosti na lokacijo. Prav tako kakovost managementa, kultura in poslovna morala vplivajo na večino kvalitativnih dejavnikov. Praviloma se kvantitativni dejavniki izražajo v kvalitativnih oziroma se medsebojno dopolnjujejo in pojasnjujejo. Tako recimo višina vlaganj v raziskave in razvoj vpliva na kakovost in inovativnost proizvodov.

Dejavniki, ki vplivajo na kreditno tveganje, lahko izvirajo iz podjetja samega, so posledica zunanjih vplivov ali pa predstavljajo odgovor nanje. Notranji dejavniki predstavljajo vse lastnosti oziroma značilnosti podjetja in so rezultat dejavnosti oziroma vrednot podjetja ali posledica strateških odločitev. Med glavne notranje dejavnike kreditnih tveganj sodijo pravna oblika družbe, oblika odgovornosti, način upravljanja, oblika lastnine, lastnosti lastnikov, starost podjetja (faza življenjskega cikla), velikost, lokacija, dejavnost, proizvodno-prodajni program, kakovost proizvodov in storitev, znanje, izvozo-uvozna usmeritev, kadri, management, poslovna morala, inovacije, tehnologija, poslovne povezave, kultura, poslovni ugled, strategija, naložbena dejavnost, ekološka ozaveščenost, informacijski sistem (Knez-Riedl, 2000). Ti dejavniki izražajo potencialne, njihovo izrabo, notranje pogoje in dosežke podjetja. Nad temi dejavniki ima podjetje več neposrednega nadzora.

Po drugi strani zunanji dejavniki vplivajo na kreditno tveganje iz okolja podjetja s svojimi lastnostmi in dogajanjem. Gre za zunanje spremenljivke, na katere vodstvo podjetja oziroma management nima vpliva in so izven njihovega nadzora, kot npr. spremembe v tehnologiji, spremembe v regulativi ali politične spremembe (Knez-Riedl, 2000). Zunanji dejavniki so lahko demografski, politični, gospodarski, ekološki, tehnološki ali sociološki. Predvsem politični in ekonomski dejavniki vplivajo na tveganje, povezano z investiranjem v tujo državo (angl. *Country risk*). Tveganja za poslovanje lahko vključujejo šibke lastninske pravice, nepredvidljive davke in pravne sisteme ter valutna tveganja (EJR Methodologies, 2015). Glede na obseg in možnosti nadzora podjetja ločimo različne sestavine splošnih in poslovnih okolij, ki se razlikujejo predvsem v makro- in mikrookolju. V makrookolje sodijo pravnopolitični, mednarodni, tehnološki, gospodarski in socialni dejavniki, ki vplivajo na vsa podjetja. Po drugi strani v mikrookolje uvrščamo kupce, dobavitelje, konkurente, posrednike, interesne skupine, vlado, kreditodajalce, lokalne oblasti, sindikate, torej vse deležnike iz poslovnega okolja, ki na družbo vplivajo neposredno. Zunanji dejavniki vplivajo na podjetje z različno intenzivnostjo v odvisnosti od dejavnosti, finančne strukture, poslovne politike, lokacije in tehnologije (Knez-Riedl, 2010).

Kreditne institucije se pri opravljanju svoje dejavnosti srečujejo z različnimi oblikami tveganj, na katere vplivajo tako kvantitativni, kvalitativni kot zunanji in notranji dejavniki. Tveganje lahko izhaja iz samega gospodarskega okolja ali pa iz stranke same. Banke poskušajo ta tveganja prepoznati in omejiti ter tako zavarovati svoj kreditni portfelj, vendar so nekatera tveganja težko predvidljiva. Pri upravljanju kreditnega tveganja banke uporabljajo različna orodja za njihovo izognitev.

Kreditno tveganje avtorji razdelijo na različne podvrste tveganj. V nadaljevanju predstavljam vrste kreditnega tveganja v povezavi s kreditnimi institucijami in iz njih izpeljane kvantitativne in kvalitativne dejavnike, ki to tveganje povzročajo. V poglavju so predstavljene možnosti in orodja, ki se jih kreditne institucije poslužujejo za omilitev kreditnega tveganja.

1.2 Vrste kreditnega tveganja

Hempel, Simonson in Coleman (1994, str. 371) delijo kreditno tveganje na **transakcijsko tveganje** (angl. *Transaction risk*) in **portfeljsko tveganje** (angl. *Portfolio risk*). Transakcijsko tveganje se nanaša na bančno oziroma kreditno organizacijo, skozi katero banka upravlja oziroma vodi kreditno funkcijo, sistem bančnih kreditnih analiz in bančne standarde za dana posojila, kot npr. pogoje v posojilni pogodbi, vrste zavarovanja, ki jih banka sprejme in podobno. Portfeljsko tveganje se deli na notranje tveganje (angl. *Intrinsic risk*), ki je specifično posameznemu posojilojemalcu in tveganje koncentracije posojil (angl. *Concentration risk*) znotraj kreditnega portfelja, ki je posledica prevelike koncentracije posojilnega portfelja banke v določene gospodarske dejavnosti, skupine povezanih oseb, oblike posojil ali geografska območja. Nanaša se na vsakršne izpostavljenosti bank, kjer so potencialne izgube relativno velike glede na bančni kapital, celotna sredstva ali glede na celotno kreditno tveganje banke. Kreditna koncentracija se pojavi, ko ima množica kreditov podobne kreditne lastnosti in ko kreditni portfelj nadzorovanega subjekta vsebuje kredite v velikih zneskih, ki vključujejo posamezne stranke in povezane entitete, določeno panogo oziroma gospodarski sektor, nahajanje strank na določenem gospodarskem območju, v posamezni tuji državi ali skupino držav, katerih ekonomije so tesno povezane, podobna zavarovanja in zapadlost. Banke imajo sledeče možnosti upravljanja kreditnih koncentracij: prodaja kreditov, sekuritizacija kreditov in drugi sekundarni trgi kreditov (Roger et al, 2000). Banka aktivno upravlja s portfeljem naložb in lahko svoj portfelj kreditov diverzificira po naložbah, panogah, regijah, državah, mednarodno ter po posameznih komitentih (posameznikih, podjetjih ali skupinah povezanih oseb). Tukaj govorimo o politiki razpršenosti kreditnega portfelja. Pri vsakem dodatnem kreditu v portfelju se kreditno tveganje celotnega portfelja poviša za manj kot znaša samostojno kreditno tveganje zadnjega dodanega kredita. Povečanje predstavlja zgolj sistematični del kreditnega tveganja (angl. *Firm specific risk*), ki se ga tudi z razpršenostjo ne da odpraviti. Za banko je pomembno, da zna oceniti prav ta del

kreditnega tveganja, saj predstavlja povišanje tveganosti in pričakovanih izgub celotnega portfelja kreditov.

Saunders (2000, str. 105) glede na vpliv razpršenosti kreditnih naložb na kreditno tveganje razlikuje **specifično ali nesistematično** kreditno tveganje (angl. *Firm specific credit risk*) in **sistemsko (sistematično)** kreditno tveganje (angl. *Systematic credit risk*). Specifično tveganje je povezano s strankino neizpolnitvijo dolžniških obveznosti zaradi tveganosti projektov. Gre za specifično tveganje posameznega podjetja (angl. *Borrower-specific factors*) oziroma njegovih poslovnih aktivnosti, ki se mu banke z razpršenostjo naložb lahko izognejo. Specifično tveganje se povečuje, če se podjetje ukvarja s projekti, ki ne sodijo v osnovno dejavnost poslovanja, ali če poseduje naložbe v obliki posojil ali obveznic. Saunders (2000, str. 219–220) kot dejavnike specifičnega kreditnega tveganja navaja:

- **Ugled/sloves oziroma pretekle izkušnje s posojilodajalcem** (angl. *Reputation or borrowing-lending history*). Velja za stranko, ki v poslovnem svetu uživa ugled in ima dober sloves ter dobro zgodovino sodelovanja s kreditnimi institucijami.
- **Finančni vzvod oziroma delež dolga glede na kapital** (angl. *Gearing*). Predstavlja razmerje med dolžniškim in lastniškim kapitalom. Višje kot je razmerje, večje je tveganje, saj ob višjem deležu dolga v strukturi financiranja obresti izdatno bremenijo denarni tok. Višja zadolženost tako povzroča višjo verjetnost neplačila.
- **(Ne)stanovitnost prihodkov** (angl. *Volatility of earnings*). Večje kot je nihanje prihodkov, manj stabilno je poslovanje stranke, saj se tako viša tveganje redne poravnave fiksnih obresti na dolgi rok.
- **Zavarovanje posojila** (angl. *Collateral*). Z ustreznostjo zavarovanja se zmanjšuje izpostavljenost tveganja kreditne institucije.

Sistemsko (sistematično) kreditno tveganje (angl. *Systematic credit risk*) predstavlja tveganje neizpolnitve obveznosti določenega podjetja zaradi splošnih gospodarskih razmer v okolju, ki so posledica makroekonomskega okolja in imajo vpliv na večino strank v panogi (angl. *Market-specific factors*) ter slabijo položaj podjetij v celotnem gospodarstvu. Gre za tveganje, ki je odvisno od dejavnikov, ki vplivajo na kreditno tveganje vseh podjetij v panogi, kot recimo odzivanje dejavnosti na gospodarske cikle ali gibanje obrestnih mer v času recesije. Tega tveganja banka z diferzifikacijo naložb ne more odpraviti. Kreditno tveganje v pogojih ekonomskega razcveta upade, saj so zaradi dobrih zaslužkov stopnje plačilne nesposobnosti nizke. V razmerah ekonomskega nazadovanja pa se kreditno tveganje poveča, saj se donosi poslabšajo, zaradi česar je odplačevanje dolgov oteženo. V tem primeru govorimo o sistematičnem kreditnem tveganju. Ključna sistematična oziroma makroekonomska dejavnika, ki sta značilna za določeno gospodarstvo in vplivata na sistematično kreditno tveganje sta **poslovni cikel** (angl. *Business cycle*) in **višina obrestnih mer** (angl. *Level of interest rates*). Faza poslovnega cikla, v kateri se nahaja gospodarstvo, je zelo pomembna za banke, ko ocenjujejo verjetnosti neplačila svojih

komitentov. Prav tako višina obrestne mere v določeni meri vpliva na obseg kreditiranj. V obdobjih visokih obrestnih mer se za najemanje kreditov praviloma odločajo kreditorejmalci, ki načrtujejo visoko donosne naložbe.

Mishkin (2000, str. 507–508) pri upravljanju kreditnega tveganja poudarja predvsem **koncept napačne izbire** (angl. *Adverse selection*), ki se nanaša na »vprašljive kreditorejmalce« z višje tveganimi investicijskimi projekti, ki so pogostokrat visoko agresivni pri pridobivanju kreditov in **moralnega tveganja** (angl. *Moral hazard*, kjer gre za kreditorejmalce, ki vlagajo v visoko donosne, vendar tvegane projekte, zato niso najbolj zaželeni kreditorejmalci, saj pri njih obstaja visoka tveganost odplačevanja in refinanciranja. Oba koncepta povečujeta verjetnost nevrčila kredita, zato se jim banke izogibajo z uporabo naslednjih orodij:

- pridobivanje informacij o stranki in sprotna spremljava poplačil ter nadzor komitenta (angl. *Screening and monitoring*),
- ugotavljanje bonitetnih ocen komitentov (angl. *Client ratings*),
- vzpostavitev dolgoročnih odnosov s komitentom,
- uvedba kreditnih linij (angl. *Loan commitments*),
- prilagajanje zavarovanja kreditov (angl. *Collateral*), postavitve finančnih in komercialnih zavez (angl. *Covenants*) oziroma necenovnih in omejevalnih pogojev v kreditnih pogodbah,
- zavarovanje z depozitom (angl. *Compensating balances requirements*),
- določanje maksimalnih mej kreditnih izpostav in limitov na posameznih komitentih oziroma skupinah povezanih oseb (angl. *Credit rationing*),
- razpršitev tveganj pri odobravanju prodaje ali sindiciranih posojil (v sodelovanju z drugimi bankami),
- uporaba portfeljskega pristopa (angl. *Portfolio orientation*), kjer banka aktivno upravlja s portfeljem naložb tako, da jih razprši glede na panogo, regijo, po komitentih, občinah, podjetjih in nadzira kreditni portfelj,
- zaračunavanje različnih obrestnih mer in provizij (strankam s slabšo bonitetno oceno se zaračuna višja obrestna mera, saj je vanjo vključena tudi premija za tveganje),
- listinjenje, provizije.

Banke se za omilitev tveganj posameznih naložb poleg oblikovanja ustrezne transakcijske strukture, preverbe finančnih izkazov in drugih jamstev poslužujejo predvsem zavarovanj, vendar pa se je ključno osredotočiti predvsem na sposobnost odplačevanja posojilojemalca. Zavarovanje ne more biti nadomestek za celovito oceno kreditorejmalca ali nasprotne stranke, niti ne more biti nadomestilo za nezadostne informacije. Poleg tega pa morajo biti banke pozorne na dejstvo, da se lahko vrednost zavarovanja tekom časa spremeni ali celo zmanjša oziroma se spremenijo dejavniki, ki lahko vplivajo na manjšo izterljivost kreditov. Koncept posojanja sodobnih bank temelji na kreditiranju na osnovi denarnih tokov (angl.

Cash-flow lending) in ne na posojanju na podlagi zavarovanja (angl. *Collateral based lending*). Banke imajo vpeljane politike, ki zajemajo sprejemljivost različnih oblik zavarovanja, postopke za stalno spremljavo vrednosti takšnega zavarovanja in proces, ki zagotavlja, da je zavarovanje s premoženjem še vedno izvršljivo oziroma uresničljivo (Roger et al., 2000). Ocenjeno premoženje podjetja, primerno za zastavo bančnih posojil (osnovna sredstva in naložbene nepremičnine kot dele v celotnih sredstvih), je ključno sodilo premoženja pri odločitvah bank za obnavljanje posojil v času krize (Cotugno et al., 2013, str. 1377).

V preteklih nekaj letih so banke začele spreminjati svoj pristop h kreditnim poslom. Razvoj obvladovanja tveganja, povezan s strukturnimi spremembami, kot so povečana pričakovanja delničarjev, intenzivnejša konkurenca in gospodarski upad v nekaterih regijah, je banke prisilil, da so postale bolj pozorne na merjenje in upravljanje kreditnih tveganj ter na svojo kapitalsko ustreznost v tej zvezi. Bančne ocene tveganj v zvezi s posojili postajajo vedno bolj odvisne od značilnosti posameznega posojilojemalca. Bessis (1998, str. 82) razdeli kreditno tveganje na tri vrste podtveganj: **tveganje neizpolnjevanja obveznosti** je odvisno od kreditne sposobnosti kreditojemalca, da ne bo vrnil vseh svojih obveznosti v roku ali pa jih sploh ne bo poravnal. Pri tem si banke pomagajo z informacijami o posameznih individualnih komitentih, tako da pridobivajo informacije s strani specializiranih institucij in agencij. Verjetnost neizpolnjevanja obveznosti določa kreditna sposobnost kreditojemalca (Smithson, 1998, str. 390). Višje kot je rangiran kreditojemalec, manjša je verjetnost, da posojila ne bo mogel vrniti in obratno. Daljša ročnost naložbe povečuje verjetnost nevrčila obveznosti kreditojemalca, saj je na daljši rok več možnosti pojava spremenljivk, ki lahko vplivajo na poslabšanje finančne sposobnosti kreditojemalca in obratno. **Tveganje izpostavljenosti banke** kaže na negotovost pri odplačevanju kreditov s strani kreditojemalcev. Banka mora ločevati med maksimalno in pričakovano izpostavljenostjo (Smithson, 1998, str. 393), pri čemer maksimalna izpostavljenost predstavlja največjo vsoto, ki jo banka lahko izgubi v primeru, da kreditojemalec ne bo poravnal svojih obveznosti. Pričakovana izpostavljenost pomeni pričakovano izgubo banke v primeru, da kreditojemalec ne bi poravnal svojih obveznosti.

Tveganje izterjave neplačanega dolga predstavlja tveganje, da banka v primeru, ko kreditojemalec ne bo poravnal svojih obveznosti, ki nastanejo iz kreditnega razmerja, ne bo sposobna poplačati nastale izgube s prodajo teh instrumentov. Izterjava neplačanega dolga je odvisna od vrste instrumenta, ki je bil dan za zavarovanje kredita, časa nastanka neizpolnitve obveznosti in trenutnih pogojev, ki so prisotni na trgu. Pomembno je, da kreditne institucije pravilno ovrednotijo določene instrumente zavarovanja, ki so bili zahtevani v trenutku odobritve kredita. Predmet zavarovanja lahko kmalu postane neprimeren zaradi spremenjenih razmer na trgu ali v organizaciji, kar pa lahko vodi v situacijo, da banka zaradi neprimerne instrumenta v spremenjenih okoliščinah ne bo mogla izterjati dolga (Smithson, 1998, str. 393).

Posojiljemalci lahko s pravilnim odnosom in določenimi ukrepi kreditno tveganje močno omejijo in se mu v veliki meri izognejo. Preudaren management dobro pretehta tveganost bodočih projektov in se za vstop v zelo tvegane posle ne odloča. Kot primer lahko navedem izogibanje ali previdnost pri poslovanju s politično nestabilnimi državami. Prav tako je smiselno, da se preuči smiselnost vstopa v vsako tvegano investicijo, ki je morda previsoka za trenuten obseg poslovanja družbe ali pa obstaja nedefinirana struktura financiranja in se pojavi tveganje dodatnih stroškov (angl. *Costs overrun*). Tveganje se lahko omeji z zmanjšanjem verjetnosti pojavljanja ali obsega potencialne izgube, če se v podjetju odločijo za zavarovanje svojih terjatev do kupcev. Tveganje se lahko prenese tudi na tretjega deležnika, npr. zavarovalnico, vendar se tukaj zaračuna tudi visok strošek premije za tveganje. Določeno vrsto tveganj pa je možno tudi zavarovati z uporabo izvedenih finančnih instrumentov, kot recimo valutno ščitenje (angl. *Hedging*) in opcijske pogodbe.

1.3 Slabosti kvantitativnih podatkov – kazalnikov in kreditnih analiz

Slabosti, ki jih prinašajo odločitve, sprejete na podlagi **finančnih** kazalnikov, povečujejo pomen uporabe **nefinančnih** kazalnikov. Banke pridobivajo kvantitativne informacije iz finančnih podatkov, medtem ko se morajo do nefinančnih podatkov prebiti same. Različni avtorji navajajo številne slabosti finančnih podatkov oziroma računovodskih kazalnikov. Slapničar (2001, str. 1) meni, da finančni kazalniki prikazujejo poslovanje podjetja v preteklosti na podlagi preteklih poslovnih odločitev in statičnih informacij, ne prikazujejo pa ustreznih usmeritev v sedanost in prihodnost, ki lahko kažejo na spremembe trenda uspešnosti poslovanja, zato niso vedno primerni za načrtovanje prihodnosti. Iz računovodskih izkazov lahko sicer v določeni meri napovemo prihodnost, vendar potrebujemo informacije o daljšem obdobju poslovanja in stabilne okoliščine. Zanašanje zgolj na finančne kazalnike lahko povzroči plasiranje previsokih naložb v kratkoročne rešitve in premalo vlaganj v dolgoročno dodano vrednost in rast (Kaplan & Norton, 2000). Podjetja tako namenijo manj sredstev za raziskave in razvoj, izboljšanje procesov, sistem trženja ter nove proizvode. Analiza, ki temelji zgolj na kazalnikih, lahko multiplicira pomanjkljivosti računovodskih izkazov in ne prepozna kreativnega računovodstva. Razponi vrednosti določenih kazalnikov niso nujno pravilni pokazatelj dejanske tveganosti v okolju, v katerem posluje podjetje, saj so meje razponov vrednosti kazalnikov različne in odvisne tudi od značilnosti panoge, zato povprečna vrednost kazalnika v panogi ni nujno optimalna referenčna vrednost (Slapničar, 2001, str. 1). Preveliko število kazalnikov onemogoča kakovostno interpretacijo o kreditiranju, prav tako je izrazna vrednost posameznih kazalnikov lahko omejena. Porazdelitev kazalnikov ni normalna, kar otežuje statistično analizo in interpretacijo primerljivosti kazalnikov. Kazalniki izničijo velikost podjetja, čeprav ni nujno, da so podjetja različnih velikosti povsem primerljiva. Finančni kazalniki so parcialni, vsak od njih omogoča le delni vpogled v poslovanje, zato iz njih niso razvidne celotne poslovne sposobnosti in poslovni procesi znotraj podjetja, torej lahko z njimi pravilno ugotovljamo boniteto, samo če upoštevamo njihovo medsebojno odvisnost

in povezanost. Vsi kazalniki nikoli niso enako pomembni za vsako podjetje, saj so odvisni od specifik poslovanja posameznega podjetja. Določajo se glede na značilnost posameznega podjetja. Pravilna finančna analiza podjetja nastane šele ob primerjavi podatkov iz preteklih let z načrtovanimi projekcijami, s primerjavo s sorodnimi podjetji v panogi, z glavnimi konkurenti, s povprečjem v panogi ali s povprečjem v gospodarstvu (Turk et al., 1999, str. 191).

Škorjanc (2003) kot ključne slabosti kreditne analize izpostavlja visoke stroške, saj kreditne analize lahko izdelujejo le izkušeni strokovnjaki, ki se morajo nenehno dodatno izobraževati. Univerzalne postopke oziroma enotne modele merjenja kreditnega tveganja je težko razviti, saj vsaka banka uporablja svoje postopke in metode kreditnih analiz. Kreditne analize pogosto ustvarijo varljiv občutek varnosti in ne omogočajo zaščite pred sistemskimi tveganji. Sistem kreditnih analiz je vedno delno subjektiven in tako dober kot so strokovnjaki, ki ga izvajajo, zato lahko prinese tudi napačne odločitve, kjer lahko pride do dveh vrst napak. V primeru, da je določena boljša boniteta, kot bi se morala, se kreditno tveganje povečuje. V nasprotnem primeru, ko je določena slabša boniteta, kot bi se morala, se povečuje komercialno tveganje. Opisano situacijo prikazuje spodnja Slika 2:

Slika 2: Slabosti in napake kreditnih analiz

Vir: A. Fernando, *Managing credit risk in changing times*, 2014, str. 184.

Do napake prve vrste pride, ko se odobri naložba poslovnemu subjektu v slabem finančnem položaju, ki zmotno opredeljuje takšno stranko kot »dobro«, saj s tem obstaja verjetnost nepričakovane izgube. Napaka druge vrste izhaja iz zaznave stranke s kreditnim potencialom kot »slabe« in s tem zamujene priložnosti za plasiranje posojila in zaslužka obrestnih prihodkov. Tukaj velja poudariti, da so finančne posledice sprejema »slabega posojila«, ki je bil pomotoma razvrščen med »dobra posojila«, večje, kot če bi nekaj »dobrih posojil« bilo zmotno zavrnjenih. Stroški podaljševanja kreditov v položaju, ko se število kreditnih neplačil zgosti, so veliko višji kot priložnosti za dobiček, ki je izpadel zaradi zavrnitve »dobrega posojila«. Z večanjem obsega poslov je vedno manj možnosti za posamično odločanje vodstva, pri čemer se z vključitvijo večjega števila ljudi v odločanje

pri odobravanju kreditov odgovornost močno razprši. Kreditne analize se osredotočajo na kreditojemalca in njegovo boniteto, zato lahko pride do koncentracije tveganja, predvsem v državah v razvoju in posameznih panogah. Pri računalniški oziroma avtomatski določitvi bonitetnih ocen so lahko določene lastnosti posameznega gospodarskega subjekta še vedno zanemarjene oziroma ne upoštevajo vseh ključnih dejavnikov, ki so potrebni za kvalitetno analizo.

2 METODOLOGIJE ZA PRESOJO KREDITNEGA TVEGANJA

2.1 Opredelitev metodologij kreditiranja

V procesu kreditnega odločanja lahko uporabimo kreditne modele, ki se uporabljajo na različnih ravneh odločanja in so lahko uporabljeni samostojno ali v povezavi z ostalimi parametri, ki vplivajo na kreditno odločitev. Kadar bonitetna ocena ni na voljo, se za pridobitev bonitete uporabijo kvantitativni modeli oziroma se kot primerjava upoštevajo bonitetne ocene drugih bonitetnih agencij. Kreditni modeli se lahko uporabljajo tudi za izračun cene za kredit (angl. *Credit pricing*) ali višine premije za tveganje pri ugotavljanju zgodnjih znakov kreditnega tveganja (angl. *Early warning signals – EWS*) ter pri določitvi kreditnih strategij za posameznega komitentata.

Za ugotovitev realnega stanja stranke v bankah običajno uporabljajo kombinacijo finančnih in nefinančnih spremenljivk kot tudi številne kreditne modele ter analitična orodja. Nekatero od teh metod vključuje subjektivni pristop, druge pa so bolj sistematične, saj uporabljajo kvantitativne tehnike za ocenjevanje kreditnih tveganj. Pri odločitvi o podaljšanju kredita za stranko je potrebna celovita analiza kreditnega predloga, da bi ugotovili njegovo trdnost. Razlikujemo več različnih pristopov in njihovo osnovno metodologijo (Fernando, 2014). Metode, ki temeljijo na subjektivnih sodbah, vključujejo ocenjevalčeve izkušnje in razumevanje kreditnega predloga. Metode, ki temeljijo na subjektivnih elementih v bonitetnih modelih, ni nujno potrebno obravnavati kot negativne, ampak zaželene, saj omogočajo kreditnim analitikom vključitev informacij v analizo, ki bi sicer bile neizkoriščene (Lehmann, 2003). Ekspertni sistemi uporabljajo panelni pristop, ki poda formalno oceno skozi odločitveni sistem. Analitični modeli uporabljajo splet analitičnih metod, ki zajemajo predvsem kvalitativne podatke. Statistični modeli, kot npr. kreditno točkovanje, temeljijo na statističnemu modelu, ki sam poda odločitev. Metode ekspertnih sistemov, kreditnega točkovanja ali ocene kreditnega tveganja se razlikujejo v stopnji subjektivnosti, vsebovanih v procesu odločanja, torej v kolikšni meri se lahko sistem prilagodi posameznemu primeru in v kolikšni meri je na odločitev vplivalo osebno mnenje kreditnih analitikov. Slabosti bonitetnih sistemov, ki so močno odvisni od strokovnih presoj in subjektivnih informacij, so težave v objektivnih primerjavah in ponovni preučitvi preteklih bonitetnih ocen. Poleg tega so metode za zbiranje kvalitativnih individualnih informacij pogosto zelo drage (Lehmann, 2003). Modeli vedenjskih vzorcev upoštevajo vzorce obnašanja podjetja skozi vzpostavitev odnosa, ki poda odločitev. Druga

strategija za pridobitev podatkov o finančnem zdravju družbe je oblika vedenjskega točkovanja, ko banke kontrolirajo račun podjetja (spremljava prometa na računu, število in velikosti transakcij, kršitev kreditnih linij in podobno). Tržni modeli pa se zanašajo na tržne cene in indikatorje finančne solventnosti.

Glede na vir pridobljenih informacij, ki jih banke uporabljajo pri svojih odločitvah, obstajajo različne karakteristike tehnik kreditiranja, kjer ločimo transakcijsko in odnosno kreditiranje (Uchida et al., 2006, str. 3).

Pri transakcijskem kreditiranju predstavljajo izhodišče kvantitativni podatki, ki so pridobljeni iz finančnih izkazov, ki temeljijo na preteklem obdobju. Transakcijsko kreditiranje le v manjši meri upošteva planske podatke in nefinančne podatke ter je primerno za velika in transparentna podjetja. Med modele transakcijskega kreditiranja uvrščamo **posojanje na podlagi zastave premoženja** (angl. *Asset-based lending*), ki predstavlja metodo kreditiranja, kjer je kredit zavarovan s specifičnim stvarnim premoženjem, kot npr. oprema, stroji, nepremičnine, ali z obratnimi sredstvi, kot npr. odstop zalog, zastava terjatev ali denarni depoziti. Premoženje je še vedno v lasti lastnika, vendar mu ga v primeru neizpolnjevanja obveznosti ali neplačil banka lahko odvzame. Banka opravi skrben pregled aktivne strani bilance stanja in po odobritvi posojila podjetje skrbno spremlja.

V drugi model transakcijskega kreditiranja uvrščamo **posojanje na podlagi predloženih finančnih izkazov** (angl. *Financial statement lending*), kjer odločitev o kreditiranju temelji na analizi finančnih izkazov (bilance stanja, izkaza poslovnega izida, izkaza gibanja kapitala, izkaza denarnih tokov) ter na izpeljanih kazalnikih likvidnosti, donosnosti, gospodarnosti itd. (Best, 2006, str. 1–2).

Odnosno kreditiranje temelji na kvalitativnih podatkih in predstavlja vrsto kreditiranja, kjer je v ospredje postavljen odnos med banko in stranko oziroma podjetjem, torej odnos med skrbnikom stranke in predstavniki podjetja (lastniki, poslovodstvo itd.). Odnosno kreditiranje temelji na zbiranju kvalitativnih oz. »mehkih« podatkov skozi daljše časovno obdobje in temelji na stiku banke in vodstva podjetja. Pomemben je položaj podjetja v lokalni skupnosti. Narava odnosnega kreditiranja daje skrbniku podjetja večjo avtoriteto, saj ima najboljši dostop do kvalitativnih podatkov. Pri odnosnem kreditiranju lahko pride do prevelike prijateljske naveze med skrbnikom in stranko, kar lahko privede do agencijskih problemov v smislu previsokih kreditnih linij ali prevelikega števila odobrenih kreditov (Berger in Udell, 2002, str. 4).

2.2 Predstavitev metodologij kreditnih tveganj

Tradicionalne metodologije (angl. *Traditional approach*) temeljijo na analizi kvalitativnih podatkov in vsebujejo subjektivno komponento pri presoji kreditnega

tveganja, medtem ko so kvantitativne metode precej bolj sistematične in uporabljajo kvantitativne tehnike ocene kreditnega tveganja. Tradicionalni in novi pristopi merjenja kreditnega tveganja nimajo jasne meje, saj so nekateri novejši modeli zgolj nadgradnja tradicionalnih modelov, iz katerih so črpane zamisli. Po Saundersu (2002, str. 7) se delijo v tri sklope: ekspertni sistemi, rating sistemi in sistemi kreditnega točkovanja.

Sodobno pojmovanje bonitetne ocene ob količinskih dejavnikih upošteva tudi kakovostne dejavnike in med njimi vse bolj zmožnosti oziroma potencialne podjetja. Sodobna kreditna analiza sicer izhaja iz preteklosti poslovanja podjetja, vendar je načrtno usmerjena v prihodnost in upošteva tudi dogajanja in stanja zunaj podjetja ter v njegovem okolju. Za uspeh podjetja je pomemben tudi razvoj, ki je usklajen z naravnim in drugim okoljem.

V spodnji Tabeli 1 je prikazana primerjava med tradicionalnimi in sodobnimi metodologijami ocenjevanja kreditnega tveganja (Knez - Riedl, 1998):

Tabela 1: Primerjava med tradicionalnimi in sodobnimi metodologijami ocenjevanja kreditnega tveganja

Značilnosti	Tradicionalna kreditna analiza	Sodobna kreditna analiza
Časovna usmerjenost	V preteklost	V prihodnost
Vrsta dejavnikov	Kvantitativni	Kvalitativni
Usmerjenost	Nevarnosti	Priložnosti
Analitične metode	Računovodstvo/finance	SWOT
Analitična orodja	Računovodsko/finančni kazalniki	Drugi, nekonvencionalni kazalniki

Vir: J. Knez –Riedl, Objektivizacija presoje bonitete podjetja s pomočjo panožnih dejavnikov, 1998.

V nadaljevanju so predstavljene **tradicionalne metodologije** za ocenjevanje podjetja predvsem na podlagi analize temeljnih računovodskih izkazov (bilance stanja, izkaza poslovnega izida, izkaza finančnega izida, izkaza gibanja kapitala in pojasnila k njim). V ospredje torej postavlja kvantitativne dejavnike bonitete. Tradicionalne metodologije so osredotočene predvsem na kreditno sposobnost, likvidnost, donosnost in plačilno sposobnost. Osnova za določanje kreditnega tveganja so računovodski izkazi oziroma finančni podatki iz preteklih obdobj. Preostali nefinančni podatki se uporabljajo v omejenem obsegu, še manj pa se upoštevajo »mehki« dejavniki, ki so odraz kvalitativnih podatkov. Osredotočajo se na odkrivanje negativnih dejavnikov in trendov ter iskanje slabosti in pomanjkljivosti, manj pa se ozirajo na pozitivne dejavnike.

Pri ekspertnih sistemih je odločitev o odobritvi kredita prepuščena pristojnemu organu, ki se odloča na osnovi izkušenj oziroma subjektivne presoje preko ocene določenih subjektivnih dejavnikov. Eden izmed najbolj znanih ekspertnih sistemov je sistem petih C-

jev. Tradicionalne metodologije se v večji meri upirajo na lastnosti, ki so zajete v tradicionalnih petih C-jih. V angloameriški teoriji se je razvila metoda »sedmih C-jev«, kjer sta tradicionalnim »5 C-jem« dodana še dva »kvalitativna C-ja«, njene osnovne sestavine pa sestavljajo (Bathory, 1987, str. 319):

- **Karakter** (angl. *Character*). Predstavlja dolžnikov značaj, poštenost, sposobnost in pripravljenost poplačila posojila in poravnavanja dolgov. Izraz se označuje tudi kot »neoporečnost oz. integriteta« posloводства v smislu vodenja, strategije in politike (Dinkelmann, 1995, str. 38).
- **Kapaciteta** (angl. *Capacity*). Pomeni dolžnikovo plačilno sposobnost na osnovi subjektivne presoje na podlagi preteklega poslovanja in ogleda podjetja ter poslovnega modela. Pomembna je zadostna višina denarnega toka, ki omogoča redno poplačilo obrokov po kreditu ter zagotavlja ustrezno likvidnost.
- **Kapital** (angl. *Capital*) oziroma premoženjski položaj. Pove, kakšen je prispevek deleža lastnika k financiranju bilančne vsote. Razkriva splošni finančni položaj podjetja, ki je razviden iz finančnih kazalnikov.
- **Zavarovanje oziroma garancija** (angl. *Collateral*). Predstavlja jamstva in sredstva zavarovanja, torej obliko zaščite kredita.
- **Ekonomski cikel in pogoji** (angl. *Cycle or economic Conditions*). Ključen je vpliv splošnega gospodarskega položaja in položaja panoge na občutljivost dolžnika (gospodarski cikel, gibanje obrestnih mer, položaj panoge, tehnološke okoliščine, splošni gospodarski razvoj).

Kot najbolj subjektivni lastnosti sta označeni sestavini **karakter** (angl. *Character*) in **pogoji** (angl. *Conditions*), saj jih noben model ne more točno zajeti in opredeliti (EJR Methodology, 2015). Kritiki priznavajo tej metodi sicer veliko fleksibilnost, vendar ji tudi očitajo preveliko opiranje na pretekle finančne in računovodske podatke ter prezahtevnost oziroma pomanjkljive smernice za presojo, zato so metodo dopolnili še z dvema dodatnima C-jema (White, 1990), in sicer **informacijami o preteklih kreditnih izkušnjah** (angl. *Customer Relationship*), ki zajema odnos do upnika, in **konkurenco** (angl. *Competition*), ki predstavlja ključne tekmece.

Banke dajejo pri določanju bonitetnih ocen vsem izmed naštetih lastnosti različen pomen in jih uporabljajo z različno doslednostjo. Največji pomen pri izdelavi končne bonitetne ocene dajejo banke lastnosti **karakter** (angl. *Character*) oziroma verjetnosti, da bo dolžnik poravnal dolg. Ta predstavlja v povprečju 20 % delež pri končni oceni. Podoben odstotek (20 %) predstavlja **komitentova kreditna sposobnost** (angl. *Capacity*), ki se opredeli na osnovi plačilne sposobnosti, preteklega poslovanja, ogleda podjetja in poslovnih metod ter tehničnih zmogljivosti. Kar 25 % bonitetne ocene predstavlja ocena sposobnosti podjetja za nadaljnji razvoj. Razvoj podjetja pa bo zagotovljen le ob upoštevanju celotnih lastnosti podjetja (tekmovalnost, sposobnost itd.), njegovih prednosti (tržna privlačnost in tekmovalnost) ter seveda dobrih kreditnih in finančnih značilnosti podjetja.

Tradicionalna analiza vsebuje precej problemov in omejitev, ki zahtevajo visoko stopnjo previdnosti in razsodnosti, zato je za dobro oceno konkretnega podjetja potrebno upoštevati še vrsto drugih kvalitativnih informacij o poslovanju podjetja. Enotna metodologija za določitev kreditnega tveganja ne obstaja. V praksi jih banke, finančne institucije in bonitetne agencije uporabljajo zelo različno, vendar z vse večjo fleksibilnostjo.

Sistemi kreditnega točkovanja (angl. *Credit Scoring*) so metode za ocenjevanje verjetnosti neplačila posameznega posojilojemalca ali razvrščanje kreditnojemalcev v bonitetne razrede z enako verjetnostjo neplačila z uporabo preteklih podatkov in statističnih tehnik. Kvantitativnim podatkom se dodelijo kvalitativni ponderji ali točke (npr. finančno stanje, dolgovi ali premoženje), ki predstavljajo strankino verjetnost neplačila v prihodnosti. Tako se ugotovi, kateri dejavniki so pomembni za kreditno tveganje, in ovrednoti pomembnost posameznega dejavnika. Pri ocenjevanju kreditnega tveganja se točkujejo parametri ali dejavniki kreditnega tveganja, pri čemer je možno oceniti vsak posamezen kvalitativen oziroma kvantitativen dejavnik kreditnega tveganja ali pa vsak pomembnejši parameter kreditnega tveganja. Vsak dejavnik kreditnega tveganja prispeva različno k skupnemu tveganju, zato jim lahko pripisujemo različne pomene. Prispevek kreditnega tveganja je lahko visok, majhen ali nepomemben. Metoda temelji na objektivnih kriterijih. Kreditnojemalce s previsokim kreditnim tveganjem banke tako lažje izločijo (Guide to Credit Scoring, 2007). V to skupino modelov je Saunders (2000, str. 217–225) uvrstil modele linearne verjetnosti, logit modele in analizo linearne diskriminante. Sisteme kreditnega točkovanja najdemo praktično v vseh tipih kreditnih analiz.

Pomen posameznega kriterija je možno opredeliti na lestvici (skali). Postopek točkovanja s pomočjo lestvice se imenuje skaliranje. Merska raven podatkov določa možnosti njihove statistične obdelave. Ocenjevanje s pomočjo skaliranja omogoča določitev relativnega položaja podjetja v primerjavi z drugimi podjetji in zlasti s panogo. Stier (1996) navaja sledeče polemike pri uporabi skaliranja kot določanja kreditnega tveganja:

- optimalno število kategorij v skali (Najboljši približek je določitev optimalnega števila kategorij po empirični poti, ki je odvisna od sposobnosti diskriminiranja in načina zbiranja podatkov.),
- sodo ali liho število kategorij (Gre za vprašanje srednje vrednosti, nevtralnosti, neodločenosti.),
- forsirano ali neforsirano ocenjevanje (Če obstaja možnost odgovora »ne vem«, potem gre za neforsirano skaliranje. V nasprotnem primeru gre za forsirano skaliranje, ki prisiljuje k odgovoru, vendar obstaja nevarnost razvrednotenja v primeru, da ocenjujemo kljub nepoznavanju ali ob pomanjkljivih informacijah.),

- uravnoteženo ali neuravnoteženo ocenjevanje (Pri uravnoteženi skali je število pozitivnih in negativnih ocenjevalnih kategorij izenačeno. Negativna skala lahko teži k poudarjanju negativnosti ali pozitivnosti.),
- zasidranost skale (Pomeni omejitve z začetnimi, končnimi in vmesnimi kategorijami. Ločimo numerično, verbalno in kombinirano zasidranost.),
- optična oblika (Vertikalne, horizontalne, povezane ali nepovezane skale. Pri povezanih skalah je možna nenatančnost, pri nepovezanih pa manjka občutek celovitosti),
- različne ravni skaliranja,
- ocenjevanje zanesljivosti ali veljavnosti (validnosti skale). Za preizkušanje skale se uporablja metoda ponovnega testiranja (retest) in Inter Rater metoda (ocenjevanje določene postavke s strani različnih ocenjevalcev).

Pri skaliranju se pogosto pojavljajo napake, ki so poznane pod imenom halo učinek, pri katerem gre za posploševanje pozitivnih ali negativnih splošnih ocen na posamične lastnosti, blagi učinek, za katerega je značilno izogibanje ekstremnim ocenam, in učinek prilagoditve normam, kjer se ocena podreja pozitivno sprejetim družbenim normam.

Glavni pomanjkljivosti modelov kreditnega točkovanja sta njegova linearnost, medtem ko lahko podjetje zaide v težave in neplačila zelo nelinearno oziroma so nelinearno povezani tudi ključni dejavniki, ki vstopajo v model kot spremenljivke. Druga slabost se kaže v intervalnosti pojavljanja računovodskih izkazov (mesečno, kvartalno, polletno), torej temeljijo na zgodovinskih načelih. Tukaj se pojavi težava hitre indentifikacije podjetja, katerega poslovanje se hitro slabša predvsem ob nastopu ekonomskih kriz. Nevronske mreže (angl. *Neural networks*) kažejo izboljšanje starih modelov kreditnega točkovanja Saundersa (2002, 17–18), saj dopuščajo dodatno pojasnjevanje skozi mreže povezav oziroma interakcij med ključnimi dejavniki večinoma nelinearnih spremenljivk.

Metoda CAMPARI (Coleshaw, 1989, str. 11) daje sorazmerno velik poudarek nefinančnim sestavinam bonitete podjetja in je različica metode petih C-jev. Zelo pogosto se uporablja v bankah, saj se precej osredotoča na kreditno analizo in s tem na sposobnost kreditojemalca, da pravočasno izpolni vse obveznosti iz naslova posojila. Obsega naslednje sestavine:

- **značaj** (angl. *Character*) – značaj ljudi, lastnosti proizvoda in zgodovina podjetja,
- **sposobnost** (angl. *Ability*) – plačilna sposobnost podjetja,
- **marža** (angl. *Margin*) – nagrada oziroma zaslužek, ki pripada banki,
- **smoter** (angl. *Purpose*) – razlog za posojilni zahtevek ali namen kredita,
- **količina** (angl. *Amount*) – zahtevani znesek posojila in ustreznost tega zneska,
- **povračilo** (angl. *Repayment*) – odplačilni načrt in njegova izvedljivost,
- **zavarovanje** (angl. *Insurance*) – razpoložljiva ali zahtevana zavarovanja.

Coleshawova metoda (Coleshaw, 1989, str 11–22) posveča veliko pozornosti kvalitativnim dejavnikom skozi osemnajst sestavin, ki so združene v tri različne sklope, in sicer: **splošne lastnosti podjetja**, kamor so uvrščeni zunanji vtisi (ljudje, obrati, oprema), opisi proizvodov (kakovost, oblika, predstavitev), konkurentje, značilnosti končnih porabnikov in sposobnosti posloводства (preudarnost, poznavanje trga, izkušnje, stil vodenja). V drugi sklop spadajo **prednostne lastnosti podjetja**: primerna stopnja donosnosti, zahtevani proizvodi in storitve (zaloge, čas proizvodnje, dobava, servis, pomembni stroški), tržna privlačnost in tekmovalnost, zavarovanje, jamstvo in zamenljivost (stranke). V tretji sklop so vključene **kreditne in finančne značilnosti podjetja**: poslovne izkušnje, kreditne reference, politika izplačil dobičkov, finančna moč, trdnost in stabilnost poslovanja, donos sredstev in kapitalizacija.

Slabost vseh teh metod je, da običajno ne upoštevajo vseh vidikov bonitete podjetja, temveč dajejo prednost le eni ali dvema lastnostima ter ne upoštevajo specifičnih značilnosti posameznega podjetja oziroma panog, v katerih delujejo.

V nadaljevanju so predstavljeni **modeli za analiziranje in napovedovanje bonitete ter finančnega zdravja podjetja**. Večina teh modelov je bila oblikovana na podlagi metode MDA (multivariantska diskriminatorska analiza). Prednost modelov je v hitri, enostavni in poceni presoji finančnega zdravja podjetja. Nekateri modeli imajo napovedne značilnosti in možnosti simulacije z iskanjem najboljše kombinacije vseh kazalnikov. Določeni modeli vsebujejo tudi kvalitativne spremenljivke ali so kombinirani s kvantitativnimi spremenljivkami, kjer preko linearne kombinacije spremenljivk, ponderirane z različnimi utežmi, prikazujejo finančno zdravje podjetja. Rezultate modelov je vsekakor smiselno dopolnjevati tudi z ostalimi metodami kreditne analize. V nadaljevanju so naštetih najbolj prepoznani modeli za analizo bonitetne ocene:

1. **Altmanov obrazec** (White et al., 2003, str. 652–654) s kombiniranjem petih različno ponderiranih finančnih kazalnikov ugotavlja finančno zdravje podjetja. Ponderji so določeni s pomočjo diskriminantne analize na podlagi nekajletne primerjave podatkov za 33 ameriških proizvodnih podjetij, ki so šla v stečaj in 33 donosnih podjetij iz enake panoge s približno enakim obsegom sredstev, ki so kotirala na borzi. Priljubljen je predvsem zaradi enostavne uporabe in relativno hitro uporabnih informacij. Model je bil uspešno preskušen v ZDA in v različnih južnoameriških ter evropskih državah.

Formula Altmanovega obrazca

$$Z = 1,2 X1 + 1,4 X2 + 3,3 X3 + 0,6 X4 + 1,0 X5 \quad (1)$$

LEGENDA:

X1 = obratna sredstva/celotna sredstva

$X2 = \text{zadržani dobiček} / \text{celotna sredstva}$

$X3 = \text{bruto dobiček} + \text{finančni stroški} / \text{celotna sredstva}$

$X4 = \text{tržna vrednost lastniškega kapitala} / \text{knjigovodska vrednost celotnih obveznosti}$

$X5 = \text{prihodki od prodaje} / \text{celotna sredstva}$

Z – indeks finančnega zdravja podjetja

Višja, kot je vrednost Z potencialne naložbe, nižje je kreditno tveganje te naložbe in obratno. Vrednost Z-ja je pri velikem številu podjetij med -4 in +8.

Po Altmanovih raziskavah imajo organizacije naslednje Z vrednosti:

- $Z > 2,99$ -> finančno močne organizacije
- $Z < 1,81$ -> organizacije v resnih težavah
- $1,81 < Z < 2,99$ -> finančno zdravje organizacije gre v obe smeri
- $Z = 2,675$ -> meja nevarnosti bankrota in uspešnega poslovanja organizacije

2. **Weinrichov obrazec** (Repovž 1997, str. 360). Model temelji na vrsti empiričnih raziskav v različnih podjetjih in prikazuje oceno stopnje tveganja. Avtor je na podlagi točkovanja vrednosti osmih kazalnikov skušal oceniti stopnjo tveganja pri ugotavljanju kreditne sposobnosti podjetja.

1. $(\text{Lastni kapital} / \text{tuji kapital}) * 100$

2. $(\text{Likvidnostna sredstva} / \text{celotni kapital}) * 100$

3. $(\text{Hitro vnovčljiva sredstva} - \text{kratkoročni tuji kapital}) / (\text{odhodki iz poslovanja} - \text{amortizacija}) * 100$

4. $(\text{Bruto dobiček} + \text{odhodki od financiranja}) / (\text{celotni kapital}) * 100$

5. $(\text{Prodaja} / \text{Celotni kapital}) * 100$

6. $(\text{Tuji kapital} / \text{denarni tok}) * 100$

7. $(\text{Tuji kapital} - \text{hitro vnovčljiva sredstva}) / (\text{podjetniški neto prejemki}) * 100$

8. $(\text{Obveznosti do dobaviteljev} + \text{lastne menice}) / (\text{nabava materiala}) * 100$

Opisi posameznih postavk:

- Likvidnostna sredstva predstavljajo Obratna sredstva – Zaloge.
- Hitro unovčljiva sredstva predstavljajo Obratna sredstva – (Zaloge + Terjatve) = Denar + Vrednostni papirji.
- Odhodki iz poslovanja so Celotni odhodki – (Odhodki od financiranja + Izredni odhodki).
- Prodaja so Celotni prihodki – (Prihodki od financiranja + Izredni prihodki).
- Denarni tok je Neto dobiček + Amortizacija + Rezervacije * Razlika v časovnih razmejitvah + Nerazporejen dobiček iz preteklih let.

- Podjetniški neto prejemki so Denarni tok + Zaloge + Avansi.

Kreditna sposobnost podjetij se ocenjuje na osnovi točkovanja teh kazalnikov, ki so razvrščeni v naslednji Tabeli 2.

Tabela 2: Vrednosti točk po Weinrichovemu obrazcu

Kazalniki	Točke				
	1	2	3	4	5
1	> 43,3	> 12,1	> 8,5	> - 4,7	< - 4,7
2	> 7,5	> 2,0	> 0,9	> 0,2	< 0,2
3	> - 8,8	> 29,3	> - 46,2	> - 89,9	> - 89,9
4	> 21,3	> 7,2	> 4,3	> 0,9	< 0,9
5	> 257,4	> 200,7	> 90,7	> 62,1	< 62,1
6	< 284,9	< 1.210,3	< 1.451,7	< 9.989,9	> 9.990
7	< 165,3	< 1.168,3	< 1231,2	< 9.989,9	> 9.990
8	< 9,7	< 27,8	< 47,9	< 79,9	> 79,9

Vir: L. Repovž, *Podjetništvo in management malih podjetij*, 1997, str. 360.

3. **Kraličkov hitri test** (Kralicek, 1993, str. 62–165) je uporaben le za stabilne gospodarske razmere. Razširjena analiza na osnovi kazalnikov se razteza skozi pet analitičnih področij: financiranje, likvidnost, rentabilnost, uspeh in investicije. Ocenjevanje bonitete podjetja temelji na likvidnosti sredstev podjetja, plačilni sposobnosti ter vrednosti podjetja.

Metoda je osnovana na šestih različno ponderiranih finančnih kazalnikih, katerih seštevek pokaže vrednost, ki opredeljuje finančno moč podjetja. Najmočnejši ponder je postavljen pri spremenljivkah plačilne sposobnosti, torej denarnega toka in bruto dobička, ki mu model daje največjo moč. Kraličkova MDA metoda je izražena s spodaj predstavljeno diskriminančno (DF) funkcijo Repovž (1997, str. 359).

$$DF = 1,5 X1 + 0,08 X2 + 10 X3 + 5 X4 + 0,3 X5 + 0,1 X6 \quad (2)$$

- X1 ..... čisti denarni tok, deljen z obveznostmi (dolgovi)
- X2 ..... celotna sredstva, deljena z obveznostmi (dolgovi)
- X3 ..... bruto dobiček, deljen s celotnimi sredstvi
- X4 ..... bruto dobiček, deljen s prihodki iz poslovanja
- X5 ..... zaloge, deljene s prihodki iz poslovanja
- X6 ..... prihodki iz poslovanja, deljeni s celotnimi sredstvi

Čim višja je diskriminančna funkcija (DF), boljša je boniteta podjetja. Razpon vrednosti DF se giblje med -1 in +3, pri čemer je mejna vrednost nič. Vrednost +3 pomeni izjemno dobro izhodiče, vrednost -1 pa predstavlja ogrožen obstoj gospodarske družbe,

saj kaže na plačilno nesposobnost. Uporaba vrednosti je vezana na specifične lastnosti v posamezni panogi, zato je smiselno uporabiti čim daljši časovni interval poslovanja podjetja in predvsem trend gibanja DF.

4. **Metoda kreditne linije** predstavlja dogovor med dvema pogodbenima strankama o določitvi maksimalne višine zneska posojila, ki ga bo posojilodajalec določil na razpolago za črpanje posojilojemalcu, v kolikor se bo le-ta za to odločil. Posojilojemalec lahko skladno s pogodbo o kreditni liniji črpa določen znesek do višine maksimalne vrednosti razpoložljivega posojila, ki je določen po pogodbi. Kreditna linija je lahko za kratkoročno ali dolgoročno financiranje, pri čemer se plačujejo obresti le za aktivni del posojila. Je najvišji znesek posojila, do katerega lahko komitent dostopa v času veljavnosti kreditne linije. Višina kreditnih linij je običajno določena enkrat letno glede na napovedane potrebe stranke in omogoča hiter dostop do odobrenih bančnih produktov. V primeru poslabšanja poslovanja komitenta se višina kreditnih linij zniža oziroma se njena višina določa bolj pogosto. Kreditna linija je lahko zasnovana tako, da pri postopku odobritve posojila upošteva posamezne dejavnike, ki so izraženi v odstotkih. S pomočjo teh odstotkov izračunamo znesek posojila za posamezni dejavnik. Seštevek vseh dobljenih zneskov predstavlja skupno višino posojila, ki ga banka lahko odobri komitentu. Ta metoda upošteva naslednje dejavnike: želeni znesek posojila, potrebno posojilo v razmerju do terjatev, plačilne navade, leta obstoja podjetja, donosnost sredstev, koeficient tekoče likvidnosti, pospešeni koeficient in podobno.

Sodobnejše metodologije (angl. *Modern approach*) ob kvantitativnih dejavnikih vse bolj poudarjajo kvalitativne dejavnike in zmožnosti podjetja ter jih povezujejo. Usmerjene so v prihodnje dogajanje in ne preučujejo zgolj preteklosti podjetja. Pomembno vlogo tako igrajo splošni podatki o podjetju, razvojne možnosti podjetja in verjetnost obstanka na trgu ter panoga, v kateri podjetje deluje, položaj podjetja v panogi, odnosi z dobavitelji in kupci. Pri ocenjevanju izhajajo iz preteklega poslovanja podjetja, a so načrtno usmerjeni v prihodnost. Preučevanje kvalitativnih dejavnikov tako ponuja celovitejšo spremljavo uspešnosti poslovanja, kot pa če bi uporabili zgolj finančne informacije. Upoštevajo povezanost podjetja z njegovim notranjim in zunanjim okoljem ter v nasprotju s tradicionalnim pristopom upoštevajo poleg nevarnosti tudi prednosti in priložnosti. Uporabljajo kompleksno analizo, medtem ko tradicionalni pristop uporablja metodo finančne analize (Knez - Riedl, 2000, str. 38).

Novejši modeli vključujejo podatke s finančnih trgov in temeljijo na metodologiji tvegane vrednosti (angl. *VaR methodologies*), s pomočjo katerih se ocenjuje verjetnost neplačila in drugi parametri kreditnega tveganja. Primerni so za večja podjetja in svetovne korporacije. Saunders (2000, str. 217–225) v okviru novejših modelov uvršča RAROC-modele, model CreditMetrics, ki ga je razvila investicijska banka JP Morgan), CreditRisk+ (Credit Suisse

First Boston), opcijski model KMV (KMV Corporation) in model CreditPortfolioView, ki ga je razvila družba McKinsey.

Po mnenju številnih avtorjev omenjeni kreditni modeli poenostavljajo merjenje tveganj, ker ne upoštevajo obrestnega in tržnih tveganj. Mednarodno aktivne banke, ki za merjenje svoje kapitalske ustreznosti uporabljajo sodobne kreditne modele, ne uporabljajo vseh naštetih pristopov, temveč so si izbrale tistega, ki jim glede na njihovo naravo poslovanja in znanje najbolj ustreza.

Pomembno skupino tvorijo metodologije, namenjene okoljski presoji, predvsem zaradi povečanja okoljske problematike in neupoštevanja okoljske zakonodaje. Osnova je okoljska bilanca, okoljski kazalniki in tudi ekobilance ter okoljska poročila. Okoljski kazalniki se nanašajo na kazalnike deležev (delež odpadkov, delež nosilcev energije), posebne proizvodne kazalnike (poraba vode, energije), kazalnike oddajanja (specifični CO₂), delež embalaže v proizvodni, kazalnike materiala, kazalnike odpadkov, kazalnike energije, delež energetskih nosilcev, kazalnike vode in kazalnike stroškov (delež investicij). Za presojo okoljske bonitete se ustanovljajo tudi posebne agencije, imenovane angl. *Green raters* (Šturman, 2004, str. 29).

V ospredje prihajajo metodologije, ki odkrivajo ranljivost podjetja oziroma njegovo nagnjenost h krizi ter tako odkrivajo slabosti podjetja, ki so lahko finančne narave (nelikvidnost, prezadolženost) ali posledica drugih dejavnikov (nizek delež vlaganj v raziskave in razvoj, visok delež stroškov energije v vseh stroških, visoka investicijska vlaganja, visoke najemnine). Natančno je potrebno določiti izvor ranljivosti in nagnjenost podjetja h krizi.

2.3 Kritike metodologij presojanja kreditnih tveganj

Skozi zgodovino so se metode za ocenjevanje kreditnih tveganj razvijale z različno hitrostjo in intenzivnostjo. Nekatere metode so se izkazale kot koristne in se v bankah uporabljajo še danes. Burakov (2014) je postavil zelo pogumno tezo. Preko analize statistične časovne vrste danih posojil in zapadlih dolgov v bančnem sektorju v ZDA za obdobje več kot 100 let, kot tudi uporabe eksperimentalnih testov je prišel do dognanja, da razvoj metod za ocenjevanje kreditnega tveganja ne prispeva k zmanjšanju amplitude kreditnih tržnih nihanj, kakor tudi ne zmanjšuje stopnje kreditnega tveganja, ki so jih sprejeli posojilodajalci. Tako banke uporabljajo različne pristope pri ocenjevanju kreditnih tveganj (Fernando, 2014, str. 185):

- **Na presoji temelječ pristop** (angl. *Judgemental method*). Nanaša se na ocenjevalčeve izkušnje in razumevanje primera do odločitve o odobritvi ali zavrnitvi kredita.
- **Kreditni odbori** (angl. *Lending comitees*). Uporablja panelni pristop o kreditni odločitvi oziroma formalizaciji odločitve preko posojilnega sistema in postopkov.

- **Analitični modeli** (angl. *Analytic models*). Uporabljajo vrsto analitičnih metod, predvsem tistih, ki temeljijo na podlagi kvantitativnih podatkov za izpeljavo odločitve.
- **Statistični modeli** – kreditno točkovanje (angl. *Credit scoring*). Uporaba statističnega sklepanja za izpeljavo ustreznega razmerja za odločitev.
- **Vedenjski modeli** (angl. *Behavioral models*). Upoštevajo obnašanje strank skozi čas za pridobitev odločitve.
- **Tržni modeli** (angl. *Market models*). Nanašajo se na informacijsko vsebino na finančnih trgih kot indikatorjev finančnega položaja.

Preostale kritike metodologij presojanja kreditnih tveganj se nanašajo na (Knez - Riedl, 1998, str. 141–143):

- vprašanje standardov in zgoščanja (Vprašanje, kateri je primeren izbor kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov, način njihove uporabe, primerjava s standardi in merila presoje.),
- izbor in uporaba kazalnikov pri oceni kreditnega tveganja (Na izbor kazalnikov vpliva politika podjetja, vrednote ter znanje ocenjevalcev.),
- pomen znanja in izkušenj ocenjevalcev kreditnega tveganja podjetja (Enostranskost v smislu povečevanja in naslanjanja na računovodske podatke, preteklost, statičnost, premajhna izraba informacijskega potenciala stranke.),
- nepripravljenost za posredovanje informacij s strani kreditojemalcev, kar je znak nizke stopnje informacijske kulture,
- pomanjkljivo znanje in subjektivnost presojevalcev, kratkoročna naravnost,
- vprašanje izbire standarda ali merila presoje pri kvantitativnih dejavnikih (kot standard je možno vzeti povprečje skupine, dejavnosti ali panoge). Vloga tega povprečja se šteje kot normativ ali absolutni standard. Pojavlja se še zgodovinski standard (podatki za podjetje v preteklosti) in absolutni standard v obliki uveljavljenih vrednosti nekaterih predvsem tradicionalnih kazalnikov.

3 KVALITATIVNI DEJAVNIKI KREDITNIH TVEGANJ

3.1 Splošne značilnosti poslovnega subjekta

Prvi sklop predstavljajo osnovne značilnosti, ki opisujejo podjetje in ga uvrščajo v panogo glede na dejavnost, velikost, lokacijo, lastništvo, organiziranost in podobno.

Ime in sedež poslovnega subjekta predstavlja osnovno značilnost organizacije, iz katere se ustvari prvi vtis o samem podjetju in njegovi lokaciji.

Starost poslovnega subjekta oziroma njegov datum ustanovitve banki pove, ali ima opravka z že uveljavljenim podjetjem, ki posluje že dalj časa, ali pa gre za relativno mlado podjetje brez izkušenj. Mlajša podjetja so v povprečju bolj občutljiva za šoke, saj so manj

diverzificirana, imajo manj premoženja in so bolj finančno omejena (Trefalt, 2014). Prav tako se mlajša podjetja srečujejo z začetniškimi težavami in so običajno podkapitalizirana. Tukaj velja preučiti življenjski cikel podjetja, da vidimo, v kateri fazi se podjetje nahaja (pionirsko, rastoče, zrelo in podjetje v preobratu). Vsaka faza ima svoje značilnosti, prednosti in pomanjkljivosti, ki jih moramo analizirati. Podjetja z daljšim obstojem so načeloma bolj tradicionalna ter imajo izoblikovan trg in tržni delež ter svoj nabor kupcev in dobaviteljev z ustaljenim poslovanjem. Takšna podjetja so praviloma že prešla različne sisteme in gospodarske cikle, kar pomeni, da posedujejo določene praktične izkušnje ter beležijo višji ugled predvsem zaradi dolgega obstoja. Po drugi strani so mlajša podjetja brez praktičnih izkušenj in morajo pokazati določen preboj ter uveljavitev na trgu. Pomemben je tudi življenjski cikel kot zaporedje štirih razvojnih stopenj podjetja (pionirskega, rastočega, zrelega in podjetja v preobratu). Prednosti pionirskega podjetja so v velikem podjetniškem duhu, prožnosti in prilagodljivosti. Za rastoče podjetje je značilno poslovno obnašanje in boljše gospodarjenje. Značilnosti zrelih podjetij so predvsem znanje, izkušnje in poslovne povezave. S tem so povezana tudi tveganja, ker pionirsko podjetje tarejo problemi neizkušenosti ali nezadostne finančne trdnosti. Podjetje v fazi rasti je izpostavljeno večji zapletenosti pri širjenju poslovanja in tveganju nepravilnih strateških odločitev. Odnos do tveganja zrelih podjetij je običajno odklonilen. Mlajša podjetja so v povprečju bolj občutljiva za šoke, saj so manj diverzificirana, imajo manj premoženja in so bolj finančno omejena (Trefalt, 2014). Mlajša podjetja so ranljivejša zlasti zaradi podkapitaliziranosti in višje stroškovne obremenitve, lastniki pa običajno nimajo izkušenj. Pomembno je, v kateri fazi življenjskega cikla se podjetje nahaja (Knez - Riedl, 1998, str. 71, 72).

Velikost poslovnega sistema se običajno meri s številom zaposlenih. Glede na uradno klasifikacijo ali druge kriterije pa so merila lahko tudi vrednost premoženja (aktive), čisti prihodki od prodaje in proizvodna zmogljivost. Ajpes recimo uporablja tri kriterije za razvrščanje velikosti podjetja v mikro, majhna, srednja ter velika podjetja, pri tem pa morata biti za uvrstitev v razred izpolnjeni vsaj dve izmed treh meril (število zaposlenih, čisti prihodki od prodaje, vrednost aktive). V vsakem primeru pa se za veliko družbo šteje povezana družba, ki je dolžna predložiti konsolidiran letni računovodski izkaz (Ajpes, 2016). Pravilna je uporaba več kriterijev hkrati, saj lahko tudi podjetje z nekaj zaposlenimi poseduje zelo visok kapital oziroma premoženje, ki ga uvršča med velika podjetja. Pomembno je tudi razlikovati začetno velikost podjetja in njihov razvojni potencial, kjer sta osnovni merili število zaposlenih in vrednost ustanovnega kapitala. Majhna podjetja se opredeljujejo za bolj tvegana od večjih zaradi pomanjkljivosti specializacije, majhne stopnje raznovrstnosti, neobvladovanja trženjskih orodij, slabše finančne moči, odsotnosti dolgoročne vizije poslovanja, šibke razvojne sposobnosti in podobno. Prednost pa je predvsem v prilagodljivosti in organizacijski strukturi. Prednosti manjših podjetij so v prilagodljivosti, vitkosti organizacije in pomenu na področju storitvene naravnosti. Prav tako predstavljajo pomemben člen v dobaviteljski verigi velikih podjetij. Tukaj je tveganje vseeno višje kot pri velikih podjetjih, ki jih odlikuje raznovrstnost, specializacija,

obvladovanje trženjskih prijemov, višja finančna moč, večja razvojna sposobnost ter trdnost dolgoročne vizije poslovanja. Po določenih empiričnih raziskavah je velikost podjetja ena ključnih mer za finančno omejenost podjetja in ima posledično učinek na ekonomijo.

Velikost podjetja lahko vpliva na kvaliteto in količino dosegljivih informacij o investicijskem projektu in kakovosti premoženja, primerne za zastavo, prav tako tudi povezanost podjetja in odnos s kapitalskimi trgi ter bankami (FSR – Financial stability review, 2011, str. 134). Majhna podjetja so pogosto manj transparentna in se soočajo z likvidnostnimi omejitvami za investicije (Gertler & Gilchrist, 1993, str. 57 in Zambaldi et al., 2011, str. 311). Majhna podjetja so zaradi svojih specifičnih lastnosti bolj občutljiva in jih lahko že najmanjši izpad finančnih sredstev pripelje do propada. Srednje velika in velika podjetja lažje prestajajo plačilno nedisciplino in se zato lažje obdržijo na trgu. Mikropodjetja so v povprečju mlajša in manj izkušena, njihovi viri so bolj omejeni v primerjavi z ostalimi podjetji. Zato so mikropodjetja bolj ranljiva v turbulentnem okolju, še posebej ob poslabšanju gospodarskih razmer ali plačilni nedisciplini. Empirična literatura dokazuje, da dostop do zunanjih virov financiranja pomembno vpliva na rast podjetja. Mikropodjetja imajo omejen dostop do zunanjih virov financiranja, zato morajo za financiranje svoje rasti akumulirati več notranjega kapitala. V skladu s teorijo finančnega akceleratorja (Bernanke et al., 1996, str. 11) prodaja majhnih podjetij v primerjavi z večjimi podjetji variira bolj prociklično. Ob nastopu recesije je izrazita procikličnost prodaje majhnih podjetij tako še bolj izrazita zaradi omejenega dostopa do bančnih kreditov. Da je poslovanje majhnih podjetij manj diverzificirano in manj pregledno, so ugotovili tudi Gertler in Gilchrist (1993, str. 48–49) in Campello in Chen (2010, str. 1185). Pojasnjujejo, da so majhna podjetja zaradi visokih obrestnih mer in zahtev glede premoženja, primerne za zastavo, tudi manj motivirana za povpraševanje po kreditu (FSR – Financial stability review, 2011, str. 34).

Tabela 3: Velikost podjetja in vpliv kvalitativnih dejavnikov (lasten prikaz)

Velikost podjetja	Mikro/majhno	Srednje	Veliko
Vloga vodstva	Visoka	Srednja – visoka	Srednja – nizka
Lastništvo	Tudi lastnik	Delež lastništva	Manjši delež lastništva
Finančna omejenost	Visoka	Srednja	Nizka
Vpliv plačilne discipline	Visok	Zmeren	Manjši

Pravna oblika organizacije praviloma implicira obliko odgovornosti in z njo jamstva, ki ga imajo partnerji podjetja, zato so nekatere pravne oblike bolj tvegane od drugih: samostojni podjetnik, osebne družbe (d. n. o., k. d.) in kapitalske družbe (d. o. o., d. d., KDD in s. e.). Oblika organizacije nam pove, ali gre za osebno ali kapitalsko družbo. Razlika med obema je v tem, da pri osebnih družbah vsaj eden od družbenikov odgovarja

za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem, torej tudi z zasebnim, medtem ko pri kapitalskih družbah družbeniki za obveznosti družbe odgovarjajo samo do višine kapitala, vloženega v gospodarsko družbo. Osebnosti družbe so praviloma manjše od kapitalskih, zato tudi razpolagajo z manj kapitala. Kot dodaten indikator pravne oblike lahko navedem spreminjanje pravne oblike oziroma možne spremembe v prihodnosti (Knez - Riedl, 1998). Oblika gospodarske družbe je pomembna predvsem z vidika možnosti razpolaganja s poslovnim deležem in možnostjo njegove zastave. Pravna oblika tudi delno vpliva na način upravljanja in s tem omogoča partnerjem varnejše ter preudarnejše poslovanje, lahko pa sporoča in kaže na neprofesionalno in bolj tvegano upravljanje. Bolj kot je upravljanje kakovostno in profesionalno, lažje se partnerji odločijo za sodelovanje s takšno gospodarsko družbo.

Lastniška struktura, pooblaščenosti osebe in delež vloženega kapitala kažejo na odločitve družbenikov, ki so povezane z deleži vloženega kapitala in vplivajo na strateške odločitve gospodarske družbe, fluktuacijo in stalnost vodstvenih kadrov ter vzroke zanje. Pomembne so lastnosti lastnikov (starost, stan, premoženjsko stanje, poklic, izobrazba, morebitne izvršbe na računu). Važen je tudi indikator menjave lastništva oziroma fluktuacije lastnikov in motivi, ki so vplivali na to, ter morebitne posledice ali zapleti, ki iz tega izhajajo. Pomembno je, ali je zagotovljeno nasledstvo (Knez - Riedl, 2000). V primeru tujega lastništva je pomembna preučitev poslovanja lastnikov in vključitev v mednarodne tokove. Prednosti starejših lastnikov so v njihovih življenjskih in poklicnih izkušnjah, ustvarjeni poslovni mreži, spretnosti v poslovnem svetu ter preudarnosti. Prednosti mlajših pa sta praviloma večja prožnost in pripravljenost na spremembe. Ključni upravni možje skrbijo za nemoteno poslovanje podjetja in poročajo o poslovanju nadzornemu svetu, ki spremlja njihovo poslovanje in sprejema odločitve v zvezi s kakovostjo uprave podjetja. Uprava predstavlja podjetje v očeh javnosti in je za vse napake, nepravilnosti in zlorabe položajev praviloma sankcionirana z razrešitvijo in morebitnimi tožbami. Zaradi tega pogosto menjavanje uprave negativno vpliva na zaupanje poslovnih subjektov v podjetje ali celo vodi v njihovo potencialno izgubo.

Lokacija poslovnega subjekta je tesno povezana z njegovo dejavnostjo. Pomen lokacije se kaže glede na bližino naravnih bogastev, infrastrukturo in okoljsko oziroma ekološko primernostjo. Z ekološkega vidika lahko sporna lokacija neugodno vpliva na poslovanje podjetja, saj lahko celo vpliva na prepoved opravljanja dejavnosti na določeni lokaciji. Pomembna je možnost prostorskega širjenja in skladiščne kapacitete ter ali je lokacija ugodna glede na logistične in komunikacijske stroške (Knez-Riedl, 2000). Boniteto podjetja izboljšuje tista lokacija, ki podjetju in njegovim partnerjem izboljšuje transportne in lokacijske stroške.

Poslovne povezave in poslovna mreža sta pomembna dejavnika za internacionalna podjetja, ki imajo dobro razvito poslovno mrežo v drugih državah in mestih, kar omogoča boljše dostopnost poslovnim partnerjem (vrste, intenzivnost, trajanje, stabilnost, koristi in

omejitve). Državno tveganje zajema celoten spekter tveganj, ki izhajajo iz gospodarskih, političnih in socialnih okolij tuje države, ki lahko imajo morebitne posledice za dolžniške in lastniške naložbe tujcev v tej državi. Tveganje države se bolj osredotoča predvsem na zmogljivosti kreditojemalca, da pridobi tuje valute, ki so potrebne za servisiranje njegovega čezmejnega dolga in druge pogodbene obveznosti. V vseh primerih mednarodnih transakcij morajo banke razumeti globalizacijo finančnih trgov in potencial za prelivanje učinkov iz ene države v drugo ali učinkov negativnih vplivov za celotno regijo (Roger et al., 2000). Pomembno je, da se preveri tudi država poslovnega partnerja, saj tako dobimo podatke o politični in finančni (ne)stabilnosti. S tem lahko natančneje določimo, kako tvegani so sklenjeni in potencialni projekti.

Organiziranost podjetja se kaže skozi organizacijsko strukturo in organiziranost poslovnih funkcij. Ključna je zmožnost prilagajanja spremembam, učinkovitost splošne organizacije, logistika, nadzor, odzivnost, fleksibilnost in stanje podjetja, ki se oceni z obiskom skrbnika pri komitentu. Skrbnik oceni stanje poslovne stavbe, okolice, možnosti širitve, urejenost in organiziranost poslovnega procesa (Knez - Riedl, 2000).

3.2 Registrirana dejavnost in poslovni model podjetja

Osnovno poslanstvo vsakega podjetja je v zadovoljevanju potreb po proizvodih in opravljanju storitev, torej po zagotavljanju materialnih in nematerialnih dobrin. Odločitev podjetja, kaj bo proizvajalo in s kakšnimi dobrinami bo zagotavljalo potrebe trga, opredeljuje njegovo dejavnost. Glede na prvine poslovnega procesa razlikujemo delovno, materialno, kapitalno, energetska, intelektualno in informacijsko intenzivne dejavnosti. Pri povezovanju dejavnosti s tržnimi strukturami lahko izpostavimo njihovo tržno neodvisnost, konkurenčnost in perspektivnost. Na kreditno tveganje ima vedno večji vpliv internacionalizacija in globalizacija dejavnosti ter njihove tipične značilnosti, ki povišujejo tveganje (odvisnost od redkih surovin, dolžina proizvodnega cikla, hitro spreminjanje tehnologije, sezonski vplivi, škodljivi vplivi na okolje, potrebna visoka kapitalna intenzivnost). Po drugi strani lahko predstavljajo priložnosti (redkost proizvoda/storitve, visoka donosnost, hitro preoblikovanje sredstev, visoka prilagodljivost, visoke vstopne ovire itd.). Dejavnost lahko podrobneje opredelimo s panogo, ki ima kot segment dejavnosti specifične lastnosti, ki razkrijejo profil tveganja podjetja (Poslovni model, 2016).

Lastnosti in kakovost proizvodov in storitev predstavljajo certifikati kakovosti in deklaracije (npr. ISO). Pomembno je, v katerem življenjskem ciklu se nahaja proizvod. Slaba kakovost se izkazuje preko reklamacij, izgube naročil, spremembe pogojev in unovčenih garancij. Tehnične deklaracije uvrščajo proizvode in storitve v različne kakovostne razrede. Kakovost in s tem močan vpliv na zadovoljstvo kupcev pridobiva na pomenu (Knez - Riedl, 2000). Pomembni so tudi podatki o certificiranju kakovosti poslovanja podjetja (postopek certificiranja in nagrade za kakovost).

Struktura proizvodno-prodajnega programa se odraža skozi asortiment proizvodov in storitev, proizvodne zmogljivosti (namembnost, prefinjenost, tradicionalnost, zastarelost, aktualnost, strateško usmeritev, specialnost, unikatnost, ekskluzivnost, diverzificiranost, inovativnost in standardiziranost). Pomembna je kvaliteta in namen izdelkov, možnost uporabe v praksi, zastarelost opreme in predvsem perspektivnost proizvodnega programa. Podjetje mora ugotoviti, ali je odvisno od majhnega števila ali enega proizvoda, kreditorja, surovine in kakšne so stopnje izkoriščenosti, zasedenosti in odpisanosti proizvodnih zmogljivosti in opreme. Zmogljivost proizvodnih kapacitet narekuje število izmen in se odraža preko sezonskosti prodaje ter sezonskih vplivov (Knez - Riedl, 2000).

Tehnologija, ki jo uporablja podjetje, mora biti primerna in ekonomska. Ključno pri tehnologiji je njena starost, sodobnost in stanje, v katerem se nahaja ter tehnološka neoporečnost, ekonomska in okoljska primernost (Knez - Riedl, 2000). Hitrost razvoja novih in naprednih tehnologij odraža spremembe tehnologije in njene možnosti zamenjave.

Blagovna znamka proizvodov in storitev, ki jih podjetje proizvaja oziroma izvaja (moč in prepoznavnost blagovne znamke), pozicioniranje izdelka, razpršenost izdelka.

Poslovni model je bistvo in motor slehernega podjetja, ki ustvarja denarni tok in predstavlja načrt, kako bo delovalo celotno podjetje. Na eni strani mora ustvarjati vrednost za kupce, na drugi strani pa mora generirati zadosten denarni tok, da lahko podjetje nemoteno posluje ter razvija svojo dejavnost. Poslovni model predstavlja poslovno logiko samega podjetja in mu omogoča, da si ustvari prednost pred konkurenčnimi podjetji na tržišču. Gre torej za poenostavljeno razlago o tem, kako podjetje upravlja s svojimi viri. Glavni vidiki poslovnega modela so vrednost v očeh kupcev, tržni segmenti, obseg in vrsta produktov, distribucijski kanali, dodana vrednost (cenovna učinkovitost), prihodkovni kanali, viri za doseg ciljev (človeški, fizični, finančni), stroški poslovanja, dobavitelji in partnerji, konkurentje, priložnosti za rast in inovativnost. Ključno vprašanje je, ali je poslovni model vzdržen na dolgi rok (Poslovni model, 2016).

3.3 Tržna usmeritev podjetja

Tržna usmeritev (Knez - Riedl, 2000, str. 59–62) se nanaša na **panogo in preučitev tveganj in priložnosti, ki izhajajo iz panoge**. Nekatere panoge so povezane z večjim tveganjem zaradi vpliva političnih dogodkov, elementarnih nesreč, neugodne spremembe menjalnih tečajev in gospodarskih ter tržnih gibanj. Nagla sprememba statusa in cikličnosti panoge je bila poleg panoge gradbeništva, kjer se je zgodil propad večjih podjetij, značilna tudi v necikličnih dejavnostih, kot je trgovina v letu 2010 in kasneje informacijske ter telekomunikacijske industrije. Kot glavne dejavnike panoge lahko navedem položaj komitenta, število prodajalcev in glavne kupce v panogi, opredelitev vodilnih podjetij v panogi, razloge za izgubo trga, prisotnost recesije v panogi in tržne deleže. Iz omenjenih dejavnikov lahko ugotovimo trende panoge in njeno perspektivnost (npr. ali je v težavah

celotna panoga, kot je recimo bilo gradbeništvo v Sloveniji). Pomembno je, da podjetje dobro pozna razmere in stanje v panogi, v kateri posluje, saj se na takšen način lahko prilagaja trgu in izkoristi priložnosti ter se s pravo strategijo izogne nevarnostim. Razmere v panogi se odražajo skozi prodajni in nabavni trg. V zvezi s kupci in dobavitelji je koristno poznati, ali je podjetje odvisno od manjšega ali večjega števila kupcev oziroma dobaviteljev. Ključni dejavniki, ki jih je smiselno preučiti, so struktura, odvisnost, stalnost, pogajalska moč, zahtevnost, boniteta in ciljne skupine kupcev ter dobaviteljev. Prevelika odvisnost od kupcev povečuje tveganje, ker je podjetje preveč občutljivo za zmanjšanja naročil in nenadne odpovedi. Prevelika razpršenost kupcev in neopredeljena ciljna skupina pa ne krepi drugih povezav, pomembnih za spodbujanje zvestobe kupcev. Prav tako so dobavitelji za podjetje enako pomembni kot kupci. Velika odvisnost od dobaviteljev in šibka pogajalska moč zmanjšujeta boniteto podjetja. Tvegana je lahko obstoječa sestava dobaviteljev ali preusmeritev na novo skupino. Lahko pa je prav ta sprememba priložnost, ki boniteto izboljša. Ključnega pomena so sklenjena dolgoročna poslovna razmerja in pravilna presoja perspektivnosti teh razmerij. Pri tekmečih velja preučiti njihovo sestavo, prednosti, bonitetno oceno, tekmovalnost in napadalnost. Pomembno je poznavanje tekmecev, zavedanje njihovih prednosti in uvrstitev podjetja mednje.

Boniteta države poslovnega partnerja je prav tako pomembna, predvsem podatki o politični in finančni (ne)stabilnosti. Tako lahko banka ob poznavanju bonitete partnerja, panoge in države lažje določi, kako tvegani so projekti poslovnih partnerjev. Pomembna je analiza splošnega gospodarskega položaja (spremljava makroekonomskih parametrov v preteklosti in ocena njihovega gibanja v prihodnosti, napoved rasti BDP, stopnje inflacije, gibanje tečajev, obrestnih mer, izvoza in uvoza). Pomembna je ocena makrookolja, v katerem bo podjetje poslovalo v prihodnosti in bo vplivalo na oceno panoge in tržni položaj podjetja v panogi. Pri splošnem gospodarskem položaju se upošteva analiza in napoved gospodarskih gibanj ter parametrov gospodarjenja. Analiza teh dejavnikov se v boniteti podjetja odraža preko vpliva na analizo položaja panoge in podjetja znotraj nje. Pomemben dejavnik predstavlja tudi izvozna usmeritev podjetja (lokalnost, regionalnost, valutna struktura).

3.4 Prvine/potenciali podjetja

Izhajajo iz samega podjetja in dajejo podjetju možnosti za rast. **Kadri** oziroma zaposleni predstavljajo skrite zmožnosti podjetja. Pomembno je število zaposlenih, kvalifikacijska sestava zaposlenih, izobrazba, starost, strokovna usposobljenost in veščine, fluktuacija zaposlenih, gibanje obsega zaposlenih, izkoristek delovnega časa ter izraba oziroma učinki notranjih in zunanjih izobraževalnih možnosti ter specifična znanja in veščine.

Vodstvo podjetja (poslovodstvo/management) predstavljajo ključni upravni možje, ki skrbijo za nemoteno poslovanje podjetja in poročajo o poslovanju nadzornemu svetu, ki spremlja njihovo poslovanje in sprejema odločitve v zvezi s kakovostjo uprave podjetja. Uprava predstavlja podjetje v očeh javnosti in je za vse napake, nepravilnosti in zlorabe

položajev praviloma sankcionirana z razrešitvijo uprave in morebitnimi tožbami. Zaradi tega pogosto menjavanje uprave negativno vpliva na zaupanje poslovnih subjektov v podjetje ali celo njihovo potencialno izgubo. Ključni dejavniki vodilnih, ki jih je smiselno upoštevati pri kreditnih analizah, so:

- osebnostne lastnosti (verodostojnost, zanesljivost, poštenost, profesionalnost, odnos do tveganja); vpletenost managementa v kazniva dejanja, problemi managerjev v zasebnem življenju, nezanesljivost,
- formalne lastnosti, kvalifikacije (pretekli dosežki, strokovna usposobljenost),
- delovne izkušnje in izobrazba,
- način vodenja poslovne politike podjetja (politika rasti in razvoja, širitve, investicij); ali so apetiti po širitvi poslovanja in obseg predvidenega zadolževanja v realnih obsegih in v skladu s poslovnim modelom,
- finančna politika, politika zadolževanja glede na potrebe financiranja obratnega kapitala, politika izplačila dividend (agresivna, zmerna), dividende kot mere finančne omejenosti podjetij hkrati izražajo stabilno delovanje podjetja,
- sestava in stabilnost managementa (ali so menjave managementa pogoste),
- zagotovljeno nasledstvo v primeru morebitnih izgub ključnih managerjev,
- politična opredeljenost,
- strategija podjetja (vrste, usmerjenost, povezanost s strateškimi cilji, tveganost, uresničevanje strategij); tvegano je poslovati s podjetjem brez oblikovanih strategij, a tudi s podjetjem, katerega strategije so nejasne, neobdelane in nestvarne, ter s podjetjem, ki strategij ne uresničuje,
- notranja kontrola in nadzor,
- izpolnjevanje obveznosti do bank in dobaviteljev,
- ugled vodstva v okolju.

Tehnično-tehnološke značilnosti, delovna sredstva (vrste, sodobnost, zmogljivost, izraba). Banka jih težko subjektivno oceni, vendar lahko uporabi produktne specialiste, ki poznajo tudi tehnološko opremljenost konkurentov. Pomembna je življenjska doba delovnih sredstev, hitrost amortizacije in predvsem ali obstaja primarni oziroma sekundarni trg za prodajo določenega delovnega sredstva (stroja). Dobro je tudi preveriti, kakšni so stroški montaže oziroma demontaže in potrebni stroški vzdrževanja.

Preostale prvine podjetja so **inovacije** (inovacijska klima, aktivnost, dosežki), **neotipljiva sredstva** (patenti, licence, blagovne znamke, dobro ime (ko je nabavna vrednost kupljenega podjetja višja od vrednosti kapitala)). Pomembno je poznati vrste, pomen, aktualnost, rok uporabe intelektualne lastnine. **Informacijski sistem** zajema računalniško podprtost poslovnih funkcij, zmogljivost, združljivost z drugimi informacijskimi sistemi, sistem notranjega in zunanjega poročanja, kakovost informacij, izkoriščenost informacijskih zmogljivosti). **Organizacija podjetja** kaže na organizacijsko strukturo, zmožnost prilagajanja spremembam, učinkovitost splošne organizacije, logistiko, nadzor,

odzivnost in fleksibilnost. **Obseg premoženja podjetja** predstavlja celotna aktiva podjetja, pri čemer je pomembno, ali so nepremičnine in premičnine, ki so v lasti podjetja, prosta bremen ter kakšna je njihova realna vrednost. **Splošno stanje podjetja** se oceni z obiskom skrbnika pri komitentu. Preveri se stanje poslovne stavbe, okolice, možnosti širitve, urejenost, organiziranost poslovnega procesa. Banka v skladu s poslovno politiko izvede cenitev nepremičnine s strani sodno zapriseženega cenilca.

3.5 Dejavniki, ki se nanašajo na odnos z banko in splošno poslovno etiko

Odzivnost/komunikacija oz. informacijski kontinuum stranke/test kvalifikacije kaže na rednost in kakovost pošiljanja podatkov stranke ter na to, ali so posredovani podatki pravilni, jasni, dobro strukturirani, zavajajoči in popolni. Begrer in Udell informacijski kontinuum stranke označujeta kot celoten proces upravljanja z informacijami, torej zbiranje, analiziranje, prenos informacij uporabnikom, kvaliteta in zanesljivost posredovanih informacij. Podjetja, ki ne želijo razkriti vseh svojih podatkov, ki so potrebni za oceno kreditnega tveganja, s tem onemogočajo realno oceno stanja v podjetju. V določenih primerih je lahko kreditna odločitev zaradi nepopolnih informacij negativna oziroma povečuje tveganje podjetja. Zagotavljanje kvalitetnih in ustreznih podatkov je za banko ključnega pomena v smislu dobrih odnosov in sodelovanja. Mnogo bank obravnava pozno predložitev informacij kot signal prvih težav. Praksa obvladovanja tveganja bank domneva, da manjkajoče informacije verjetno vsebujejo slabe novice in da je to razlog, zakaj jih komitenti ne predložijo (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006).

Vpliv rednosti poravnavanja obveznosti je odvisen od dolžine zamud, pogostosti zamud in obsega zamud. **Pretekle odnose s komitentom** (kot pravno ali fizično osebo) banka oceni s kombinacijo subjektivnih in objektivnih dejavnikov kreditnega tveganja v primeru komitentov, s katerimi imajo vzpostavljen poslovni odnos že več let, medtem ko imajo pri ocenjevanju kreditnega tveganja novih komitentov težje delo, saj zgodovina sodelovanja še ni vzpostavljena. Dejavniki preteklega sodelovanja s komitentom se odražajo preko števila aktivnih naložb, višine plačilnega prometa, trajanja sodelovanja in števila plač.

Število oziroma moč bank, ki podjetje financirajo, kaže na višje tveganje pri podjetjih, ki imajo več kratkoročnih kreditov, saj banke raje obnavljajo kratkoročna posojila podjetjem z nestabilno prihodnostjo, zato imajo varna podjetja boljši dostop do dolgoročnih kreditov (Carling et al., 2004, str. 866).

Blokade računov komitentov kažejo na likvidnost in disciplino pri poravnavanju obveznosti do drugih dolžnikov oziroma dobaviteljev in države. Blokade transakcijskih računov pomenijo, da je banka zaradi pomanjkanja sredstev na računu, v skladu z zakonom, ki ureja izvršbo in zavarovanje, vzpostavila evidenco o neizvršenih sklepih za izvršbo ali prisilno izterjavo. Kazalnik prikazuje podatke o pomanjkanju sredstev za

poplačilo določene obveznosti imetnika na računu, kar pomembno vpliva na boniteto podjetja. Celotno zbirko vodi register transakcijskih računov Banke Slovenija.

Sodni spori prikazujejo število subjektov, ki tožijo podjetje zaradi različnih gospodarskih sporov, hkrati pa podajajo sliko o subjektih, ki jih obravnavano podjetje toži zaradi podobnih sporov. Pri tem vidimo, kako se podjetje obnaša v poslovnem svetu, kako spoštuje pravne podlage podpisanih pogodb, kako izpolnjuje svoje obveznosti itd. To je pomemben pokazatelj poslovne uspešnosti in močno vpliva na boniteto podjetja. Višino zneskov sodnih sporov lahko primerjamo s celotnim kapitalom ali denarnim položajem podjetja, kar kaže na višino težav podjetja in kako veliko breme sodni spori predstavljajo ter ali lahko potopijo podjetje.

Revizorjevo mnenje je javno dostopen podatek, s čimer revizor pritrđi, poda s pridržkom, odkloni ali zavrne revidirane računovodske izkaze. Revizor poda svoje mnenje, ali so računovodski izkazi v vseh pomembnih pogledih resničen in pošten prikaz finančnega položaja gospodarske družbe. Mnenje revizorja je pomembno predvsem z vidika dviga zaupanja bank in poslovnih partnerjev. Zaupanje se še poveča, če revizorsko mnenje podaja znana, velika in izkušena revizorska hiša. Pri negativnem revizorskem mnenju je potrebna posebna previdnost, prav tako je potrebno preučiti vse komponente mnenja s pridržkom in oceniti razloge ter upravičenost in razsežnost vpliva na poslovanje. Pri velikih sistemih je potrebna pozornost v primeru, če finančne izkaze revidira enaka revizijska hiša več zaporednih let, saj lahko pride do pretirane navezanosti obeh strank. Dobro je poznati, ali so finančni izkazi revidirani, ali je stranka zavezana k revidiranju finančnih izkazov, kdaj je bila opravljena zadnja revizija, ali ima podjetje interno revizijo in katera revizijska hiša je revizijo opravila. Posebno pozornost je potrebno posvetiti revizorjevemu mnenju s pridržkom ali odklonilnemu mnenju v preteklem letu in napovedi negativnih trendov v revizorjevem mnenju.

Starost predloženih računovodskih izkazov in predložitve medletnih finančnih izkazov oziroma konsolidiranih računovodskih izkazov sta prav tako pomembna dejavnika kreditnega tveganja. Če podjetje zamuja s predložitvijo finančnih izkazov, je to lahko znak negotovosti ali težav. Gospodarske družbe lahko letna poročila oddajo 3 mesece po koncu poslovnega leta. Za revidirana in konsolidirana letna poročila pa velja rok 8 mesecev po koncu poslovnega leta (Ajpes).

Kreativno (ustvarjalno) računovodstvo pri branju računovodskih izkazov (angl. *Earnings management, Creative accounting*) je proces, v katerem računovodja s svojim znanjem in poznavanjem računovodskih pravil priredi računovodske podatke in informacije z namenom podati prilagojeno in za uporabnike zavajajočo sliko o uspešnosti poslovanja določene gospodarske družbe. Zaradi tega uporabniki računovodskih informacij dobijo drugačno sliko od dejanske (Bilalić, 2008). Vzroki za uporabo kreativnih računovodskih metod so v oblikovanem sistemu nagrajevanja poslovodstva, nižjih stroških financiranja, maksimiranju cene delnic in fiskalnih ter političnih vzrokih. Najpogostejši

cilji posloводства so izogibanje izgubi, poročanje o stabilni rasti dobičkov in v končni fazi izpolnjevanje napovedi finančnih analitikov. Najpogosteje uporabljene metode kreativnega računovodstva so prerazporejanje poslovnega izida v bližnja obračunska obdobja, prekrivanje vzrokov za slabo poslovanje s prezgodnjim izkazovanjem odhodkov naslednjih obračunskih obdobj, naložbe v finančne inštrumente, izločanje poslovnih enot z nizkim poslovnim izidom, sprememba računovodskih usmeritev, metode odpisa dolgoročnih sredstev, oblikovanje dobrega imena in druge.

Okoljska/ekološka ozaveščenost kaže na varovanje okolja ali odnos podjetja do naravnega okolja in vpliv posledic posameznih poslovnih odločitev na okolje ter ali podjetje posluje z okoljsko neoporečnimi podjetji. Okoljska presoja temelji na analizi okoljske bilance in okoljskih kazalnikov, kot npr. kazalnik nastajanja nevarnih in komunalnih odpadkov kazalniki oddajanja (specifični CO₂), kazalniki energije, stroškov. Na voljo so tudi eko bilance, okoljska poročila in analize zelenega portfelja. Če skrbnik ugotovi negativen vpliv izdelka na okolje, zahteva od komitenta potrdilo Ministrstva za okolje, da dejavnost, ki jo opravlja, nima negativnih posledic za okolje. Vidik ekologije kaže na primernost za okolje, vpliv izdelka na okolje, vpliv okolja na izdelek, varstvo, onesnaževanje okolja, ali so izpolnjeni zakoni in licence za varovanje okolja, emisijske kupone.

Poslovna morala in ugled podjetja predstavljata prepoznavnost in cenjenost s strani zunanjih deležnikov. Najtrdnejši poslovni ugled je, če izvira iz pozitivnih dejstev (npr. kakovosti proizvodov, solidnega obnašanja do poslovnih partnerjev, skrbi za zaposlene, uglednosti ključnih oseb). Lahko pa je tudi zlagan, v kolikor sloni na neresničnih podatkih in lovorikah iz preteklosti. Nekatera podjetja so znana po nekakovostnem, nesolidnem in nepoštenem poslovanju. **Kultura podjetja** se odraža skozi norme, vrednote in medčloveške odnose. Posebej se kaže v načinu odzivanja podjetja na pritiske okolja.

Pogojne oziroma izvenbilančne postavke so pogojna sredstva in pogojne obveznosti, ki imajo velik vpliv na prihodnjo bilanco stanja in izkaz uspeha, saj lahko neposredno vplivajo na prihodnjo dobičkonosnost in solventnost posamezne finančne institucije. Predstavljajo možnost denarnih odtokov, na katere banka nima neposrednega vpliva. Z uporabo izvenbilančnih postavk so banke izpostavljene zunajbilančnemu tveganju, ki predstavlja pogojno tveganje, in sicer pod pogojem, da pride do realizacije potencialne obveznosti ali terjatve, ki se preknjiži v bilanco stanja in obveznosti (Saunders, 2000, str. 261). Banke bi morale v celoti preučevati vsa tveganja, povezana z izvenbilančnimi posli. V slovenskem bančnem prostoru se pogosteje uporabljajo posamezne klasične vrste izvenbilančnih aktivnosti, kot so neizkoriščene kreditne obveznosti, nekriti akreditivi, storitvene in plačilne garancije, prevzete nepreklicne obveznosti iz odobrenih kreditov, jamstva in sredstva, ki so dana v zastavo, avalirane in akceptirane menice ter izvedeni finančni instrumenti. Banka mora preučiti, kako tvegana je posamezna izvenbilančna

postavka in kakšen vpliv bi imela na obseg poslovanja v primeru realizacije te pogojne obveznosti.

3.6 Čustva in intuicija, ki so prisotna pri odobravanju kreditov

Poleg kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj predstavljajo pomemben vpliv na kreditno odločitev tudi intuicija in čustva (angl. *Gut Feelings*) kreditnih analitikov, ki si razlagajo kreditno aplikacijo kot finančno transakcijo in osebno interakcijo (Lipshitz & Shulimovitz, str. 2007). Tukaj pride do združitve »trde« finančne analize z »mehkimi« vtisi in intuicijo kreditnih analitikov. Intuicija je pomemben indikator pri oceni kreditnega tveganja v primerjavi s finančnimi podatki, vendar jo kreditni analitiki težko pojasnijo ali opišejo.

Mellerowitz in Jonas (1954, str. 15) razlagata kreditno sposobnost kot funkcijo premoženjskega in uspešnostnega položaja kreditorejmalca, torej izključno z gospodarskega vidika. Kreditna sposobnost se nanaša na pravno in ekonomsko sposobnost najetja oziroma vrnitve kredita, torej izraža zmožnost vrnitve kredita v ekonomskem pogledu. Kredibilnost pa Mellerowitz in Jonas (1954, str. 15) povežeta z osebnostjo kreditorejmalca oziroma z njegovimi karakteristikami, kot so značaj, pridnost, prizadevnost, plačilna sposobnost, poslovna morala, zanesljivost, življenjske in osebne razmere. Kot glavni faktor sta izpostavila zaupanje v osebne lastnosti posojilojemalca in odgovornost. Kredibilnost je povezana z voljo in pripravljenostjo vrniti kredit.

Z osebno kredibilnostjo nekateri avtorji pojmujejo značajske, strokovne in fizične lastnosti, kjer izpostavljajo zaupanje oziroma lastnost nekoga. Spmembe, ki jih na dolgi rok ni možno v celoti predvideti z dovolj veliko natančnostjo, dajejo poseben pomen zaupanju, saj s pogodbo ni možno eksplicitno predvideti vseh okoliščin (Blomquist, 1993, str. 1–20). Zaupanje se razvije skozi čas kot odraz informacij in izkušenj, pridobljenih v poslovnem razmerju. Zaupanje ni stabilno, zato se mora konstantno obnavljati in si ga je potrebno zaslužiti.

Lipshitz in Schulimovitz (2007) iz Univerze Haifa sta preučevala, kako intuicija in čustva vplivajo na kreditne odločitve kreditnih analitikov. Opravila sta raziskavo, kjer sta v študijo vključila 14 kreditnih analitikov v veliki komercialni banki in skozi intervjuje ugotovila, da si razlagajo kreditno aplikacijo kot finančno transakcijo in osebno interakcijo hkrati. Tako sta združila »trdo« finančno analizo z »mehkimi« vtisi in intuicijo kreditnih analitikov. Ugotovila sta, da je intuicija pomemben indikator pri oceni kreditnega tveganja v primerjavi s finančnimi podatki. Omenjeno intuicijo sicer analitiki težko pojasnijo ali opišejo. Intuicija (Hayashi, 2001, str. 60) je nejasen občutek vedenja nečesa brez pravega vedenja zakaj. Mnogi managerji jemljejo intuicijo kot veljaven način sprejemanja odločitev. Prav tako se čustvena vpletenost tradicionalno razume kot odklonilna pri kvaliteti odločitev.

Kreditni analitiki dosežejo visok nivo zaupanja že zgodaj v procesu odobravanja kreditnega predloga (Lipshitz & Schulimovitz, 2007), vendar kasneje zanemarijo informacije, ki so nekonistentne z njihovimi zgodnjimi občutki. Odločitve kreditnih analitikov vključujejo tako specifične (kvantitativne) kot subjektivne (kvalitativne) podatke, ki so pogosto definirani kot 5C analiza, kjer pri spremenljivkah, kot npr. značaj (angl. *Character*) in komitentova kreditna sposobnost (angl. *Capacity*), sama presoja v večji meri temelji na intuiciji kreditnih analitikov.

V eni izmed večjih izraelskih bank je bila izvedena raziskava, kjer je bilo intervjuvanih 14 izkušenih kreditnih analitikov z več kot 10-letnimi delovnimi izkušnjami. Vsak posameznik je prestal praktični kvalitativni test, skozi katerega so preko konkretnih kreditnih primerov preučevali vpliv njihovih čustev in intuicije na končno odločitev glede odobritve ali zavrnitve kredita. V raziskavo (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) so bile vključene nove stranke, ki jih kreditni analitiki še niso nikoli srečali, obstoječe stranke, s katerimi so že imeli izkušnje ter prenesene stranke, s katerimi so že imeli izkušnje drugi analitiki. Namen raziskave je bila razčlenitev povezave med »nedvomnimi« finančnimi podatki in »mehkimi« vtisi, ki jih generirajo čustva v zvezi z verodostojnostjo posojila. Osnovna vrsta negotovosti, s katero se srečujejo kreditni analitiki, je v pomanjkljivem razumevanju transakcije, poslovanja stranke oziroma poslovnega modela. Ta negotovost se je kazala v dvomih o finančni trdnosti posla ali kot dvom glede osebne verodostojnosti stranke. Dvomi glede trdnosti posla izvirajo iz analize finančnih podatkov. Dvomi o verodostojnosti stranke pa izhajajo iz vtisov, ki jih je kreditni analitik uspel razbrati iz vedenja stranke.

Iz raziskave (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) sledi, da kreditni analitiki običajno uporabljajo pet pristopov za soočanje s svojo negotovostjo:

1. zmanjšanje negotovosti (aktivno iskanje informacij, velja za 61,3 % vseh anketirancev),
2. sklepanje na podlagi predpostavk (do uporabe predpostavk pride, če ni na voljo dovolj razpoložljivih informacij, velja za 22,6 % vseh vprašanih),
3. priprava različnih scenarijev (priprava najbolj realistično slabega scenarija (angl. *MRAC – Most realistic adverse case*, velja za 14 % sodelujočih),
4. tehtanje prednosti in slabosti (1,1 % vprašanih),
5. neupoštevanje negotovosti (neupoštevanje potencialnih tveganj, velja za 1,1 % vseh sodelujočih).

V primeru, da je na podlagi zbiranja in analize finančnih podatkov kreditni analitik ocenil finančne podatke stranke kot nezadovoljive, je bil kredit zavrnjen. Če je bil finančni profil stranke ocenjen kot zadovoljiv ali delno zadovoljiv je sledilo zbiranje in analiza »mehkih« informacij o stranki, ki sestojijo iz primarnih informacij, ki so pridobljene na sestankih in obiskih poslovnih prostorov stranke, ter sekundarnih informacij, kjer gre za pridobivanje podatkov o stranki preko okolja drugih deležnikov, ki so v stiku ali pa stranko poznajo, kot

npr. računovodje, finančniki, druga podjetja iz iste panoge in kreditni analitiki iz drugih bank.

»Mehke« informacije o stranki zbujejo intuicijo (*Gut feelings*), ki ima pomemben vpliv na odobritev ali zavrnitev kreditnega predloga. Ugodni vtisi, ki jih pusti stranka, ustvarjajo pozitivno intuicijo kreditnega analitika, kar ob pozitivnem začetnem nagnjenju glede finančnih izkazov vodi v odobritev vloge. Po drugi strani negativni vtisi, ki jih pusti stranka, sprožijo negativne občutke kreditnega analitika. Nastali konflikt med začetno ugodnim vtisom in kasnejšimi negativnimi občutki lahko pripelje do potencialnih izgub banke. Omenjeni konflikt pri kreditnem analitiku sproži intenzivno iskanje informacij in posvetovanj s sodelavci oziroma nadrejenimi osebami ter vodi v iskanja drugih virov informacij, ki so lahko v pomoč pri odločitvi. V primeru, da odobritev kredita ni povsem odpravila dvomov kreditnega analitika glede tveganja, sledi spremljava stranke po odobritvi naložbe (spremljava gibanja sredstev na računih in pozornost na obnašanje stranke med obiskom banke). Tako se preko nadzora stranke kreditni analitik sooči z negotovostjo, ki jih je povzročila izkušnja negativnih občutkov med odobravanjem kredita.

Intuicija in čustva (angl. *Gut feelings*) lahko tipično opišemo kot telesni občutek, kot npr. »tukaj nekaj smrdi« ali »šesti čut«. Glede na rezultate raziskave (Lipshitz & Schulimovitz, 2007), kjer so se v 14 primerih pojavili negativni občutki, je bila kreditna vloga zavrnjena v 1/2 vseh primerov, torej v sedmih primerih. V petih primerih, kjer so se pojavili pozitivni občutki analitika, je bil kredit odobren, v 2 primerih pa so se pozitivni občutki sprevrgli v negativne in je bila vloga zavrnjena. Sedem primerov, kjer je bil kredit odobren kljub negativnim čustvom analitika, so dodatno pregledali. Do pozitivne odločitve, ki je prevladala nad negativnimi občutki je prišlo predvsem zaradi pozitivnih predhodnih izkušenj s stranko, dobrih finančnih rezultatov ali pritiska na kreditni odbor s komercialnega vidika. Večina kreditnih analitikov je v skoraj vseh primerih težko izrazila dejavnike sprožitve negativnih čustev brez prisotnih konkretnih dejstev, kaj je te občutke sprožilo. Raziskava (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) je pokazala, da kljub temu da kreditni analitiki nimajo objektivnih razlogov glede veljavnosti negativnih čustev, jim vseeno dajejo velik pomen pri svoji odločitvi. Omenjena raziskava je poskušala razbliniti moč vpliva, ki ga imajo kvantitativni finančni podatki, ki prevladujejo pri odločitvah kreditnih analitikov. Kreditiranje je mogoče razumeti tudi kot medosebno interakcijo med kreditnim analitikom in stranko, ki je zakoreninjena v svoji zgodovini in vgrajena v svojih subjektivnih zaznavah in občutkih. Negativna in pozitivna čustva, ki so jih nekateri ključni kreditni pokazatelji sprožili, so zasidrana v sami osebi ali zgodbi. Raziskava (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) je pokazala, da kreditni analitiki pri svojih odločitvah upoštevajo tako »trde« finančne podatke glede finančnega zdravja stranke kot »mehke« vtise in intuicijo v zvezi s kredibilnostjo stranke. Iz omenjene raziskave izhaja, da predstavlja intuicija, ki jo dobi kreditni analitik iz vedenja strank, ob ustreznem finančnem položaju stranke, enega izmed ključnih faktorjev odobritve naložbe. Kljub temu da je občutke kreditnih analitikov težko izraziti in jih jemati za verodostojne, jih lahko uvrščamo med določene pokazatelje

orodja odločitev kreditnih analitikov. V spodnjih Tabelah 4 in 5 so prikazane vrste in ilustrativni primeri negativne in pozitivne intuicije, s katero se srečujejo kreditni analitiki pri odobravanju kreditnih predlogov:

Tabela 4: Negativna intuicija (angl. Negative Gut Feelings):

Vrsta	Definicija	Ilustrativni primeri
Sumljivo vedenje stranke	Vedenje, ki ni v skladu z običajnim vedenjem stranke in napeljuje na zadrževanje ali prikrivanje informacij	Sumljiv izgled stranke Zadrževanje finančnih informacij Neobičajne izjave Neobičajne transakcije na računih Nenavaden razlog za kredit
Neprepričljiva zgodba stranke	Pomanjkanje kredibilnosti v opisu strankine trenutne situacije in prihodnjih načrtov, ki so vse prej kot realni	Prikrivanje kupcev oziroma navajanje kupcev, ki ne obstajajo
Stranka ne drži danih obljub	Pojavljajo se neskladja v obljubah oziroma trditvah	Stranka je obljubila, da bo položila denar na račun ali poravnala obrok po kreditu na določen dan, vendar tega ni storila.

Vir: R. Lipshitz & N. Schulimovitz, Intuition and emotion in bank loan officers' credit decisions', 2007.

Tabela 5: Pozitivna intuicija (angl. Positive Gut Feelings):

Vrsta	Definicija	Ilustrativni primeri
Zaupanja vredno vedenje	Vedenje stranke v vseh pogledih temelji kot zaupanja vredno	Pretekle pozitivne izkušnje kot zanesljiva stranka, ki je vedno izpolnjevala vse obveznosti in bančne zaveze
Negativna reakcija konkurenčne banke	Negativen odziv konkurenčne banke, ko se stranka odloči, da bo delala posel z drugo banko	
Prenos verodostojnosti stranke	Potrditev kredibilnosti stranke s strani uveljavljene stranke (računovodstvo, banka ...), ki je stranko priporočila	

Vir: R. Lipshitz & N. Schulimovitz, Intuition and emotion in bank loan officers' credit decisions', 2007.

Rezultat raziskave (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) je pokazal, da dobri vtisi stranke na bančne uslužbenke skupaj z ugodnim finančnim položajem podjetja podajo odločitev za odobritev kredita. Po drugi strani slabi vtisi vzbudijo slab občutek in tveganje pred odobritvijo slabega posojila kljub zadovoljivemu finančnemu položaju podjetja. Omenjeno sproži intenzivno iskanje dodatnih informacij o komitentu, pogovore in posvetovanja z nadrejenimi ali sodelavci ter komerkoli, ki bi lahko imel kakšno pomembno informacijo o komitentu. Skrbniki nato kompenzirajo negotovost o morebitnem slabem posojilu z nadziranjem (spremljanjem) komitenta. Tako spremljajo transakcije na računu in njegovo obnašanje na obiskih v banki.

Ne glede na bonitetno oceno stranke bi za banke bilo smotno, da uporabljajo naslednja načela pri doseganju ustreznega sklepa o posojanju in učinkovitem upravljanju kreditnega tveganja:

- dovolj časa za sprejetje odločitve, saj informacije potrebujejo čas, da se absorbirajo. Če je mogoče, je bolje, da se kreditna dokumentacija pregleda pred sestankom s stranko pred anketiranjem, tako da se lahko ocenijo in opredelijo morebitne poizvedbe;
- pri odločitvi se upošteva značaj posojilojemalca (zavezanost, poštenost, integriteta in sposobnost za odplačilo dolgov v skladu s pogoji iz posojilne pogodbe);
- pridobitev vseh potrebnih informacij od stranke brez nepotrebnih predvidevanj manjkajočih podatkov;
- ugled stranke se ne postavlja v ospredje pri odobravanju »neupravičenih« kreditnih linij;
- kreditni predlog je zagotovo vreden ponovnega premisleka v primeru pojava negativne intuicije, kar narekuje dodatno previdnost, čeprav je dejanska ocena videti zadovoljiva.

Rezultati raziskave so pokazali, da dobri vtisi, ki jih komitent naredi na skrbnika, skupaj z ugodnim finančnim položajem podjetja, podajo odločitev za odobritev kredita. Slabi vtisi pa vzbudijo slab občutek in tveganje pred odobritvijo slabega posojila kljub zadovoljivemu finančnemu položaju podjetja. To sproži intenzivno iskanje dodatnih informacij o komitentu ter pogovore in posvetovanja z nadrejenimi ali sodelavci ter komerkoli, ki bi lahko imel kakšno pomembno informacijo o komitentu. Skrbniki strank nato kompenzirajo negotovost o morebitnem slabem posojilu s podrobnim spremljanjem komitenta. Tako spremljajo transakcije na računu in njegovo obnašanje na obiskih v banki.

4 PRAVNA REGULACIJA KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV KREDITNIH TVEGANJ

4.1 Uvod v pravno regulacijo

Namen poglavja je podrobneje preučiti vprašanje pravne ureditve kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj. Ugotoviti želim, ali in če sploh je vprašanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj vključeno v zakonodajo tako na ravni Evropske unije kot na nacionalni ravni in na kakšen način so definirana pravna pravila, ki te dejavnike opredeljujejo (mednarodna pravila, pravila EU kot nacionalna zakonodaja in pravila BS). Osredotočil sem se zgolj na tiste dele zakonodaje, ki obravnavajo vprašanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj in področje tudi ustrezno predstavil. V poglavju želim preveriti, ali je sedanja pravna ureditev, ki se nanaša na kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, ustrezna in ali obstajajo elementi, ki bi obravnavano področje lahko izboljšali, torej, ali je pravna regulacija z vidika učinkovite bančne presoje o sposobnosti kreditnojemalca primerna in ali se jo da izboljšati. Ugotoviti želim, kakšna je vloga kvalitativnih dejavnikov v učinkovitem

in dobro delujočem bančnem sistemu in kako jo pravna pravila definirajo oziroma ali pravna pravila morda zgolj ovirajo učinkovito tržno ureditev kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj in ali bi bilo takšno vlogo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj mogoče doseči tudi brez pravnih pravil, saj bi banke verjetno upoštevale kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj tudi brez pravnih določil. Tukaj se velja vprašati, ali so pravna pravila sploh nujna za zagotovitev učinkovitega sistema ocenjevanja kreditnih tveganj in kako bi se jih dalo izboljšati za optimalno delovanje bančnega sistema.

Banke postajajo vse bolj pozorne na merjenje in obvladovanje tveganj ter svojo kapitalsko ustreznost, kar je povzročila predvsem intenzivnejša konkurenca, upad rasti in povišanje oblikovanja rezervacij za izgubo pri danih posojilih. Z uvedbo Basla II so banke začele bolj diferencirano, sistematično in podrobno preučevati tveganja in so tako postale pozornejše na oceno tveganja in bonitetno oceno (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006). V preteklih letih so banke začele spreminjati svoj pristop h kreditnim poslom. Razvoj obvladovanja tveganja, povezan s strukturnimi spremembami, kot so povečana pričakovanja delničarjev, intenzivnejša konkurenca in gospodarski upad v nekaterih regijah, ki mu je sledilo povišanje sredstev za izgubo pri posojilih, je banke prisilil, da so postale bolj pozorne na merjenje in upravljanje kreditnih tveganj ter na svojo kapitalsko ustreznost v tej zvezi. Bančne ocene tveganj v zvezi s posojili so vedno bolj odvisne od značilnosti posameznega posojilojemalca.

4.2 Pomen bančne regulacije

Pri bančni regulaciji gre za reguliranje bančnega poslovanja, katerega osnova je definiranje kapitalske ustreznosti. Namen bančne regulacije je v ustrezni gospodarski funkciji in nadzoru spoštovanja pravil ter obravnanju pred propadom banke oziroma povzročitve velike družbene škode. Osnovni parametri bančne regulacije so poleg zavarovanja vpoglednih vlog, kapitalskih zahtev, obveznih rezerv, omejitve konkurence in varstva potrošnikov tudi bonitetni nadzor ter nadzor upravljanja s tveganji in seveda likvidnostne injekcije s strani centralnih bank ter dokapitalizacije. Regulacija bank ne more povsem izkoreniniti vseh tveganj oziroma v celoti preprečiti propada bank (Koštomaj, 2013).

Pretirana regulacija povzroča oportunitetne stroške ter dviguje stroške bančnih storitev, zato morajo biti cilji bančne regulacije in nadzora jasno definirani. Glavni cilji bančne regulacije in nadzora (Beloglavec T. S. & Taškar B., 2009, str. 57) predstavljajo vzdrževanje zaupanja pred tveganjem posamezne banke, sistemsko stabilnost, varnost in solventnost bank in vzdrževanje neokrnjenosti finančnih ustanov ter trgov.

Po mnenju Bessisa (2007, str. 28–29) naj bi pravna regulacija ovirala svobodno konkurenco in postavljanje umetnih standardov, ki težko realno posnemajo dogajanje na trgu in odražajo realne potrebe po bančnem kapitalu.

4.3 Analiza pravne vloge kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj

Pomen pravne regulacije bančnega sistema je v opravljanju funkcije javne koristi določene države in njenega prebivalstva preko ustvarjenih dobičkov bank in njenih delničarjev. Sistemsko tveganje bančnega sistema pomeni tudi tveganje za narod kot celoto. Največja nevarnost je v tem, da bi brez regulacije banke začele prevzemati večja tveganja od potrebnih, kar gledano s sistemskega vidika predstavlja osnovo za regulacijo bančnih aktivnosti in uveljavitev kapitalskih standardov (Koštomaj, 2013).

Stabilnost bank je za delovanje gospodarskega sistema ključna, zato so banke, čeprav so večinoma v privatni lasti, dejansko v položaju institucij v javnem interesu. Poglavitni razlogi za regulacijo bank so (Koštomaj, 2013):

- varstvo imetnikov vlog v bankah,
- zagotavljanje monetarne in finančne stabilnosti v povezavi s preprečevanjem nastanka sistemskega tveganja in
- zagotavljanje učinkovitega bančnega sistema kot posledice konkurenčnih razmer v bančništvu.

Banke s posojanjem denarja vplivajo na posameznike, gospodarske družbe in državo, saj jim zagotavljajo osnovno sredstvo za delovanje v ekonomiji. V javnem interesu je, da država preko regulatornih institucij zagotovi pravila učinkovitega delovanja bank in finančnih institucij, ki omogočajo ohranjanje ekonomskega ravnovesja in gospodarsko rast. S povezovanjem akumuliranega kapitala oziroma prihrankov zasebnega sektorja, ki izvira iz produktivne dejavnosti v preteklosti, in potreb investitorjev, ljudi z inovativnimi idejami, z željo po uresnitvi svojih projektov v realnem sektorju gospodarstva, banke delujejo kot katalizator povečevanja učinkovitosti gospodarskega in tudi finančnega sistema. Cilj vsake regulacije je vzpostavitev učinkovitega sistema, v katerem so banke in ostale finančne institucije v funkciji koristi gospodarstvu in njegovih deležnikov (Koštomaj, 2013).

Pravna ureditev kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj je precej bolj podrobno definirana. Gospodarske družbe so na Ajpes dolžne predložiti revidirane finančne izkaze (konsolidirane, če so zavezane h konsolidaciji), prav tako pa banke v večini primerov spremljajo tudi medletne rezultate gospodarskih družb. Izdelava finančne analize z upoštevanjem ustreznega nabora finančnih kazalnikov je v pristojnosti samih bank, pri čemer se celovita ocena kreditnega tveganja kombinira s kvalitativnimi dejavniki kreditnega tveganja. Zakonodajalec tako v določeni meri diskriminira pravno ureditev, saj je pravna urejenost kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj precej natančneje urejena. Pravna urejenost kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj je po mojem mnenju bolje urejena predvsem zaradi lažje merljivosti teh dejavnikov, saj gre v večini primerov za nedvomna dejstva, ki jih je možno številčno opredeliti. Pri analizi in poskusu ocenitve imajo banke še največ težav pri upoštevanju realne vrednosti cenitev opredemetnih in neopredmetnih osnovnih sredstev. Prepričan sem, da predlagana pravna ureditev

kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj dopušča razvoj in zdravo medbančno konkurenco, saj se uspešnost bank loči predvsem po sposobnosti pravilne prepoznavne celovitih kreditnih tveganj, kamor pa sodijo tako kvantitativni kot kvalitativni dejavniki.

Učinkovita politika uporabe kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj banke motivira k doseganju dobrih poslovnih rezultatov in ustreznega kapitala ter posledično upravičenosti do kapitalskih olajšav. Prepričan sem, da bi banke verjetno do določene mere upoštevale kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj že brez pravnih priporočil in smernic, saj je omejitev kreditnih tveganj že v njihovem osnovnem interesu. Seveda se pri bolj kompleksni politiki ocenjevanja kreditnih tveganj pojavljajo tudi dodatni stroški, kar bi banke lahko odvrnilo od uvedbe bolj kompleksne spremljave kvalitativnih kreditnih dejavnikov. Prepričan sem, da če bi bila uporaba kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj popolnoma pravno regulirana, bi se regulator soočil s številnimi težavami. Prva težava bi bila v načinu in ustreznosti kontrole ter nadzora samega regulatorja, ali banke dosledno upoštevajo vsa predpisana kvalitativna merila spremljave kreditnih tveganj. Problem je predvsem v tem, da je večina kvalitativnih dejavnikov nemerljiva in da so ti podatki dostikrat subjektivni in velikokrat odvisni od subjektivne presoje ocenjevalcev. Le redke kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj je mogoče izraziti številčno v obliki kazalnikov. Po drugi strani se pojavlja vprašanje pravilne zaznave vseh pomembnih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj. Iz tega vidika sklepam, da je popolna pravna regulacija kvalitativnih dejavnikov nesmiselna in da je trenutna ureditev, ki navaja uporabo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj le kot priporočilo, primerna.

Ugotavljam, da je urejenost obstoječe pravne regulacije kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj ustrezna, saj je podana v obliki priporočil, sicer večnivojsko, tako glede na raven Evropske unije kot na nacionalno raven. Prepričan sem, da bi morala idealna pravna regulacija zaenkrat ostati nespremenjena v smislu obveze, torej biti podana v obliki priporočil. Menim, da pravna pravila v smislu priporočil ne ovirajo tržne ureditve, temveč jo spodbujajo, da bi postala še učinkovitejša. Pravna ureditev in pravila so podana v obliki priporočil, vendar še vedno obstajajo možnosti izboljšav, saj so smernice premalo specifične in podrobne.

Sklepam, da pravna pravila, ki bi urejala opredelitev kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, niso potrebna, saj imajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj takšno specifiko, pojavnost in izrazne možnosti, da bi težave nastale verjetno že pri njihovi opredelitvi, merjenju in nadziranju. Možnosti izboljšav vidim v smislu natančnejše definiranih priporočil, ki bi lahko izpostavila ključne kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, na katere bi morale biti banke pozorne, pravila pa bi se morala nanašati predvsem na zaznavo oziroma njihovo prepoznavanje.

Prepričan sem, da bi lahko zagotovili učinkovito vlogo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, če bi teoretično lahko regulator bankam v uporabo priporočil samo tiste kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, ki so merljivi ali vsaj delno merljivi. Tukaj se sicer pojavi problem dostopnosti, natančnosti in veljavnosti kvalitativnih informacij ter seveda problem merljivosti.

Regulator bi lahko posvetil večjo pozornost temu, katere kvalitativne informacije banke pridobijo preko bančnih vprašalnikov za stranke, iz katerih je možno pridobiti največ kvalitativnih podatkov glede kreditnih tveganj. Še en vir kvalitativnih informacij so portali o bonitetnih informacijah (GV-in, Bisnode itd.), ki pa so plačljivi in jih banke uporabljajo poljubno. Regulator bi lahko poostril nadzor nad tem, ali banke upoštevajo kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj v internih bonitetnih sistemih.

Nadzor in regulacija bančnega sektorja v Republiki Sloveniji temeljita na pravilih evropske zakonodaje in dobre prakse, ki jih oblikujejo mednarodne finančne institucije. Z namenom uravnavanja negativnih učinkov globalizacije bančnega sistema in tveganj, ki jih je globalizirani bančni sistem predstavljal za stabilnost bančnega sistema in gospodarstev, je bil leta 1974 ustanovljen Baselski odbor za bančni nadzor (Koštomaj, 2013).

Največ regulativnih določil izvira iz Basla II, ki pa je zgolj formalno nadnacionalni nadzorni organ in zato njegova določila nimajo pravne veljave. Njegov namen je oblikovanje širših nadzornih standardov in smernic ter predlaganje izvajanja najboljših praks v pričakovanju, da bodo posamezni nacionalni organi sprejeli ukrepe za njihovo izvajanje s podrobnimi dogovori (zakonsko ali drugače), ki so najbolj primerni za njihov lastni nacionalni sistem. Glavna tematika Basla II je kreditno tveganje, katerega namen je, da se bankam dovoli bolj prefinjena uporaba metod ocenjevanja kreditnih tveganj njenih kreditnih portfeljev. Upravljanje s kreditnim tveganjem naj bi bila prva prioriteta Basla II, saj pravočasno zmanjšuje pritiske na trgu in s tem preprečuje pregrevanje trga (Basel II, 2006). Basel II je namenjen predvsem večjim mednarodnim bankam, pri čemer so določena načela namenjena vsem bankam. Usmerjen je v izenačevanje konkurenčnih pogojev za poslovanje bank po vsem svetu in predstavlja regulativni standard za banke.

Bančne institucije se morajo ob implementaciji standardov odločiti za pristop izračunavanja zahtev za kreditno in operativno tveganje, ki ga odobri pristojni regulator (BS), ki upošteva velikost institucije, strukturo poslov in portfelja ter sposobnost dokazovanja, da je banka poleg merjenja kreditnega tveganja sposobna tudi obvladovati kreditno in operativno tveganje. Glavna usmeritev regulativnega nadzora se nanaša na ugotavljanje ustreznih ravni kapitala bank glede na proces spremljanja, merjenja, upravljanja in narave tveganja, ki izvira iz bančnih postavk in se glede na banke precej razlikuje. Ohlapnost regulativnega nadzora se kaže v sami smernici, da je zagotavljanje zadostnosti kapitala ne glede na odgovornost nadzorne institucije (BS) v zvezi s presojanjem kapitalske ustreznosti bank v prvi vrsti naloga in odgovornost banke same, ki mora biti sposobna dokazati, da so zastavljeni kapitalski cilji banke realni in trdni (Banka

Slovenije, 2005). Tukaj gre torej bolj za sposobnost prepričevanja bank regulativnega organa, da je njihova politika sprejemanja tveganj pravilna in da bodo dosegle zastavljene kapitalske cilje. Namen II. stebra, ki velja kot celovit in nosilen steber, torej v osnovi ni v nadzoru nad izvajanjem predpisanih pravil, ampak v smislu izboljšav kulture tveganja v bankah. Namen novih kapitalskih določil pa je predvsem v zagotovitvi varnosti in stabilnosti bančnega sistema in dviga zadovoljstva vseh tržnih udeležencev (bank, komitentov, lastnikov).

Ugotavljam, da je vlogi regulatorja (BS) po Baslu II dana odprta izbira pristopov merjenja kapitalske ustreznosti, saj omogoča sproščen odnos do tveganj, pri čemer ni postavljenih natančnih navodil. Tako je odnos regulator Banka Slovenije – bančne institucije zamegljen, saj je vloga regulatorja bolj v smislu presojevalca in ne narekovalca kapitalske ustreznosti. Naloga banke je aktivno sodelovanje z regulatorjem in pregledno razkrivanje podatkov o poslovanju. Skozi tržno disciplino se preko poslovnih odločitev nagrajujejo banke, katerih poslovanje je pregledno in kaznujejo »nedisciplinirane« banke. Bankam je torej v interesu varno in pregledno poslovanje ter zdrava kapitalska osnova, ki služi kot kritje za morebitne izgube, ki bi nastale zaradi izpostavljenosti različnim tveganjem (Basel II: International Convergence of capital measurement and capital standards, 2006).

Sklep o ureditvi notranjega upravljanja, upravljalnem organu in procesu ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala za banke in hranilnice ureja pravila glede upravljanja tveganj ter politik in praks prejemkov bank in hranilnic. Banka mora oceniti kreditno kakovost dolžnika in analizirati kvantitativne in kvalitativne informacije ter druge pomembne dejavnike, ki omogočajo celovito oceno dolžnikove sposobnosti izpolnjevanja obveznosti do banke (Sklep o ureditvi notranjega upravljanja, upravljalnem organu in procesu ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala za banke in hranilnice, 2015). V ospredje je postavljen profil tveganosti banke, ki je dokumentirana in kategorizirana celota kvantitativnih in/ali kvalitativnih ocen merljivih in nemerljivih tveganj, ki jih banka prevzema v okviru svojega poslovanja. V sklepu so določena pravila v zvezi z upravljanjem s tveganji v bankah glede organizacijskih zahtev in obravnave tveganj, sistema upravljanja ter procesa ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala. Banka mora vzpostaviti in uresničevati primerne, učinkovite in celostne strategije, politike prevzemanja tveganj in upravljanja s tveganji ter primerne nosilce ključnih funkcij. Na nacionalni ravni je v uporabi prenovljen Zakon o bančništvu (Uradni list RS, št. 25/2015, v nadaljevanju ZBAN – 2), ki ureja ustanavljanje, delovanje in nadzor bank v Republiki Sloveniji. ZBAN – 2 je izdala Banka Slovenije (BS) dne 31. 3. 2015 (ZBAN – 2, 2015). Je v slovenski pravni red v celoti prenesena nova bančna direktiva, ki opredeljuje statusno pravne in bonitetne zahteve za banke. ZBAN – 2 ureja ustanavljanje, delovanje in nadzor bank v Republiki Sloveniji ter notranje upravljanje s funkcijo upravljanja s tveganji. Banke morajo zagotoviti učinkovite procese upravljanja kreditnih tveganj in poročanje o tveganjih (128. in 138. člen). Funkcija upravljanja s kreditnimi tveganji mora biti funkcionalno in organizacijsko ločena od drugih funkcij banke in biti neposredno podrejena upravi banke.

Imeti mora ustrezna pooblastila in zadostne kadrovske in finančne vire za učinkovito upravljanje tveganj. Zagotoviti mora aktivno sodelovanje pri pripravi strategije upravljanja s kreditnimi tveganji banke in ugotoviti vsa pomembna kreditna tveganja, jih oceniti oziroma izmeriti ter o njih ustrezno poročati.

Interna pravila BS določajo smernice za spremljavo komitentov in sistem zgodnjih opozoril za povečano kreditno tveganje, v nadaljevanju EWS (angl. *Early warning signals*). Pravila so podana kot usmeritve za banke in so bila izdana 22. maja 2015 (Smernice za spremljavo komitentov in sistem zgodnjih opozoril za povečano kreditno tveganje (Smernice za spremljavo komitentov in sistem zgodnjih opozoril za povečano kreditno tveganje, 2015). Namen EWS je, poleg zgodnjega odkrivanja povečanega kreditnega tveganja pri komitentih, tudi v nadaljnjem učinkovitem ukrepanju v primeru zaznave in v preprečitvi prehoda komitentov med neplačnike. Rezultat samega procesa je ustrezna klasifikacija identificiranega komitenta glede na povečano tveganje, ali torej še sodi v običajno obravnavo, mora na opazovalno listo ali pa je potreben prenos skrbništva na enoto razreševanja, kjer je obravnavo celovitejša in intenzivnejša. EWS je primeren le za komitente, ki bi iz statusa plačnika lahko prešli v status neplačnika, ne pa tudi za komitente, ki so že neplačniki. V bankah je potrebno vzpostaviti proces zgodnjega odkrivanja povečanega kreditnega tveganja, ki omogoča pravočasno ugotavljanje dolžnikov, ki izkazujejo povečano tveganje. Banka mora določiti ustrezne kvalitativne in kvantitativne kazalnike zgodnjega ugotavljanja povečanega kreditnega tveganja in vzpostaviti spremljavo (angl. *Monitoring*) komitentov ter njihovih skupin kot stalni, redni del obvladovanja kreditnega tveganja. Spremljava traja celotno obdobje kreditnega razmerja banke s komitentom, EWS pa je njeno pomembno orodje. EWS mora banki omogočati učinkovito in ažurno odkrivanje komitentov s povečanim kreditnim tveganjem, poudarek pri njihovi obravnavi pa mora biti na vsebini in ne formi. Potrebne so jasno določene procedure in napisana navodila ter ustrezna kadrovska pokritost področja, ki izvaja spremljavo in upravljanje z EWS. Banka mora v svoji politiki EWS natančno definirati indikatorje, ki jih uporablja. Priporočeni nabor kvantitativnih in kvalitativnih kazalnikov oziroma indikatorjev EWS (mejne vrednosti določi inštitucija izkustveno, smiselno glede na vrsto naložbe, dejavnost in značilnosti komitenta ter razloge za odstopanja). Smernice EWS priporočajo nabor sledečih kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja.

Tabela 6: Pregled nabora kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja

Kvantitativni dejavniki	Kvalitativni dejavniki
kreditna sposobnost (finančne obveznosti / EBITDA)	pomembno znižanje prometa preko TRR pri inštituciji
kapitalska ustreznost (negativen kapital, nezadosten delež kapitala)	znižan, slab ali neveljaven interni rating (oz. že zapadel letni pregled komitenta/skupine)
pokritje obresti (EBIT/odhodki za obresti)	blokada na TRR
denarni tok (velik padec oz. negativen EBITDA (angl. <i>Earnings before interests, taxes, depreciation & amortisation</i>))	zapadle neplačane terjatve
poslovni rezultati (pomemben padec prihodkov, visoka čista izguba)	davčni neplačnik
spremembe v obratnem kapitalu (npr. podaljšanje vezave terjatev in zalog)	kršitve pogodbenih zavez
DSCR (angl. <i>Debt service coverage ratio</i>) - zmožnost servisiranja dolga; razpoložljivi denarni tok/letni znesek za servisiranje dolga	unovčenje bančnih garancij, unovčenje v zavarovanje danih menic
vrzel v zavarovanju (pomembno znižanje pokritosti izpostavljenosti z zavarovanjem)	pomembne negativne informacije iz okolja (slaba medijska podoba, sodni postopki, problematično lastništvo, izguba ključnega kupca/dobavitelja ...), poslabšanje komunikacije z institucijo
	insolvenčni postopki

Vir: Smernice za spremljavo komitentov in sistem zgodnjih opozoril za povečano kreditno tveganje (EWS). 2015.

Zgornji indikatorji so izbrani po načelu dostopnosti podatkov za vse banke, pogostosti uporabe, preprostosti za razumevanje in njihovem izračunu. EWS smernice priporočajo bankam razširitev nabora glede na potrebe in zmožnosti ter priporočajo poleg absolutnih vrednosti tudi spremljavo gibanja kazalnikov v času, če je to glede na vrsto kazalnika smiselno.

4.4 Ocena potrebnosti in zadostnosti vključenih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v bančni sistem

Basel II glede na svoje smernice dopušča bankam precej odprto izbiro glede sprejemanja politik upravljanja s kreditnimi in drugimi tveganji, vendar jih preko nadzora regulatorja (II. steber – regulativni nadzor) in preko razkrivanja podatkov (III. steber – tržna disciplina) kontrolira v smislu doseganja poslovnih rezultatov in kapitalske ustreznosti, ki je seveda posledica sprejemanja ustrezne politike kreditnih tveganj, kamor spadajo tudi kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih torej banke poljubno vključujejo v svojo politiko upravljanja s tveganji. Postopki, ki jih lahko izberejo banke, so sicer bolj prožni, vendar se morajo podrediti preverjanju državnih nadzornih teles. Banke izberejo postopke glede na tveganja, s katerimi se soočajo in glede na razpoložljivo znanje.

Basel II ocenjujem kot zelo fleksibilen, vendar transparentno naravnani mehanizem, ki sprva deluje zelo nepregledno in zahtevno. Poudarek je na samem kreditnem tveganju in smernicah, ki jih mehanizem narekuje bankam, njihovi pravni podlagi in stopnji upoštevanja s strani bank. Iz sledečega ugotavljam, da Basel II ne daje konkretnih usmeritev glede samega kvalitativnega upoštevanja dejavnikov kreditnega tveganja, ampak daje bankam prosto odločitev glede uporabe in upoštevanja teh dejavnikov. Po drugi strani baselski sistem banke nagraduje ali kaznuje preko kontrole in predložitve rezultatov. Tako bankam pušča več možnih rešitev pri odločanju v zvezi s samimi kreditnimi tveganji, po drugi strani pa so banke podvržene nenehnemu nadzoru domačih in tujih regulatorjev, katerih nadzor in sankcije so v celoti v njihovi pristojnosti. Vsekakor Basel II zagotavlja bolj varno in transparentno delovanje bančnega sistema, kot ga je pred njegovo uvedbo zagotavljal Basel I. Po sprejemu Basla II se je zavedanje in pomen ocenjevanja tveganj v bankah povečalo in izboljšalo, na kar kažejo tudi določene kvalitativne študije.

Basel III predstavlja njegovo nadgradnjo, vendar nima pravne podlage, saj je njegova usmeritev podana kot predlog, kar je nezavezujoče za banke. Poleg tega je Basel III še vedno v fazi implementacije vse do leta 2019 (Basel III, 2011). Glavni prispevek vidim v spodbudah bankam k deljenju dobrih praks pri upravljanju s kreditnimi tveganji, saj je bilo učinkovito upravljanje s kreditnim tveganjem poudarjeno v času krize, kar predstavlja najpomembnejši element pri dolgoročni uspešnosti katerekoli bančne organizacije. Prav finančna kriza je postavila opomnik za potrebe bank po učinkoviti identifikaciji, merjenju in nadzoru kreditnega tveganja, poleg temeljitega razumevanja o njegovem delovanju.

ZBAN – 2 se pri usmeritvi kreditnih tveganj bank dotika zgolj splošnih usmeritev glede politike in postopkov za upravljanje kreditnih tveganj ter primernosti ustreznih meril pri procesih odobritve in sami postavitvi meril. Še najbolj se približa procesom in tehnikam za ocenjevanje kreditnih tveganj v 154. in 155. členu, vendar zgolj z vidika ustreznosti in upoštevanja vseh ustreznih informacij s poudarkom na ustreznih tehnikah za ocenjevanje kreditnih tveganj. V primeru, da so omenjene tehnike neučinkovite, je banka dolžna zagotoviti ustrezno obravnavo in nadzor tveganj. Ugotavljam, da ZBAN – 2 zgolj okvirno poudarja uporabo kakovostnih tehnik za ocenjevanje kreditnih tveganj in se bolj podrobno ne spušča v same načine upoštevanja posameznih kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.

Splošni standardi upravljanja s kreditnim tveganjem narekujejo bankam vzpostavitev ustreznega sistema skozi celoten kreditni proces. V zgodnji fazi kreditnega procesa, v kateri se sprejemajo odločitve o novih naložbah, pridejo najbolj do izraza zgodnji signali povečanega tveganja, ki se lahko identificirajo preko kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja. Omenjeni standardi narekujejo bankam, da določijo ustrezne kvalitativne in kvantitativne kazalnike zgodnjega ugotavljanja povečanega kreditnega tveganja, vendar jih podrobneje ne definirajo. Pri razvrščanju komitentov v bonitetne razrede mora ustrezen proces temeljiti predvsem na kvantitativnih merilih in kjer je mogoče tudi na kvalitativnih

merilih. Ugotavljam, da omenjeni standardi predlagajo vključevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v odločitveni proces kot neobvezujoč oziroma po načelu najboljših možnosti. Iz tega lahko sklepamo, da je razlog za to v vprašljivosti kvalitete in zagotovitve kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, kar je tudi ena izmed njihovih ključnih pomanjkljivosti. Predstavljeni standardi narekujejo, da se v kreditnem procesu upoštevajo bistvene značilnosti posameznega dolžnika, kamor pa spadajo tudi kvalitativna merila kreditnih tveganj.

Ugotavljam, da smernice EWS kot interna pravila BS še najbolj podrobno narekujejo bankam uporabo kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja. Obenem je potrebno poudariti, da gre za relativno nove smernice, ki so v veljavi šele dobro leto, kar pomeni, da bo verjetno trajalo še nekaj časa, preden bodo banke predlagane smernice v celoti lahko implementirale v svoje sisteme ocenjevanja kreditnega tveganja. Gre za dokument, ki najbolj podrobno predstavlja bankam priporočene smernice kvantitativnih in kvalitativnih kazalnikov, pri čemer prepušča bankam, da same določijo mejne vrednosti glede na lastna izkustva.

Ugotavljam, da so pravila o kvalitativnih dejavnikih kreditnih tveganj vključena tako v EU zakonodajo kot zakonodajo na nacionalni ravni, vendar so definirana zelo ohlapno in pomanjkljivo. Na takšen način bankam dopuščajo odprto izbiro glede upoštevanja teh dejavnikov pri politiki kreditnih tveganj. Prepričan sem, da je vključevanje pravil v zakonodajo koristno, saj spodbuja banke k bolj natančnim postopkom spremljave kreditnih tveganj. Obseg »neformalnih« pravil, ki se nanašajo na vključevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj po mojem mnenju ni zadosten in bi lahko bil precej podrobneje definiran.

V nadaljevanju navajam kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, ki jih je po mojem mnenju možno opredeliti v obliki kazalnikov in s pomočjo ponderjev iz njih sklepati na določeno stopnjo tveganja v skupni kreditni oceni. Pri vsakem dejavniku sem glede na izvedene raziskave in lastno subjektivno presojo podal stopnjo tveganja, na katero se posamezen kvalitativni dejavnik nanaša.

Kazalnik starosti podjetja. Kakor izhaja iz raziskave (Hudson, 1987) in kasnejših raziskav ter modela preučevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na datum ustanovitve (Altman et al., 2010) je smiselno preučevati obdobje obstoja podjetja. Glede na izvedene raziskave predstavlja največje tveganje neplačil pri novoustanovljenih podjetjih.

Kazalnik sprememb lastniške strukture. Preučitev motivov in razlogov za hitro menjavo lastništva ter preučitev tujih lastnikov, saj njihovi deleži vplivajo na povečanje gospodarske rasti in večjo vključitev v mednarodne tokove.

Kazalnik blokade transakcijskih računov. Podjetje se sooči z blokado transakcijskih računov, ko banka zaradi pomanjkanja sredstev na računu v skladu z zakonom, ki ureja izvršbo in zavarovanje, vzpostavi evidenco o neizvršenih sklepih za izvršbo ali prisilno izterjavo. Pomembno je poznati vzroke za blokirane račune. Večje število blokad nas opozarja, da se podjetje verjetno nahaja v likvidnostnih težavah.

Kazalnik menjave uprav. Vodilni moške v podjetju predstavljajo ključni organ, saj z izvajanjem strategij lastnikov omogočajo poslovanje in poslanstvo podjetja. Predstavniki uprave skrbijo za potek gospodarskih poslov in poročanje o poslovanju nadzornemu svetu, katerega funkcija je spremljava in ocenjevanje kakovosti dela uprave. Naloga uprave je vodenje in predstavljanje podjetja v očeh javnosti, zato se vse nepravilnosti, napake oziroma zlorabe položajev kaznuje z razrešitvijo uprave ali tožbami. Pogosto in konstantno menjavanje uprave negativno vpliva na boniteto podjetja, saj se tako zmanjšuje zaupanje poslovnih subjektov v podjetje, kar pa lahko vodi v izgubo ključnih poslovnih partnerjev.

Kazalnik sodnih obravnav. Je indikator poslovne uspešnosti in predstavlja število toženih in tožečih subjektov, ki tožijo ali pa jih podjetje toži zaradi različnih gospodarskih sporov. Omenjeni kazalnik nam daje informacijo o tem, kako se podjetje obnaša in odziva v poslovnem svetu ter kako spoštuje pravne podlage podpisanih pogodb in kako izpolnjuje svoje obveznosti.

Revizorjevo mnenje. Mnenje revizorja je javno dostopen podatek, s čimer revizor pritrdi, poda s pridržkom, odkloni ali zavrne revidirane računovodske izkaze. Pri negativnem revizorskem mnenju ali mnenju s pridržki se tveganje povečuje, zato je potrebna posebna pozornost.

Tržni delež. Naraščajoč tržni delež kaže na nižjo stopnjo kreditnega tveganja.

Koncentracija kupcev in dobaviteljev v strukturi prodaje in dobave. Višja kot je stopnja posameznega kupca ali dobavitelja, višja je stopnja tveganja.

Obdobje zaposlitve vodilnih managerjev v podjetju. Praviloma velja, da daljše kot je obdobje zaposlitve vodilnih managerjev v podjetju, manjše je tveganje.

Rednost poravnavanja obveznosti. Daljše kot je obdobje in večji kot je znesek zamud, višje je kreditno tveganje. Obdobje zamud nad 90 dni predstavlja po baselskih kriterijih zmožnost plačilne nesposobnosti.

Odnos stranke do banke/razkrivanje podatkov. Višja kot je stopnja nerazkrivanja podatkov s strani stranke, višje je kreditno tveganje.

Tabela 7: Kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih je možno kvantitativno ovrednotiti (lasten prikaz)

Leta poslovanja	Obdobje menjave lastniške strukture	Blokade transakcijskih računov	Menjavanje uprav	Sodni spori	Revizorjevo mnenje	Stopnja tveganja
< 1*	Letno	Pogosto	Letno	Pogosto	Zavrnilno	Zelo visoka
1–3	Nekaj letno	Občasno	< 4 leta	Občasno	Odklonilno	Visoka
3–9	Zelo redko	Redko	> 4 leta	Redko	S pridržki	Srednja
> 9	Ni menjav	Ni blokad	Brez	Jih nima	Brez pridržkov	Nizka

*Glede na izvedene raziskave predstavlja največje tveganje neplačil pri start-up podjetjih. se nadaljuje

Tabela 8: Kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih je možno kvantitativno ovrednotiti (nadaljevanje)

Tržni delež	Delež največjega kupca v strukturi prodaje	Delež največjega dobavitelja v strukturi dobave	Obdobje zaposlitve vodilnih managerjev v podjetju	Kazalnik zamud / plačilnih navad	Odnos stranke do banke/ razkrivanje podatkov	Stopnja tveganja
Padajoč	> 40 %	> 40 %	< 1 leto	> 90 dni	Ne razkriva	Zelo visoka
Rahlo padajoč	25 % – 40 %	25 % – 40 %	1–3 leta	30–90 dni	Ne razkriva	Visoka
Nespremenjen	10 % – 25 %	10 % – 25 %	3–5 let	< 30 dni	Delno razkriva	Srednja
Rastoč	< 10 %	< 10 %	> 5 let	0 dni	Razkriva	Nizka

5 POMEN KVALITATIVNIH PODATKOV ZA MODELIRANJE KREDITNIH TVEGANJ V RAZLIČNIH ODLOČITVENIH SISTEMIH

5.1 Predstavitev in opis izvedenih raziskav

Zaradi nedavne finančne krize so se paradigme za napovedovanje tveganja neplačil nasprotne stranke spremenile. Kot rezultat so mnogi finančni strokovnjaki, akademiki in oblikovalci politik začeli nadzorovati in kritizirati obstoječe prakse upravljanja kreditnih tveganj s poudarkom, da imajo obstoječi modeli kreditnih tveganj omejitve in jih je treba pravilno uporabljati. Iz ene izmed glavnih kritik v študijah (Klein et al., 2009) izhaja, da te prakse vključujejo zelo omejeno uporabo kvalitativnih podatkov o nasprotni stranki.

Kritika se nanaša predvsem na modele, ki se uporabljajo za regulativne namene in poudarja pomen kvalitativnih ocen v celotnem postopku spremljanja kapitala ter postavlja v ospredje dejavnike, kot so pristojnosti vodenja, upravljanja podjetij in notranje tveganje upravljanja. Tako so bile izvedene številne raziskave, katerih prispevek je vključitev kvalitativnih podatkov za modeliranje kreditnih tveganj v različne odločitvene sisteme.

V raziskavah je poudarek na pomenu vključevanja kvantitativnih in predvsem kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na napovedne sposobnosti predvidevanja plačilnih težav in določanja bonitetnih ocen. Večina opravljenih raziskav se osredotoča na pomen kvalitativnih spremenljivk, ki so bile bodisi samostojno ali dodatno vključene v »mešani« model, ki je že vseboval kvantitativne spremenljivke. Podrobnejši opisi izvedbe posameznih raziskav so predstavljeni v nadaljevanju, prav tako kot ključne ugotovitve. Raziskave so bile opravljene v obdobju od leta 2000 do 2013 v različnih evropskih državah (Anglija, Nemčija, Turčija, Romunija itd.).

Banke uporabljajo širok spekter metod in sistemov za ocenjevanje kreditnega tveganja, ki imajo neposreden vpliv na njihove količnike kapitalske ustreznosti. Pristopi, ki temeljijo na notranjih bonitetnih modelih, kot jih uvaja Basel II, bankam dopuščajo uporabo lastnih metod za kvantifikacijo kreditnega tveganja, ki so bistvene za tehtanje uteži tvegane aktive in posledično merjenje kapitalskih zahtev. Eno izmed prednostnih področij bi se moralo nanašati na vzpostavitev povezave med strukturo bančnega kapitala in velikostjo ter obsegom tveganj, ki jih je mogoče sprejeti, da bi ohranili zahteve za stabilno in učinkovito bančno institucijo.

Skozi izsledke raziskav, v katerih so bili upoštevani kvantitativni in kvalitativni dejavniki kreditnega tveganja (Schuldt, 1978, 155–1609), je bila ugotovljena povezanost med kvalitativnimi značilnostmi podjetja in njegovo kreditno sposobnostjo. Upoštevani so bili kvalitativni dejavniki, kot npr. pogostost stečajev na lokaciji podjetja in v panogi, velikost in starost podjetja, izobrazba in izkušnje vodstva podjetja, funkcije vodstva v drugih podjetjih. V nadaljevanju te raziskave je sledila kvantitativna analiza (ocena finančno-računovodskih kazalnikov) ter sumarna ocena na podlagi zbranih točk obeh delov. Glede na rezultate raziskave (Altman et al., 2010), ki je vključevala več kot 5,8 milijona računovodskih in drugih javno dostopnih informacij angleških podjetij in je bila opravljena v obdobju od leta 2000 do 2007, so kvalitativni podatki, ki so se nanašali na takšne spremenljivke, pomembno prispevali k povečanju predvidevanja napovedovanja plačilnih težav (angl. *Default*). (Opomba: operativna opredelitev finančne nesposobnosti po Baselu II predstavlja 90 dni zapadlih plačil kreditne pogodbe).

V raziskavi je uporabljen model, ki sta ga razvila Altman in Sabato v letu 2007 in temelji na petih finančnih kazalnikih z uporabo logistične regresije, kar pomeni, da negativni koeficienti kažejo na zmanjšano tveganje insolventnosti in obratno za pozitivne koeficiente. Model je nadgrajen z vključitvijo kvalitativnih podatkov z modelom z-

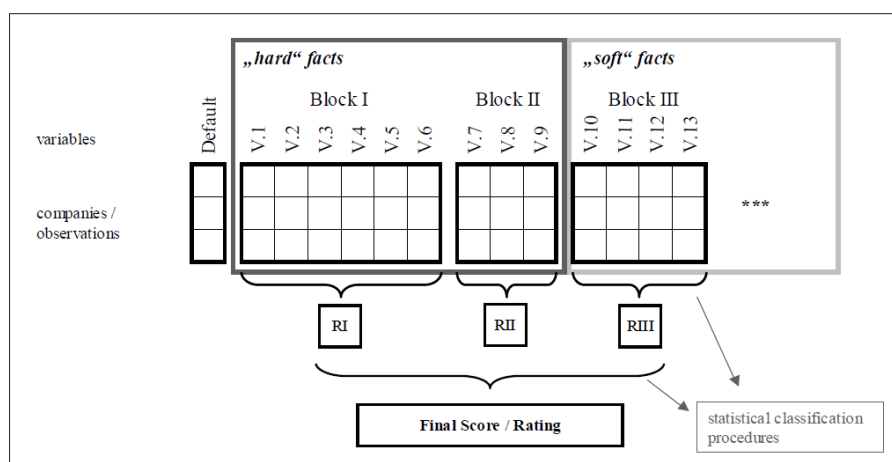
točkovanje (angl. *Z-score*), ki bistveno izboljša uspešnost razvrstitve. V raziskavi je bil poudarek na štirih kvalitativnih spremenljivkah. Prva izmed njih predstavlja število sodb oziroma tožb na sodišču ter izhaja iz odškodninskega zahtevka na sodišču, ki sledi neplačilu nezavarovanega dolga. Kopičenje sodnih zahtevkov zoper podjetja, ki že kažejo znake finančnih težav, verjetno napovedujejo prihod insolventnosti. Druga spremenljivka se je nanašala na pravočasnost pri predložitvi finančnih izkazov in letnih poročil. Pozna predložitev podatkov po predpisanem obdobju lahko nastane iz različnih razlogov, pri čemer pa je verjetno v vseh primerih najpogostejši skupni imenovalec finančna stiska. V tem primeru je razlog odložitve objave neugodnih podatkov lahko tudi namerno dejanje ali posledica odločitve revizorjev in/ali vodilnih v podjetju, pri čemer se vprašamo o resnični finančni poziciji podjetja. Revizorsko mnenje tako nastopa kot tretja spremenljivka. V revidiranih računovodskih izkazih lahko revizor dokumentira mnenje o finančnem položaju družbe (pritrdilno, s pridržkom, odklonilno ali zavrnitveno). Za informacije iz nerevidiranih računovodskih izkazov bi bilo pričakovati, da bodo manj zanesljive od podatkov v revidiranih računovodskih izkazih. Poleg tega so revizorji pozorni na ugotavljanje verjetnosti insolventnosti in njenega preprečevanja. Kot četrta je v raziskavo dodana spremenljivka, ki se nanaša na starost podjetja, pri čemer so podjetja razvrščena v starostna obdobja glede na datum ustanovitve od 0 do 3 leta, od 3 do 9 in več kot 9 let. Torej se predvideva, da so podjetja z obdobjem poslovanja od 3 do 9 let bolj dovzetna za neuspeh. Opomba: starostne meje podjetij so bile v tej študiji postavljene glede na študijo, ki jo je opravil Hudson leta 1987, z namenom, da bi izvedel več o starostni, industrijski in regionalni strukturi likvidiranih podjetij, v vzorec pa zajema 1.830 likvidiranih podjetij med letoma 1978 in 1981 v Veliki Britaniji. Njegova glavna ugotovitev kaže, da so med večino takrat likvidiranih podjetij spadala predvsem mlada zagonska podjetja. Iz druge ugotovitve izhaja, da podjetje potrebuje približno 9 let, da ga lahko imamo za uveljavljenega. Hudson obenem opozarja, da se družbe šele ob okvirni starosti 2 let znajdejo v resničnem tveganju, saj tudi neuspešno podjetje potrebuje nekaj časa za izgradnjo dolgov oziroma da prestane neugodne vplive začetne investicije, preden se znajde v finančni krizi.

Cilj še ene raziskave (Lehmann, 2003) je bila ugotovitev, ali vključevanje kvalitativnih podatkov v notranje bonitetne sisteme znatno izboljšuje napovedne zmožnosti obstoječih bonitetnih sistemov, ki so osnovani izključno na podlagi nedvomnih dejstev, kot so finančni kazalniki. V vzorec je bilo zajetih obsežnih 20.000 srednjih in malih nemških podjetij na podlagi podatkov komercialnih bank iz različnih industrij. V primerjavo sta bila vključena dva modela (eden je vključeval kvantitativne podatke in je temeljil na nedvomnih dejstvih, pri čemer so bili v drugi model dodatno vključeni kvalitativni podatki: kakovost vodenja, odnos banka – stranka itd). V tej študiji je bil pomen kvalitativnih informacij analiziran skozi subjektivne presoje kreditnih analitikov in modele kreditnega točkovanja. Z uvedbo novih kapitalskih zahtev (Basel II) so bonitetni sistemi postali deležni večje pozornosti. Metode internih bonitetnih sistemov, ki vključujejo subjektivne

presoje kreditnih analitikov, predstavljajo predvsem osebne podatke, ki se proizvajajo in uporabljajo znotraj bank, zato omenjene metode v celoti niso dobro poznane in razkrite.

Poznamo različne metode v sistemih notranjega ocenjevanja kreditnega tveganja, ki se razlikujejo glede na stopnjo subjektivnosti odločevalca oziroma kreditnega analitika. Slabosti bonitetnih sistemov, ki so odvisni od strokovnih presoj in subjektivnih informacij, so težave pri objektivnih primerjavah in ponovna preučitev preteklih bonitetnih ocen. Še ena pomanjkljivost se kaže preko stroškov zbiranja kvalitativnih informacij, ki so lahko drage.

Slika 3: Shema strukture standardiziranega procesa določitve bonitetnih ocen

Vir: B. Lehmann, *Is it worth the while?, The relevance of qualitative information in credit rating* by Bina Lehmann, 2003.

Standardiziran sistem kreditnega tveganja vključuje številne podatke v različnih blokih, ki se med sabo ne prekrivajo in zajemajo kvantitativne in/ali kvalitativne podatke. Kvantitativni podatki (angl. *Hard facts*) vključujejo podatke iz letnih poročil in opravljenih transakcij na računih, medtem ko kvalitativni podatki (angl. *Soft facts*) vključujejo kvalitativne informacije o subjektivni presoji kreditnih analitikov ali uporabi neomejenih pooblastil v računovodstvu (kreativno računovodstvo). Mehke informacije se nanašajo na kvaliteto managementa (izobrazba, izkušnje, zagotovitev nasledstva), tržno pozicijo (perspektivnost panoge – tržni potencial, konkurenco, dobičkonosnost, pozicioniranje podjetja znotraj panoge), odvisnost od kupcev in dobaviteljev, odnos banka – stranka (zaupanje, zanesljivost in kakovost informacij) in dolžino sodelovanja s stranko. Vsa merila v skici, ki pripadajo istemu informacijskemu bloku, so združena v delno bonitetno oceno (blok I, II, III). Delne bonitetne ocene (ena na informacijski blok) so povzete v skupnem rezultatu, iz katerega izhaja sama bonitetna ocena. Model uporablja logistično regresijo za napovedovanje privzete verjetnosti. Ta metoda je pokazala visoko učinkovitost, enostavnost uporabe, saj temelji na principu maksimalne verjetnosti, ki omogoča napovedi z mnogo ekonometrično zaželenimi lastnostmi. Izhodišče predstavlja

model, ki temelji izključno na kvantitativnih podatkih (tekoči računi). V nadaljevanju sta v primerjavo zajeta dva postopka z uporabo logistične regresije. Prvi uporablja samo kvantitativne spremenljivke, drugi pa v model dodatno uvaja kvalitativno spremenljivko.

Prav tako Oana (2012) v svoji raziskavi predlaga model točkovanja za količinsko verjetnost neplačila, ki temelji na kvantitativnih spremenljivkah (finančni kazalniki) in kvalitativnih spremenljivkah, ki imajo neposreden vpliv na sposobnosti vračila posojilojemalca. V raziskavo so bili vključeni podatki 317 posojilojemalcev (SME podjetja) iz romunskih bank, ki so bili naključno izbrani izmed 1000 podjetij. Izmed 317 analiziranih podjetij, ki so delovala v različnih panogah, jih je postalo v zadnjem letu raziskave 58 plačilno nesposobnih. V analizi je bilo uporabljenih 14 kvantitativnih kazalnikov in 4 kvalitativni kazalniki. Za uporabo medsebojne korelacije med spremenljivkami je bila uporabljena univariantna analiza in nadalje model logistične regresije. Za izbrane kvalitativne spremenljivke so bili uporabljeni trije razredi kreditnega tveganja: 1 – nizko, 2 – srednje in 3 – visoko tveganje, ki so bili točkovno ovrednoteni. ROC krivulja (Opomba: angl. *Receiver operating characteristic*, ki ponazarja grafični prikaz delovanja binarnega sistema klasifikatorja, saj je njegov prag odzivnosti raznolik) potrjuje dejstvo, da je model pravilno količinsko privzel verjetnost – AUROC je 93,16 %. (Opomba: AUROC predstavlja površino pod krivuljo pri uporabi normirane enote in je enak verjetnosti, da bo klasifikator razvrstil naključno izbran pozitiven prag višje kot naključno izbran negativen prag). V raziskavo so bile vključene štiri kvalitativne spremenljivke. Prva se nanaša na trg in pripadajoči tržni delež, ki je lahko rastoč, v stagnaciji ali v upadu. Spremenljivka je v negativni korelaciji s stopnjo tveganja, torej povečanje tržnega deleža pomeni boljši položaj na trgu in predstavlja manjše tveganje. Naslednja spremenljivka se nanaša na tveganje na strani lastnikov oziroma stopnjo vključenosti delničarjev, ki je lahko visoka, srednja ali nizka. Spremenljivka je v negativni korelaciji s stopnjo vključenosti delničarjev, kar pomeni, da nizka vključenost delničarjev zmanjšuje tveganje. Spremenljivka se odraža skozi politiko dividend in razporeditvijo dobičkov za prihodnje naložbe. Tretja vključena spremenljivka predstavlja tveganje na strani managementa oziroma kvaliteto managementa, ki je opredeljena kot dobra, standardna ali slaba. Spremenljivka je v negativni korelaciji s kakovostjo managementa, saj slabša kakovost povečuje tveganje. Kot zadnja je bila v model vključena spremenljivka, ki se nanaša na poslovanje oziroma odvisnost od kupcev in dobaviteljev in predstavlja pozitivno korelacijo s kreditnim tveganjem. (Opomba: odvisnost od kupcev je opredeljena kot standardna, če ne presega 20 % deleža vseh kupcev, ter kritična, če presega 40 % deleža vseh kupcev. Odvisnost od dobaviteljev je opredeljena kot standardna, če ne presega 25 % od deleža vseh dobaviteljev in kritična, če presega večji delež od 50 % vseh dobaviteljev). Za predstavljene kvalitativne spremenljivke so bili uporabljeni trije razredi kreditnega tveganja: nizko, srednje in visoko tveganje.

Raziskava (Yildirak & Süer, 2013) govori o tem, da je ena izmed glavnih kritik obstoječe prakse upravljanja s kreditnim tveganjem v tem, da slednja vključuje zelo omejeno uporabo kvalitativnih informacij o strankah. Raziskuje dejavnike, ki so povzročili plačilno

nesposobnost turških podjetij. Informacije so bile zbrane iz baze podatkov komercialnih bank, ki delujejo v Turčiji. V vzorec je bilo zajetih 1772 podjetij za 32 kvalitativnih in kvantitativnih spremenljivk. Vsa podjetja so delovala v turškem proizvodnem sektorju v obdobju med 15. 3. 2001 in 21. 9. 2005. Kot metoda analize je bila uporabljena multivariantna logistična regresija. Multivariantna logistična regresija poteka najprej na kvalitativnih in kvantitativnih spremenljivkah ločeno, nato pa na vseh spremenljivkah hkrati. Ker obstaja veliko spremenljivk, ki predstavljajo enako obnašanje za podjetje, so bile izbrane reprezentativne spremenljivke za vsako kategorijo tako kvalitativnih kot kvantitativnih spremenljivk, da bi se izognili težavam multikolinearnosti. Kvalitativne spremenljivke so iz vprašalnikov pridobili predstavniki bank in so bile vključene v model na podlagi kreditnega točkovanja kot del statističnega modela.

V analizo je bilo zajetih 13 kvalitativnih spremenljivk, ki predstavljajo najbolj tradicionalna merila »6 C-jev«, ki jih ocenjevalci kreditnih tveganj upoštevajo pri odločanju o odobritvi posojila: značaj (angl. *Character*), kamor sodijo plačilne navade in kredibilnost, ugled podjetja in lastnikov, ki predstavlja ukrepe, kako so družba in njeni lastniki zaznani v očeh svojih interesnih skupin, kot npr. kupci, dobavitelji in konkurenti, v smislu zanesljivosti in izpolnjevanja denarnih in nedenarnih obljub. Sledi sposobnost za upravljanje poslovanja (angl. *Capability*), obseg slabih oziroma NP (angl. *Non performing*) kreditov, s čimer merimo raven posojil, ko je družba že plačilno nesposobna (v »defaultu«). Sledijo spremenljivke znižanje natečenih obrestih mer in finančna tveganja ter tveganja managementa, ki merijo stopnjo tveganja, ki izhajajo iz tekočega poslovanja, špekulativnih poslov in finančnih operacij, ki jih nosijo lastniki in upravljavci podjetij. Struktura zapadlosti finančnih obveznosti meri kakovost upravljanja in usklajenost zapadlosti med kratkoročnimi obveznostmi in obratnim kapitalom. Spremenljivka skladnosti rokov plačil kupcev in dobaviteljev meri kakovost upravljanja zapadlosti med plačilnimi roki, ki so dani kupcem, in plačilnimi roki, ki so jih postavili dobavitelji. Stopnja izkoriščenosti zmogljivosti pove, v kolikšni meri podjetje deluje učinkovito. Spremenljivka, ki meri komitentovo kreditno sposobnost (angl. *Capacity*), meri obseg premoženja podjetja in njihovih lastnikov ter skupno konkretno raven premoženja lastnikov poleg vloženega kapitala v podjetju. Naslednja spremenljivka se nanaša na zavarovanja in jamstva (angl. *Collateral*). Prav tako je pomembno lastništvo, vložki lastnikov v podjetje in položaj sedeža podjetja. Razmere na strani povpraševanja po izdelkih opredeljujejo povpraševanje po izdelkih, ki jih proizvaja podjetje. Prav tako je pomembno, kakšni so splošni pogoji ali pogoji posojil (angl. *Conditions*). Z odnosi in pogoji drugih bank ter finančnih institucij pa merimo moč in stalnost odnosa med podjetjem in drugimi bankami ter finančnimi institucijami. Spremenljivka daje sodbo o tem, kako druge banke in finančne institucije zaznavajo kredibilnost podjetja. Zavarovanje s premoženjem in drugi pogoji, ki jih konkurenčne banke in finančne institucije zahtevajo od podjetja, se lahko štejejo kot merilo uspešnosti poslovanja podjetja.

Druga skupina spremenljivk je sestavljena iz finančnih kazalnikov "kvantitativnih spremenljivk", ki predstavljajo ravni likvidnosti, učinkovitosti, finančnega vzvoda, donosnosti in rasti v vzorec zajetih podjetij.

Interni bonitetni sistemi temeljijo na statističnih metodah, na sodbi strokovnjaka (angl. *Expert judgement*) ali izključno na strokovnih presojah. Ti sistemi po navadi vsebujejo podobne vrste dejavnikov tveganja, ki predstavljajo tipično mešanico kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov (npr. finančnega vzvoda, donosnosti in likvidnosti, upravljalne izkušnje, perspektivnost industrije itd.). Vendar se programi uteži teh dejavnikov tveganja precej razlikujejo med bankami.

5.2 Predstavitev zaključkov izvedenih raziskav

Tukaj želim predstaviti glavne ugotovitve, ki se nanašajo na predhodno opisane raziskave glede pomena vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v modele, ki so bili predstavljeni v prejšnjem poglavju. V nadaljevanju povzemam glavne zaključke raziskav glede vključevanja kvalitativnih informacij v bonitetne modele. Kot izhaja iz spodnjih ugotovitev raziskav, vključitev kvalitativnih informacij v bonitetne sisteme močno izboljša napovedne vrednosti plačilne nesposobnosti (angl. *Default*) in kakovost ter uspešnost bonitetnih modelov.

Primerjava kvalitativnega in kvantitativnega modela (Lehmann, 2003) omogoča, da pridemo do odločitve, ali lahko kvalitativne informacije izboljšajo učinkovitost in kakovost bonitetnih modelov kreditnega tveganja, ki temeljijo izključno na kvantitativnih informacijah. Glede na raziskavo (Lehmann, 2003) se je izkazalo, da kvalitativne informacije bistveno povečajo uspešnost modela v praktično vseh testiranih merilih in olajšajo bonitetno razvrščanje. Velikost vzorca omogoča oblikovanje statistično veljavnih sklepov. Iz tega sledi, da vključitev kvalitativnih podatkov v model prinaša dragocene informacije in izboljšuje kreditne bonitetne sisteme, ki temeljijo izključno na kvantitativnih informacijah.

Raziskava (Altman et al., 2010) kaže, da dodana vrednost kvalitativnih informacij bistveno izboljša natančnost predvidevanja modela do 13 %. To velja še posebej za mala in srednja podjetja, pri katerih pa se kot glavna težava še vedno pojavlja omejenost kvalitativnih informacij. Končna bonitetna ocena (Oana, 2012) temelji na kvantitativnih (finančnih kazalnikih) in kvalitativnih spremenljivkah (kreditno točkovanje), vendar je njegova natančnost vedno precej odvisna od kakovosti zbiranja in obdelave podatkov.

Model (Oana, 2012), ki temelji izključno na kvantitativnih informacijah (donosnost, likvidnost in sposobnost servisiranja dolga), ponuja dobro sposobnost napovedovanja stopnje neplačila, na kar kaže tudi analiza ROC in vrednost ravni AUROC za 93.16 %. (Opomba: natančnost diagnostičnega testa je dobra, če je AUROC > 80 %). Glavna

ugotovitev raziskave (Oana, 2012) je, da je z uporabo izključno kvantitativnih podatkov (finančni kazalniki) možno zgraditi sistem točkovanja, ki ponuja natančne napovedi, pri čemer je naslednji korak v gradnji visoke kakovosti sistema bonitetnih ocen, ki so sposobni zagotoviti natančne napovedi, vključitev kvalitativnih spremenljivk.

Prav tako je po mnenju avtorjev raziskave (Yildirak & Süer, 2013) premalo kakovostnih podatkov, ki bi igrali pomembno vlogo v obstoječih modelih kreditnega tveganja, saj ti modeli temeljijo predvsem na kvantitativnih vložkih, kot so finančni kazalniki. S tega vidika je najbolj opazen prispevek te študije, ki vključuje tudi kakovostne podatke v sistem za modeliranje kreditnega tveganja. Rezultati študije (Yildirak & Süer, 2013) kažejo, da vključitev kakovostnih in količinskih spremenljivk v regresijsko enačbo izboljšuje vrednost R² (koeficient determinacije) iz 0.7586 na 0.7963 ter spreminja sestavo napovedovanja spremenljivk. Kvalitativne spremenljivke tako močno povečajo moč modela pri napovedi plačilne nesposobnosti (angl. *Default*).

Na podlagi še ene raziskave, ki sta jo izvedla Günther in Grüning (2000), predstavlja kombiniran model, ki vključuje tako finančne kot nefinančne dejavnike kreditnih tveganj, veliko natančnejše napovedovanje neplačil kot model, ki je osnovan zgolj na podlagi kvantitativnih dejavnikov ali naivnih napovedi. 77,6 % vseh bank, ki so bile vključene v raziskavo Günther in Grüning (2000) navaja, da je dodatna vključitev kvalitativnih dejavnikov jasno izboljšala privzeto napoved.

Glede na Standard & Poor & Moody's (Corporate ratings criteria, 2008, str. 4) je vloga kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v analizi kreditnega tveganja omejena. Standard & Poor opravlja kvantitativne, kvalitativne in pravne analize ter jih vključuje v končno bonitetno oceno. Mehka ali kvalitativna stališča vključujejo ocenjene profile upravljanja, finančno transparentnost in konkurenčnost vsakega podjetja. Bonitetna ocena po Moody's je podobna, saj vključuje tako kvantitativne kot kvalitativne vidike.

Vpliv kvalitativnih spremenljivk na sposobnost posojilojemalca (Oana, 2012), da še ohrani ustrezno servisiranje dolga, zavzema 25 % delež v celoti, pri čemer 75 % ponder izhaja iz kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.

Rezultati raziskave (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006), ki je bila opravljena leta 2004 z direktorji 44 velikih bank, kažejo, da kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri določanju bonitete za MSP v povprečju zavzemajo utež nekje med 20 in 30 %. Ti dejavniki pa po drugi strani predstavljajo v povprečju 60 % bonitete za novoustanovljena podjetja, saj le-ta ne morejo predložiti zadostnih informacij o zgodovinskem ozadju.

Po uvedbi kvalitativnih spremenljivk v sistem (Oana, 2012) ima končna ocena lahko vpliv na spremembo bonitetnega razreda (do 2 bonitetnih razredov ali »notchev«) pod ali nad finančno (kvantitativno) oceno.

Glede na raziskavo (Bozanic, 2014) kreditni analitiki v povprečju znižajo bonitetno oceno za polovico bonitetnega razreda (za $\frac{1}{2}$ »notcha«) zaradi vpliva kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.

5.3 Vpliv in pomembnost posameznih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v raziskavah

V raziskavi (Altman et al., 2010) je bilo ugotovljeno, da predstavlja število neuspešno realiziranih sodnih zahtevkov večjo verjetnost dolgoročnega neuspeha tako za majhna kot za velika podjetja. To je lahko posledica dejstva, da nekatera velika podjetja pogosto "zlorabljujejo" svojo pogajalsko moč in s počasnimi plačili prisilijo upnike, da svoj dolg izterjajo po sodni poti. Poleg tega posamezne manjše terjatve upnikov prek sodišča ne predstavljajo stečajnega tveganja za zelo velika podjetja. Rezultati raziskave (Altman et al., 2010) kažejo, da so podjetja, ki jih bremeni večje število tožb, bolj podvržena neuspehu, predvsem če so manjša.

Večina ugotovitev empiričnih raziskav (Yildirak & Süer, 2013) označuje, da imajo mala in srednja podjetja v Turčiji težave pri pridobivanju bančnih posojil, zlasti dolgoročnih kreditov, predvsem zaradi njihove relativno šibkejše finančne strukture. Z višanjem zadolževanja na kratek rok se povečuje tveganje refinanciranja in sposobnost pridobitve posojil od bank.

V skladu z raziskavo Hudsona (Altman et al., 2010) je bila testirana spremenljivka »število let obstoja«, kjer je bilo potrjeno, da je verjetnost nastanka finančnih težav večja pri mlajših podjetjih. Verjetnost nastopa finančnih težav se zmanjša, ko podjetje doseže določeno starostno obdobje. Prav tako so rezultati raziskave (Altman et al., 2010) potrdili visoko odvisnost spremenljivk glede na »obdobja od ustanovitve podjetja« in »vpliva finančne nesposobnosti«. Med kvalitativnimi dejavniki (Altman et al., 2010), ki so imeli največji prispevek k plačilni sposobnosti, so bili v raziskavi izpostavljeni slednji: pravna oblika upnikov za izterjavo neplačanih dolgov, celovito revidirana letna poročila in specifične lastnosti podjetja.

Glede na Altman et al. (2010), se skozi spremenljivki »zamude pri predložitvi finančnih izkazov« in »slabša revizorska mnenja« odraža višja verjetnost, da bo podjetje zašlo v težave.

Glede na rezultate študije (Yildirak & Süer, 2013) so najpomembnejši pokazatelji plačilne nesposobnosti sledeči kvalitativni dejavniki: struktura zapadlih finančnih obveznosti,

obseg NP (angl. *Non performing*) kreditov, odnosi in pogoji z drugimi bankami ter finančnimi institucijami. Sledijo plačilne navade in lastniška struktura.

Glede na raziskavo (Yildirak & Süer, 2013) se šteje razmerje med verjetnostjo neplačila in strukturo ročnosti finančnih obveznosti kot najmočnejše. Močna odvisnost je bila ugotovljena tudi preko sledečih kvalitativnih spremenljivk: struktura zapadlosti finančnih obveznosti, odnosi in pogoji z drugimi bankami in finančnimi institucijami, skladnost rokov plačil kupcev in dobaviteljev, obseg slabih kreditov oziroma NP (angl. *Non performing*), ugled podjetja in lastnikov ter stopnje izkoriščenosti zmogljivosti.

Raziskava, ki sta jo izvedla Günther in Grüning (2000), kaže, da je 70 od 145 nemških bank upoštevalo poleg kvantitativnih tudi kvalitativne dejavnike pri ocenjevanju kreditnega tveganja, pri čemer kot najpomembnejši dejavnik izpostavljata kakovost managementa. Glede na Basel II banke upoštevajo tako kvantitativne kot tudi kvalitativne faktorje, kot na primer razpoložljivost revidiranih računovodskih izkazov, globino in spretnost upravljanja, položaj v industriji in obete za prihodnost.

Moody's preučuje naslednje reprezentativne dejavnike kot svoje mehke prilagoditve: strukturo industrije, politiko financiranja, kakovost vodenja, pogoje obveznosti, agresivno računovodstvo, moč računovodskih kontrol, tveganje korporativnega upravljanja in tveganje prireditvev (Moody's 2007, str. 43). Vpliv kvalitativnih kreditnih faktorjev se kaže bolj kot mehka prilagoditev bonitetne ocene.

Znotraj sistema določanja bonitete je pomembnost kvalitativnih dejavnikov običajno odvisna od velikosti podjetja in velikosti posojila (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006).

5.4 Pomen in uporabnost rezultatov raziskav

Iz ugotovitev analize je mogoče priti do priporočil pri analizi podjetij pred odobritvijo kredita. Pomembne napovedne spremenljivke, ki so določene v teh študijah, lahko vodijo oblikovalce politik kreditnih tveganj ali uporabnike modelov/metod za ocenjevanje kreditnega tveganja za razvoj zgodnjih opozorilnih signalov (angl. *EWS – Early warning signals*). Rezultati izvedenih študij so koristni za upravljavce kreditnih tveganj, kreditne analitike, bonitetne agencije ter revizorje. Izsledki predstavljenih raziskav se lahko uporabijo kot reference pri nadgradnjah sistemov za določanje bonitetnih ocen v bankah oziroma ponovno določitev pomena uteži, ki jih predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v bonitetnih modelih. Prepričan sem, da so rezultati raziskav lahko uporabni pri vsakdanjem delu kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj.

6 RAZISKAVA O POMENU KVALITATIVNIH DEJAVNIKOV PRI OCENJEVANJU KREDITNIH TVEGANJ

6.1 Izhodišča in namen raziskave

Temelj raziskave predstavljajo teoretična izhodišča magistrskega dela, ki so predstavljena v predhodnih poglavjih in na podlagi katerih sem opredelil raziskovalni problem, raziskovalna vprašanja ter metodologijo raziskave. Raziskovalni problem je ugotoviti, kakšen pomen dajejo kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj, ki so zaposleni v bankah na območju Slovenije, pomenu kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj ter kakšen poudarek dajejo tem dejavnikom pri svojem delu. Namen raziskave je identificirati, kateri so ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj in kakšen ponder zavzemajo v skupni bonitetni oceni. Glede na razpoložljive podatke menim, da predstavljen raziskovalni problem v Sloveniji še ni bil podrobno raziskan.

Cilj raziskave je bil v vzorec vključiti vsaj 30 kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj, ki delujejo v slovenskem bančnem sistemu.

6.2 Raziskovalna vprašanja

Ob upoštevanju raziskovalnega problema in namena raziskave ter ob upoštevanju teoretičnih predpostavk, ki so bile predstavljene v preteklih poglavjih magistrskega dela, sem oblikoval spodnja raziskovalna vprašanja, na katera želim dobiti odgovore preko empirične raziskave.

1. Kateri so ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj glede na mnenje kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v bankah?

Glede na predstavitev različnih, do sedaj opravljenih študij v poglavju, ki govori o pomenu vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v sistem in modele ocenjevanja kreditnih tveganj, se skozi rezultate opravljenih raziskav navajajo različni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki so pomembni znanilci plačilnih nesposobnosti podjetij. Prav zaradi tega je eno izmed ključnih vprašanj ugotoviti, kateri so tisti ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v Sloveniji in jih primerjati z izsledki predstavljenih raziskav. Ker se v bankah uporabljajo različni pristopi merjenja kreditnih tveganj in vključevanja kvalitativnih dejavnikov v kreditne odločitve, me je zanimalo, kateri kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj so najpomembnejši v očeh ocenjevalcev kreditnih tveganj v Sloveniji.

Rezultati, pridobljeni na podlagi raziskave, bodo omogočali primerjavo podatkov z raziskavami, povezanimi z vplivom kvalitativnih dejavnikov na plačilno sposobnost.

2. Kolikšen pomen predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnega tveganja glede na presojo kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v skupni bonitetni oceni?

Kot je bilo predstavljeno v teoretičnem delu magistrskega dela, zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj različno utež v skupni bonitetni oceni. Kot sledi iz opravljenih raziskav, bi moral pomen oziroma ponder kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj zajemati približno 20 %–30 % v skupni bonitetni oceni (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006). Seveda se je to razmerje spreminjalo skozi čas, nanj pa vplivajo tudi drugi dejavniki, kot npr. starost podjetja, velikost podjetja, razpoložljivost informacij itd. Vrednotenje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj se prav tako razlikuje glede na politiko kreditnih tveganj posamezne banke. Rezultati raziskave v Sloveniji bodo omogočili primerjavo z že opravljenimi raziskavami o pomenu kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v skupni bonitetni oceni.

3. Kakšen je optimalen obseg uporabe kvalitativnih dejavnikov pri oceni kreditnih tveganj?

Optimalen obseg uporabe kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v skupni oceni je težko opredeliti. Mnoge raziskave o pomenu kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v skupni bonitetni oceni navajajo in priporočajo kombiniran obseg uporabe tako kvalitativnih kot kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj. Raziskava bo omogočala primerjavo glede tega, kakšen je optimalen obseg uporabe kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj pri bonitetni oceni in omogočala primerjavo z rezultati že izvedenih raziskav.

4. Ugotoviti, kateri kvalitativni kreditni kazalniki so primerni za uporabo v bančnem sistemu – kolikšno utež predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj glede na skupno oceno pri kreditnih odločitvah v bankah.

V sklopu raziskave želim ugotoviti, kateri kvalitativni kreditni kazalniki so primerni za uporabo v bančnem sistemu in kateri pomembno vplivajo na njihovo delo. Rezultati raziskave bodo omogočali vpogled v stanje kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v Sloveniji glede pomembnosti posameznih kvalitativnih dejavnikov.

5. Ali dajejo banke dovolj velik poudarek kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj in kakšna so priporočila?

Ugotoviti želim, če in ali banke v Sloveniji sploh dajejo dovolj velik poudarek kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj. Z izbrano ciljno skupino sem se osredotočil na dejanske odločevalce in potrjevalce kreditnih tveganj, iz katerih je najlažje izhajati in sklepati na pomen kvalitativnih tveganj, saj je v veliki večini primerov prav ta ciljna skupina tudi končni odločevalec pri odobritvi ali zavrnitvi kreditnega predloga. Najprej me

je zanimalo, kakšen je trenuten poudarek kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v bankah in potem, kakšen bi po mnenju anketirancev moral biti.

6. Ugotoviti, kako pogosto se kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj pri sprejemanju svojih kreditnih odločitev odločajo na podlagi intuicije.

Poleg kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov kreditnih tveganj predstavljajo pomemben vpliv na kreditno odločitev tudi intuicija in čustva (angl. *Gut Feelings*) kreditnih analitikov. Skozi raziskavo želim ugotoviti, v kolikšni meri (oziroma če sploh) se kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj pri svojih kreditnih odločitvah odločajo na podlagi intuicije, saj le-ta predstavlja pomemben dejavnik pri oceni kreditnega tveganja v primerjavi s finančnimi podatki, vendar jo kreditni analitiki težko pojasnijo ali opišejo.

7. Kolikšna je največja sprememba v bonitetnih razredih, ki jo lahko povzročijo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj?

Pomen kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v bonitetnih sistemih bank se razlikuje, saj so ti dejavniki različno ponderirani v samih bonitetnih modelih. S pomočjo raziskave sem želel ugotoviti, za koliko bonitetnih razredov (angl. *Notches*) lahko kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj največ spremenijo bonitetno oceno.

6.3 Metodologija raziskave

V raziskovalni vprašalnik je vključenih 11 vprašanj, pri čemer na koncu sledijo demografska vprašanja. Postavljena vprašanja se nanašajo in navezujejo na raziskovalna vprašanja iz predhodnega poglavja in teoretična izhodišča, ki so nanizana skozi magistrsko delo. Vseh 11 vprašanj se nanaša na pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na kreditne odločitve. Demografski sklop vprašanj se nanaša na spol, starost, delovno dobo v bančnem sektorju, naziv ter ali so anketiranci zaposleni v domači banki ali banki, ki je v tuji lasti.

Testiranje vprašalnika je potekalo v obdobju od 1. maja 2016 do 15. maja 2016. Vprašalnik je bil testiran na petih profilih oseb z različnih povezanih področij: ocenjevalci kreditnih tveganj, kreditni analitiki in risk managerji. Glavnina njihovih komentarjev se je nanašala na dolžino vprašalnika, tako da sem v vprašalniku skrajšal število zastavljenih vprašanj, pri čemer sem ohranil vse pomembne informacije in razumevanje področja. Vprašanja v povezavi s pravno regulacijo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj sem izpustil iz raziskave, saj je smiselnost regulacije z vidika ekonomske učinkovitosti že samo po sebi umevno. Skrajšani so bili tudi opisi navodil, zato se je bistveno skrajšal tudi čas izpolnjevanja vprašalnika. Možnosti za odgovor »ne vem« oziroma »drugo« sem pustil le pri določenih vprašanjih, kjer se mi je zdelo pomembno, da se anketiranci opredelijo.

Pri zbiranju podatkov sem uporabil metodo spletnega anketiranja s pomočjo strukturiranega vprašalnika, pripravljenega na podlagi pregleda teoretičnih izhodišč, in že izvedenih raziskav. V vprašalniku so bile uporabljene nominalna, ordinalna, intervalna in razmernostna merska lestvica. V sklopu intervalnih lestvic sem uporabil 5-stopenjsko Likertovo lestvico za preverjanje stališč oziroma mnenj. Vprašalnik, ki je bil uporabljen v raziskavi, se nahaja v prilogi.

Populacijo so predstavljali posamezniki, ki se ukvarjajo z ocenjevanjem in merjenjem kreditnega tveganja v bankah: kreditni analitiki, risk managerji in ocenjevalci kreditnih tveganj ne glede na položaj znotraj oddelka (začetnik, vodja). Vzorčni okvir v tem primeru ne obstaja, saj ni popolnega seznama posameznikov, ki se v Sloveniji ukvarjajo s katerim od naštetih področij. Prepričan sem, da je bil v vzorec vendarle zajet primeren del populacije.

K izpolnitvi vprašalnika so bili na podlagi preteklih izkušenj, sodelovanj in poznanstev povabljeni posamezniki iz osmih slovenskih bank in bank v tuji lasti na področju Slovenije, ki jih zaradi anonimnosti ne bom imenoval. Povabilu k raziskavi je bila vključena tudi prošnja za posredovanje vprašalnika drugim primernim posameznikom. Metoda vzorčenja je bila namensko neverjetnostno vzorčenje, saj so k izpolnitvi vprašalnika bili povabljeni le posamezniki iz Slovenije, ki so ustrezali predhodno določenim kriterijem (predhodna poznanstva, ukvarjanje z ocenjevanjem kreditnih tveganj, kreditne analize).

Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo od 7. 6. 2016 do 18. 6. 2016. Vprašalnik je v celoti izpolnilo 36 oseb. Delno pa je vprašalnik izpolnilo 10 oseb, zaradi česar sem jih izločil iz analize. Končna množica v podatkovni bazi je zajemala 36 enot in 42 spremenljivk. Podatke sem zbral s pomočjo spletnega orodja 1ka.si. Pri analizi podatkov in prikazu rezultatov sem si pomagal s programom SPSS Statistics verzija 21 in MS Excel 2013.

6.3.1 Metode obdelave podatkov

Pri analizi rezultatov vprašalnika sem uporabil metode opisne statistike: srednje vrednosti (modus, mediana, aritmetična sredina) in mere variabilnosti (variacijski razmik, standardni odklon, varianca) ter statistično preverjanje domnev.

Teorijo preverjanja domnev sta v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja razvila J. Neyman in E.S. Pearson (Batagelj, 2005). Statistična domneva ali hipoteza je vsaka domneva o porazdelitvi slučajne spremenljivke X na populaciji. Če poznamo vrsto (obliko) porazdelitve in postavljamo domnevo o parametru, govorimo o parametrični domnevi. Če pa je vprašljiva tudi sama vrsta porazdelitve, je domneva neparametrična.

Domneva je enostavna, če natančno določa porazdelitev oziroma njeno vrsto in točno vrednost parametra. V nasprotnem primeru je sestavljena. Statistična domneva je lahko pravilna ali napačna, pri čemer želimo sprejeti pravilno domnevo in zavrniti napačno. Težava je v tem, da o pravilnosti ali napačnosti domneve ne moremo biti gotovi, če je ne preverimo na celotni populaciji. Po navadi se odločamo le na podlagi vzorca. Če vzorčni podatki preveč odstopajo od domneve, rečemo, da niso skladni z domnevo, oziroma, da so razlike značilne in domnevo zavrnemo. Če zavrnemo pravilno domnevo, rečemo, da smo naredili napako prve vrste. Če pa sprejmemo napačno domnevo, rečemo, da smo naredili napako druge vrste. Običajno preizkušamo ničelno domnevo H_0 proti osnovni (ali alternativni) domnevi H_1 , ki se izključuje z ničelno domnevo.

Neparametrični preizkusi so primerni za nominalne in ordinalne merilne lestvice (neštevilske spremenljivke). Z neparametričnimi preizkusi preverjamo naravo porazdelitve spremenljivke v populaciji, deleže enot in povezanost med dvema neštevilskima spremenljivkama. V sklop neparametričnih preizkusov za en vzorec spadajo: frekvence, hi-kvadrat preizkus, z-preizkus in za dva ali več vzorcev: hi-kvadrat preizkus.

Parametrični preizkusi so primerni za intervalne in razmernostne merilne lestvice (številske spremenljivke). S parametričnimi preizkusi preverjamo, ali obstajajo statistično značilne razlike med aritmetičnimi sredinami. V sklop parametričnih preizkusov spadajo za en vzorec: t-preizkus, z-preizkus, za dva ali več neodvisnih vzorcev: t-preizkus za neodvisni merjenji, analiza varianc (angl. ANOVA) ter za dva ali več odvisnih vzorcev: t-preizkus za odvisni merjenji (T-test - Statistik.Si™, 2014b). Neodvisno merjenje pomeni, da različne enote primerjamo glede na željeno značilnost. Odvisno merjenje pomeni, da iste enote primerjamo glede na različne značilnosti (ANOVA (Analiza variance) - Statistik.Si™., 2014).

7 REZULTATI RAZISKAVE IN DISKUSIJA

7.1 Značilnosti vzorca

V raziskavo je bilo vključenih 36 anketirancev, pri čemer se 2 anketiranca nista opredelila glede demografskih podatkov. Od 34 opredeljenih anketirancev jih je bilo 33,3 % moškega spola in 61,1 % ženskega spola, ki je bil torej prevladujoči spol v raziskavi.

Največji delež anketirancev je pripadal starostni skupini od 25 do 35 let (52,9 %). Nihče izmed anketirancev ni bil mlajši od 25 let. 35,3 % anketirancev je spadalo v starostno skupino od 36 do 45 let, 11,8 % anketirancev pa je bilo starih med 46 in 55 let. Nihče izmed anketirancev ni bil starejši od 55 let.

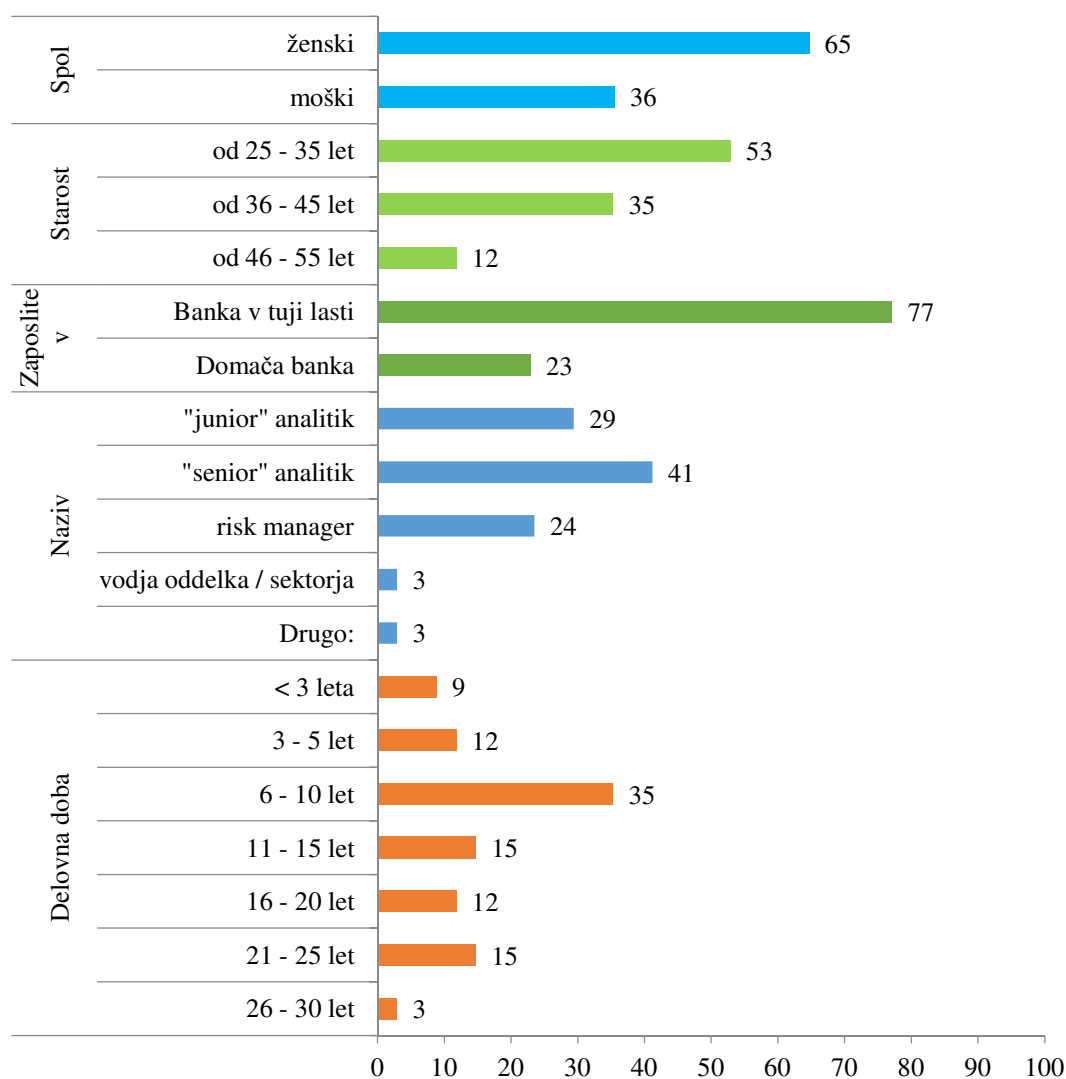
Na področju delovnih izkušenj prevladujejo anketiranci z delovno dobo med 6 in 10 let, kamor spada 35,3 % anketirancev, sledijo anketiranci z delovno dobo med 11 in 15 let ter

21 in 25 let, pri čemer v vsak razred spada po 14,7 % anketirancev. Naslednji so anketiranci z delovno dobo med 3 in 5 let ter 16 in 20 let, pri čemer v vsak razred spada po 11,8 % vseh anketirancev. V raziskavo je bilo vključenih najmanj anketirancev z delovno dobo do 3 let (8,8 %) in delovno dobo med 26 in 30 let (2,9 %). Nihče izmed anketiranih ni presegel delovne dobe 30 let.

Največ anketirancev (77,1 %) je zaposlenih na banki v tuji lasti, 22,9 % anketirancev pa je zaposlenih na domači banki. Glede na naziv je prevladujoči delež anketirancev »senior« analitikov (41,2 %), sledijo »junior« analitiki (29,4 %) ter risk managerji (23,5 %).

Najmanjši delež glede na naziv v raziskavi zajemajo vodje oddelka/sektorja (2,9 %) in anketiranci z drugim nazivom (2,9 %).

Slika 4: Struktura vzorca po spolu, starosti, delovnih izkušnjah, lastništvu banke in vrsti naziva (n = 34), v %

7.2 Rezultati raziskave po vprašanjih in diskusija

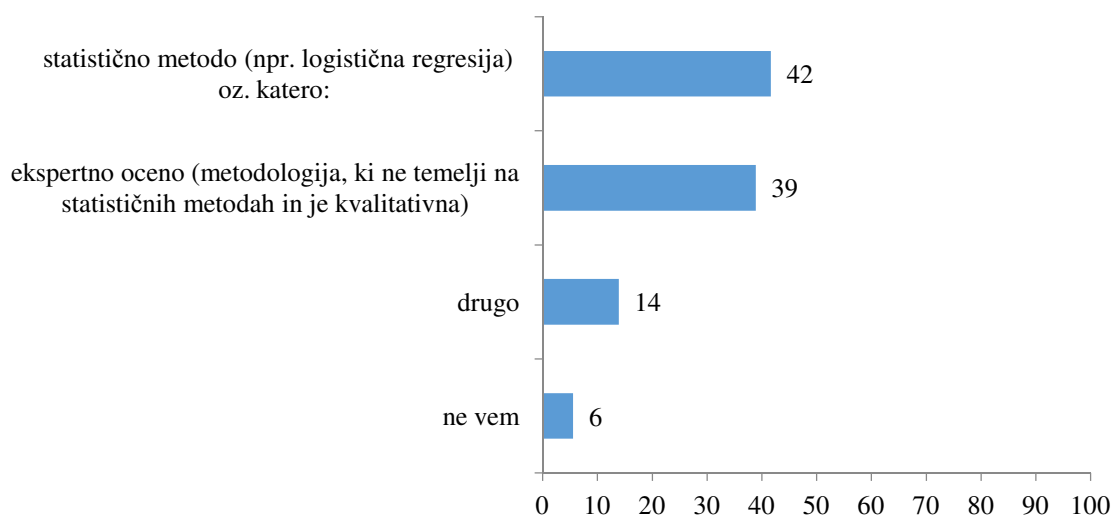
Poglavje je namenjeno predstavitvi rezultatov posamičnih vprašanj iz vprašalnika in diskusiji, katere namen je primerjava pridobljenih rezultatov analize na podlagi vzorčnih podatkov in teoretičnih izhodišč.

Pri metodolgiji razvrščanja strank v bonitetne razrede (1. vprašanje) me je zanimalo, kakšno metodologijo razvrščanja v bonitetne razrede trenutno uporablja banka, na kateri je anketiranec zaposlen. Prav tako me je zanimalo, kateri dejavniki kreditnih tveganj bolj vplivajo na spremembo modelske bonitetne ocene.

41,7 % vseh anketirancev je navedlo, da na njihovih bankah uporabljajo statistično metodo, pri čemer so dodatno navedli sledeče metode: ARZ rating, Moody's/RiskCalc, logistična regresija in Starweb rating methodology (v nadaljevanju SW). 38,9 % vseh vprašanih je kot odgovor navedlo, da uporabljajo ekspertno oceno (metodologijo, ki ne temelji na statističnih podatkih). 13,9 % vprašanih uporablja druge metodologije, 5,6 % vseh anketirancev pa je navedlo odgovor ne vem. Iz rezultatov lahko sklepamo, da približno polovica vseh anketirancev pri razvrščanju v bonitetne razrede uporablja statistično metodo, ki je kvantitativna (ugotavljam, da so anketiranci poleg statističnih metod navajali tudi imena orodij za določanje bonitetnih ocen). Približno polovica vprašanih pa navaja, da pri določanju bonitetnih ocen uporablja ekspertno oceno, ki je kvalitativna in ne temelji na statističnih podatkih.

Slika 5: Metodologije razvrščanja strank v bonitetne razrede (n = 36)

Kakšno metodologijo razvrščanja strank v bonitetne razrede trenutno uporablja vaša banka? (n=36), v %

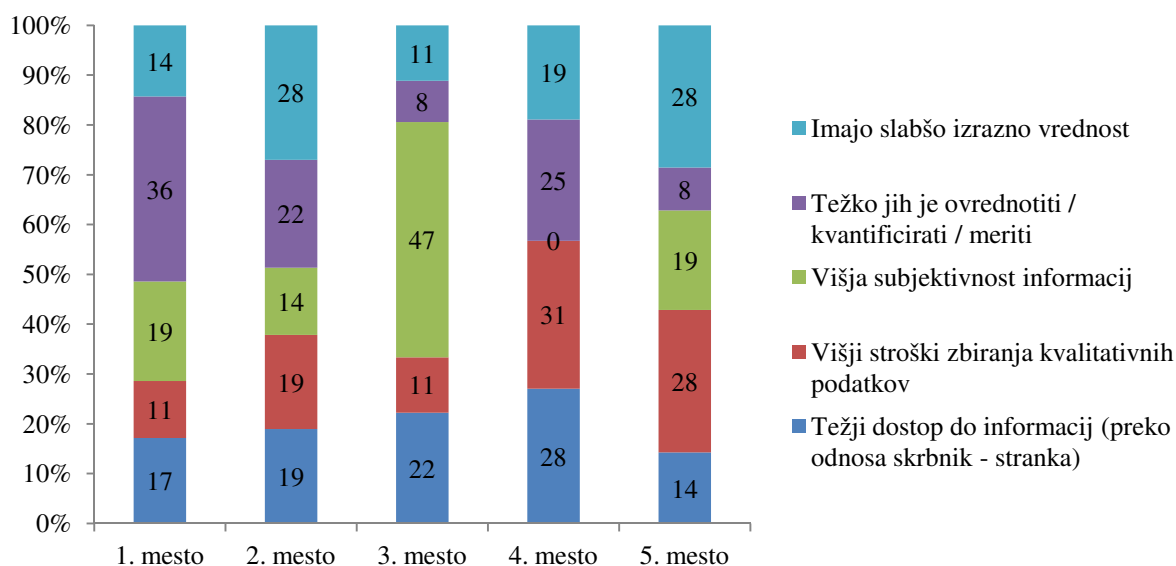

Pri 2. vprašanju glede opredelitve, kateri dejavniki kreditnih tveganj po mnenju anketirancev bolj vplivajo na spremembo modelske bonitetne ocene, je kar 77,1 % vseh

anketirancev navedlo, da po njihovem mnenju kvantitativni dejavniki kreditnih tveganj bolj vplivajo na spremembo modelske bonitetne ocene. 22,9 % anketirancev je navedlo, da so to kvalitativni («mehki») dejavniki.

Pri vprašanju glede razvrstitve slabosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni največja slabost in 5 najmanjša slabost, so anketiranci kot največjo slabost izbrali možnost, da je kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj težko ovrednotiti/kvantificirati/meriti (36 %). Kot drugo največjo slabost so največkrat izbrali, da imajo slabšo izrazno vrednost (28 %). Kot tretjo največjo slabost so največkrat izbrali višjo subjektivnost informacij (47 %). Kot četrto največjo slabost so največkrat izbrali višje stroške zbiranja kvalitativnih podatkov (31 %). Kot najmanjšo slabost pa so izbrali prav tako višje stroške zbiranja kvalitativnih podatkov (28 %) in slabšo izrazno vrednost (28 %).

Slika 6: Rezultati rangiranja slabosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36), v %

Spodnja vprašanja se nanašajo na testiranje hipotez, ki sem jih preverjal skozi anketni vprašalnik.

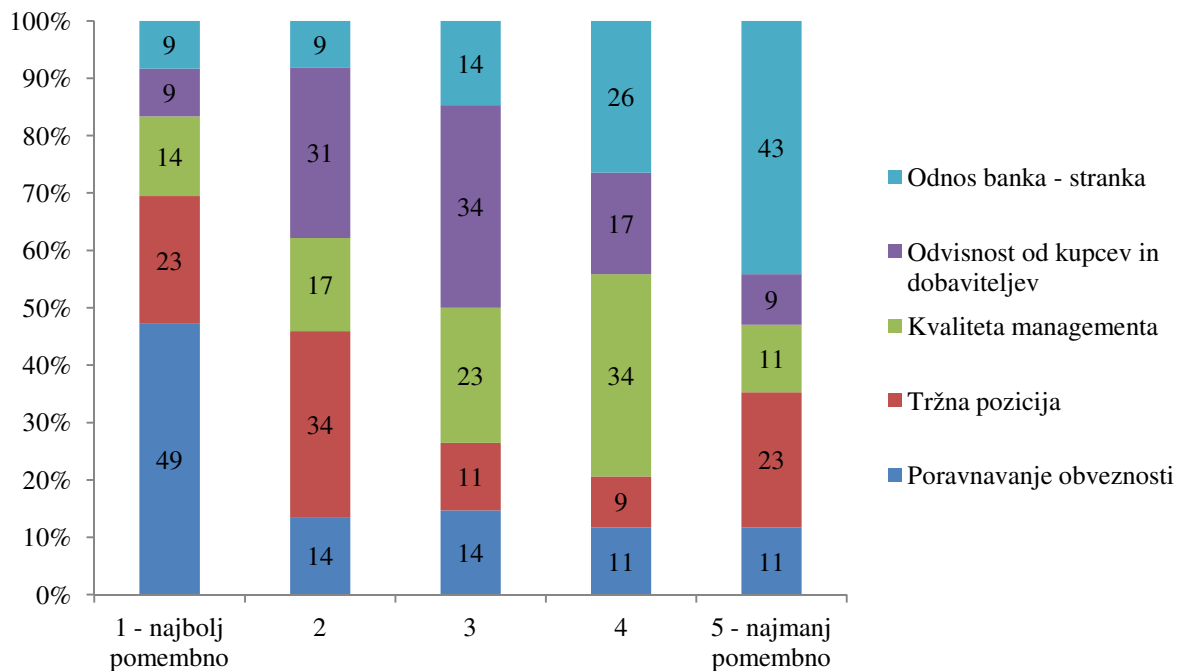
1. Kateri so ključni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj glede na mnenje kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v bankah?

Mnenja kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v bankah v Sloveniji glede ključnih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj sem primerjal z rezultati teoretičnih izhodišč raziskav glede napovedi plačilnih težav.

Glede na teoretična izhodišča raziskav so bili kot pomembni navedeni različni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj. Med kvalitativnimi dejavniki (Altman et al., 2010), ki so imeli največji prispevek k plačilni sposobnosti, so bili v raziskavi izpostavljeni slednji: pravna oblika upnikov za izterjavo neplačanih dolgov, celovito revidirana letna poročila in specifične lastnosti podjetja. Glede na rezultate študije (Yildirak & Süer, 2013) so najpomembnejši pokazatelji plačilne nesposobnosti sledeči kvalitativni dejavniki: struktura zapadlih finančnih obveznosti, obseg NP (angl. *Non performing*) kreditov, odnosi in pogoji z drugimi bankami in finančnimi institucijami. Sledijo plačilne navade in lastniška struktura. Močna odvisnost je bila ugotovljena tudi preko sledečih kvalitativnih spremenljivk: odnosi in pogoji z drugimi bankami in finančnimi institucijami, skladnost rokov plačil kupcev in dobaviteljev, ugled podjetja in lastnikov ter stopnje izkoriščenosti zmogljivosti. Glede na raziskavo, ki sta jo izvedla Günther in Grüning (2000), je kot najpomembnejši kvalitativni dejavnik kreditnega tveganja izpostavljena kvaliteta managementa. Glede na Moody's so najpomembnejši omenjeni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj: struktura industrije, politika financiranja, kakovost vodenja, pogojne obveznosti, agresivno računovodstvo, moč računovodskih kontrol, tveganje korporativnega upravljanja in tveganje prireditvev (Moody 2007, prosojnica 43).

Rezultati opravljenih raziskav glede pomena vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj pri določanju bonitete torej izpostavljajo kot najpomembnejše kvalitativne dejavnike: poravnavanje obveznosti, tržna pozicija, kvaliteta managementa, odvisnost od kupcev in dobaviteljev ter odnos banka – stranka. S ciljem ugotoviti, kateri od teh dejavnikov je zares pomemben, sem anketirance prosil, da jih razvrstijo po pomembnosti od 1 do 5, pri čemer je 1 – najbolj pomembno, 5 – najmanj pomembno. Anketiranci so kot najbolj pomemben dejavnik največkrat (49 %) izbrali poravnavanje obveznosti. Kot drugi najbolj pomemben dejavnik so izbrali tržno pozicijo (34 %). Na tretjem mestu se največkrat (34 %) pojavi odvisnost od kupcev in dobaviteljev. Na četrtem mestu se največkrat (34 %) pojavi kvaliteta managementa. Kot najmanj pomembno pa so anketiranci največkrat izbrali odnos banka – stranka, kar v 43 % primerov.

Slika 7: Ocena pomembnosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 35), v %

Iz raziskav izhaja, da so bile v odločitvene modele najpogosteje vključene naslednje kvalitativne spremenljivke: poravnavanje obveznosti, kvaliteta managementa, tržna pozicija, odvisnost od kupcev in dobaviteljev, odnos banka – stranka, število sodb na sodišču, pravočasnost pri predložitvi finančnih izkazov, revizorjevo mnenje, starost podjetja, tveganje na strani lastnikov ter kvalitativne spremenljivke, ki se navezujejo na tradicionalna merila »6 C-jev« (Yildirak & Süer, 2013).

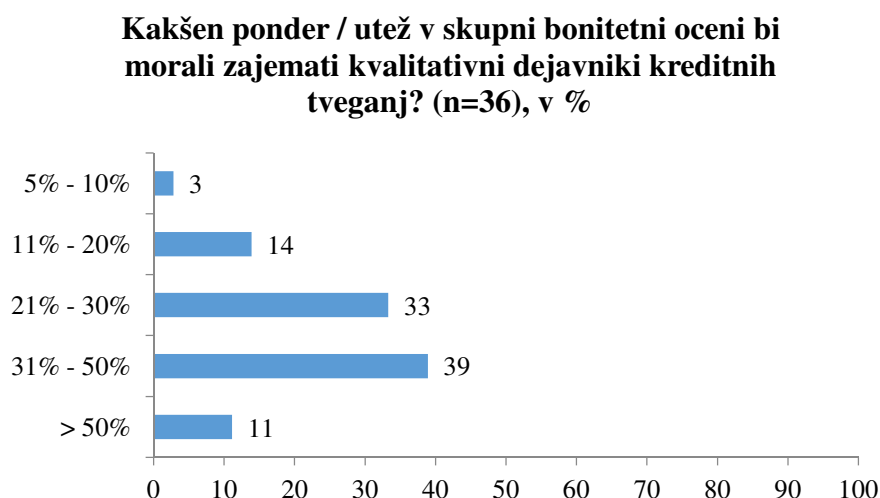
2. Kolikšen pomen predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnega tveganja glede na presojo kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj v skupni bonitetni oceni?

Glede na raziskavo (Altman et al., 2010) dodana vrednost kvalitativnih informacij bistveno izboljša natančnost predvidevanja modela do 13 %. Po izvedeni raziskavi (Oana, 2012) bi moral biti ustrezen ponder, ki se nanaša na kvalitativne dejavnike 25 %. Še ena raziskava (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006) pa navaja, da kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v povprečju zavzemajo utež neke med 20 in 30 %. Ti dejavniki pa po drugi strani predstavljajo v povprečju 60 % bonitete za novoustanovljena podjetja, saj le-ta ne morejo predložiti zadostnih informacij o zgodovinskem ozadju.

Anketirance sem spraševal po tem, kakšen ponder bi morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v skupni oceni. Pri 4. vprašanju sem anketirance povprašal po tem, kakšen ponder bi morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v skupni oceni. Po mnenju večine anketirancev (38,9 %) bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj

zajemati utež med 31 % in 50 %. Na drugo mesto so anketiranci postavili utež med 21 % in 30 %, za katero se je opredelilo 33,3 % vseh vprašanih. Sledi utež med 11 % in 20 %, za katero se je opredelilo 13,9 % vseh vprašanih. 11,1 % vseh vprašanih meni, da bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj v skupni oceni zajemati več kot 50 % utež. Le 2,8 % vseh vprašanih misli, da je pomen kvalitativnih dejavnikov manjši in zajema le med 5 in 10 % utež v skupni oceni. Nihče izmed vprašanih ni odgovoril, da bi morali kvalitativni dejavniki zajemati manj kot 5 % ponder v skupni bonitetni oceni.

Slika 8: Zaželjena utež, ki bi jo morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj (n = 36)

Ugotavljam, da so rezultati podobni kot pri predhodnem vprašanju, pri čemer anketiranci dajejo celo malo večji pomen kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj, saj se je največ vprašanih opredelilo, da bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj zajemati ponder med 31 % in 50 %.

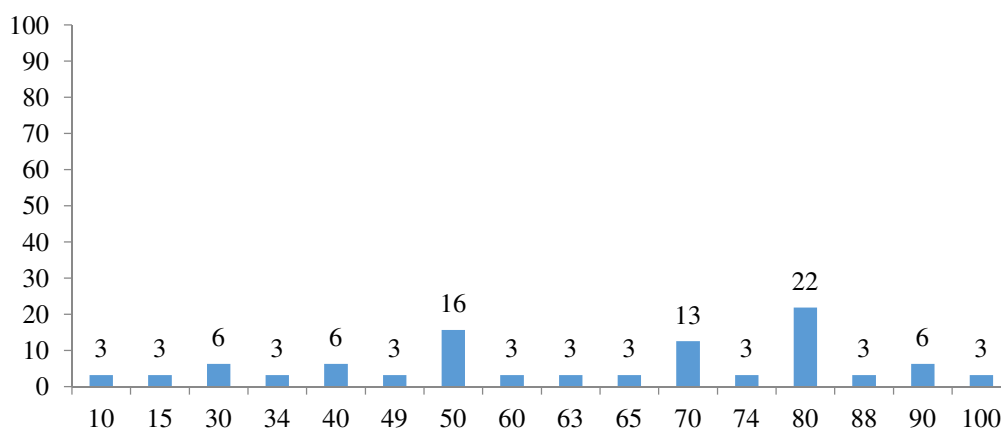
Domnevo sem razširil še na vprašanje glede velikosti uteži (v %) v skupni bonitetni oceni, ki bi jo morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih, kjer je razpoložljivost finančnih podatkov nižja. Glede na raziskavo (Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete, 2006) zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih v povprečju utež 60 %.

Pri vprašanju, kakšen ponder/utež (v %) v skupni bonitetni oceni po mnenju anketirancev zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih, kjer je razpoložljivost finančnih podatkov nižja, so anketiranci najbolj pogosto izbrali, da bi ta % moral zajemati 80 %. Najmanj so izbrali 10 %, največ pa 100 %, povprečni % pri tem vprašanju pa je znašal 61,5 % (s standardnim odklonom 22,7). Mediana znaša 67,5 %, kar pomeni, da je polovica anketirancev izbrala 67,5 % ali manj, polovica pa 67,5 % ali več. 95 % zaupam, da anketiranci menijo, da je dejanski % glede tega kakšen ponder v skupni

bonitetni oceni zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih, nekje med 53,3 % in 69,7 %.

Slika 9: Frekvenčna porazdelitev izbranih % glede uteži kvalitativnih dejavnikov v skupni bonitetni oceni pri novoustanovljenih podjetjih (n = 36)

Kakšen ponder / utež (v %) v skupni bonitetni oceni po vašem mnenju zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih, kjer je razpoložljivost finančnih podatkov nižja? (n= 36), v %

Ugotavljam, da gre za skoraj čisto ujemanje z rezultati teoretične raziskave. Kot razloge za višjo utež kvalitativnih dejavnikov pri novoustanovljenih podjetjih lahko navedemo šibko zgodovinsko ozadje in pomanjkanje kvantitativnih informacij (finančnih izkazov in kazalnikov), zato se analitiki v takšnih primerih bolj zanašajo na kvalitativne informacije, katerih razpoložljivost je višja.

3. Preko empirične raziskave ugotoviti, kakšen je optimalen obseg uporabe kvalitativnih dejavnikov pri oceni kreditnih tveganj.

Glede na raziskavo (Lehmann, 2003) kvalitativne informacije bistveno povečajo uspešnost modela v praktično vseh testiranih merilih in olajšajo bonitetno razvrščanje. Tako vključitev kvalitativnih podatkov v model izboljšuje kreditne bonitetne sisteme, ki temeljijo izključno na kvantitativnih informacijah. Glavna ugotovitev raziskave (Oana, 2012) je, da je z uporabo izključno kvantitativnih podatkov (finančni kazalniki) možno zgraditi sistem točkovanja, ki ponuja natančne napovedi, pri čemer je naslednji korak v gradnji visoke kakovosti sistema bonitetnih ocen, ki je sposoben zagotoviti natančne napovedi, vključitev kvalitativnih spremenljivk. Rezultati študije (Yildirak & Sürer, 2013) kažejo, da vključitev kakovostnih in količinskih spremenljivk v regresijsko enačbo močno povečajo moč modela pri napovedi plačilne nesposobnosti (angl. *Default*). Kombiniran model Güntherja in Grüninga (2000), ki vključuje tako finančne kot nefinančne dejavnike kreditnih tveganj veliko natančneje napoveduje neplačila.

Pri 3. vprašanju glede ocene trenutne uteži, ki jo banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj, se je največ anketirancev (30,6 %) opredelilo za utež med 21 % in 30 % v skupni bonitetni oceni, ki jo v skladu s kreditno politiko pri kreditnih odločitvah banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj. Sledi utež med 31 % in 50 %, za katero se je opredelilo 25 % vseh vprašanih. Ponder med 11 % in 20 % je izbralo 13,9 % vseh anketirancev. 11,1 % vprašanih je mnenja, da bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj imeti več kot 50 % teže v skupni bonitetni oceni. Le 8,3 % vseh vprašanih se je opredelilo za utež med 5 % in 10 %. Odgovor ne vem, pa je podalo 11,1 % vseh vprašanih. Pri modelskih bonitetnih ocenah v bankah metodologije vpliva kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov na končno bonitetno oceno običajno niso razkrite uporabnikom orodij za določanje bonitet.

Iz rezultatov opravljene analize je razvidno, da je večina anketiranih prepričana, da je merjenje in upoštevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v kreditnih analizah pomembno ter da bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj predstavljati nekje med 21 % in 30% uteži v skupni bonitetni oceni. Optimalni obseg vključevanja kvalitativnih dejavnikov v kreditne modele je težko opredeliti, saj imajo lahko določeni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj različno močan pomen in vpliv na bonitetno oceno. V določenih primerih ima lahko že en sam kvalitativni dejavnik kreditnih tveganj tako veliko moč, da prepreči odobritev naložbe ali celo prekine sodelovanje s stranko.

Slika 10: Trenutna utež, ki jo banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj (n = 36)

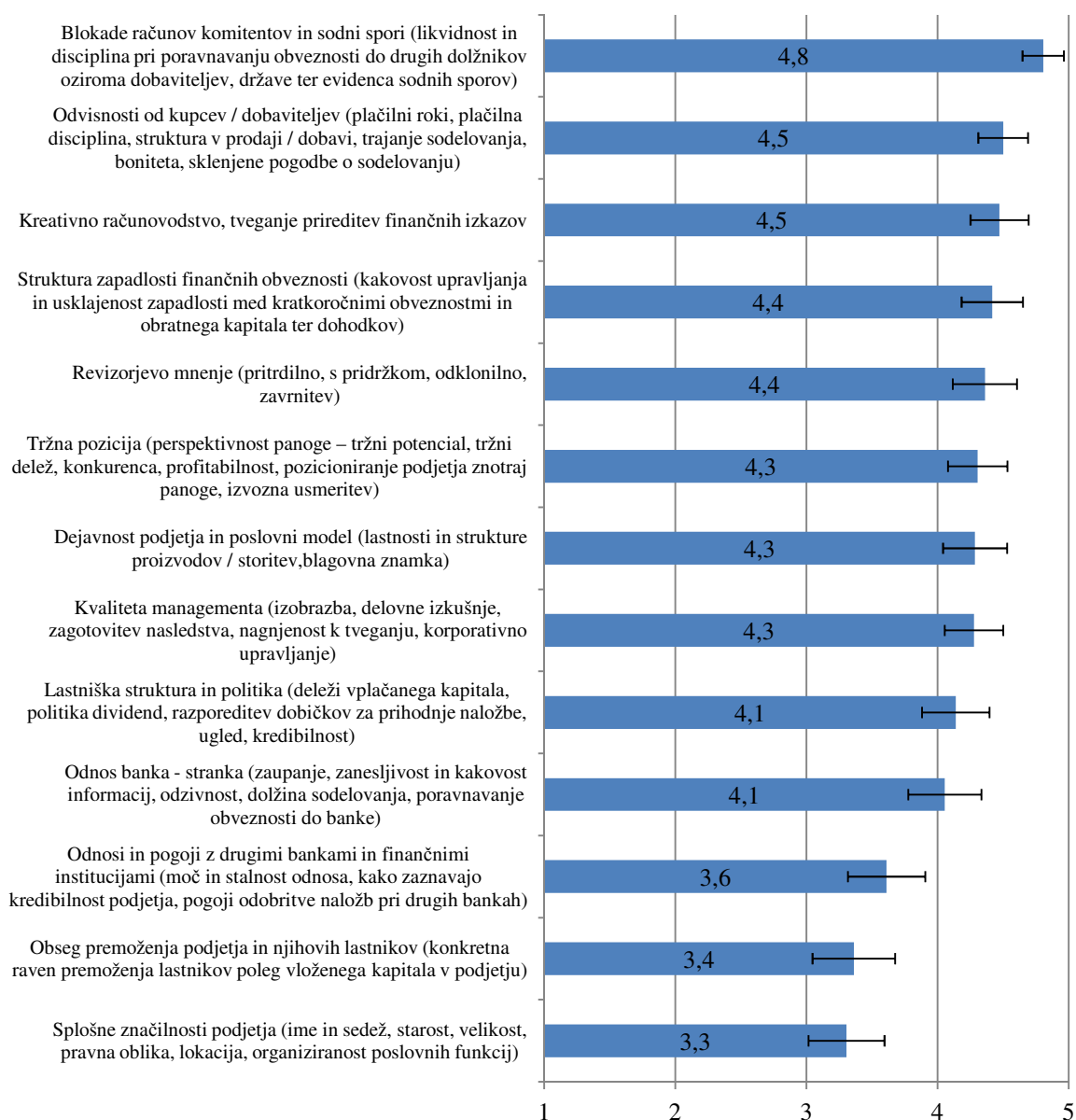

4. Ugotoviti, kateri kvalitativni kreditni kazalniki so primerni za uporabo v bančnem sistemu – kolikšno utež predstavljajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj glede na skupno oceno pri kreditnih odločitvah v bankah.

Pri 10. vprašanju sem anketirance prosil, da ocenijo, kako pomembni se jim, po njihovi osebni presoji, zdijo navedeni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj. Anketiranci so pomembnost dejavnikov označili na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni ni pomembno in 5 je pomembno. Na podlagi analize podatkov in preverjanja domneve o aritmetični sredini sem ugotovil, da so anketiranci v povprečju vse navedene dejavnike označili kot pomembne (t-preizkus je pokazal statistično značilne razlike od vrednosti 3 pri zanemarljivi stopnji značilnosti). Iz prikaza povprečnih ocen pomembnosti posameznih dejavnikov kreditnih tveganj (Slika 11) je razvidno, da so anketiranci v povprečju kot najbolj pomemben kvalitativni dejavnik izbrali blokade računov komitentov in sodne spore (likvidnost in disciplina pri poravnavanju obveznosti do drugih dolžnikov oziroma dobaviteljev, države ter evidenca sodnih sporov) s povprečno oceno pomembnosti 4,8. Sledi odvisnost od kupcev/dobaviteljev (plačilni roki, plačilna disciplina, struktura v prodaji/dobavi, trajanje sodelovanja, boniteta, sklenjene pogodbe o sodelovanju) s povprečno oceno 4,5 in kreativno računovodstvo, tveganje prireditvev finančnih izkazov s povprečno oceno pomembnosti 4,5. Kot najmanj pomembne pa so anketiranci v povprečju ocenili kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj: odnosi in pogoji z drugimi bankami in finančnimi institucijami (moč in stalnost odnosa, kako zaznavajo kredibilnost podjetja, pogoji odobritve naložb pri drugih bankah) s povprečno oceno pomembnosti 3,6, obseg premoženja podjetja in njihovih lastnikov (konkretna raven premoženja lastnikov poleg vloženega kapitala v podjetju) s povprečno oceno pomembnosti 3,4 in splošne značilnosti podjetja (ime in sedež, starost, velikost, pravna oblika, lokacija, organiziranost poslovnih funkcij) s povprečno oceno pomembnosti 3,3. Intervali zaupanja povprečnih ocen pomembnosti posameznih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, med tremi najvišje ocenjenimi in tremi najnižje ocenjenimi dejavniki, se med seboj ne prekrivajo, zato lahko trdim, da so dejavniki blokade računov komitentov in sodni spori, odvisnost kupcev/dobaviteljev ter kreativno računovodstvo, tveganje prireditvev finančnih izkazov v povprečju bolj pomembni kot dejavniki odnosi in pogoji z drugimi bankami ter finančnimi institucijami, obseg premoženja podjetja in njihovih lastnikov ter splošne značilnosti podjetja. Pri ostalih trditvah se intervali zaupanja med seboj prekrivajo, zato ne morem trditi, da so ti dejavniki bili ocenjeni kot bolj ali manj pomembni.

Slika 11: Ocena pomembnosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36)

Izmed vseh navedenih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj so glede na raziskavo v Sloveniji anketiranci v povprečju kot najbolj pomemben kvalitativni dejavnik izbrali blokade računov komitentov in sodne spore, sledi odvisnost od kupcev in dobaviteljev ter kreativno računovodstvo oziroma tveganje prireditve finančnih izkazov s povprečno oceno pomembnosti. Iz rezultatov velja sklepati, da sta dejavnika blokad računov in rednost poravnavanja obveznosti do kupcev in dobaviteljev v Sloveniji ključna dejavnika, ki povzročata kreditno tveganje. Prav tako lahko sklepamo, da se slovenska podjetja mnogokrat poslužujejo kreativnih računovodskih tehnik ali celo prirejanja računovodskih izkazov, saj so anketiranci kot tretji najpomembnejši dejavnik kreditnih tveganj navedli prav kreativno računovodstvo.

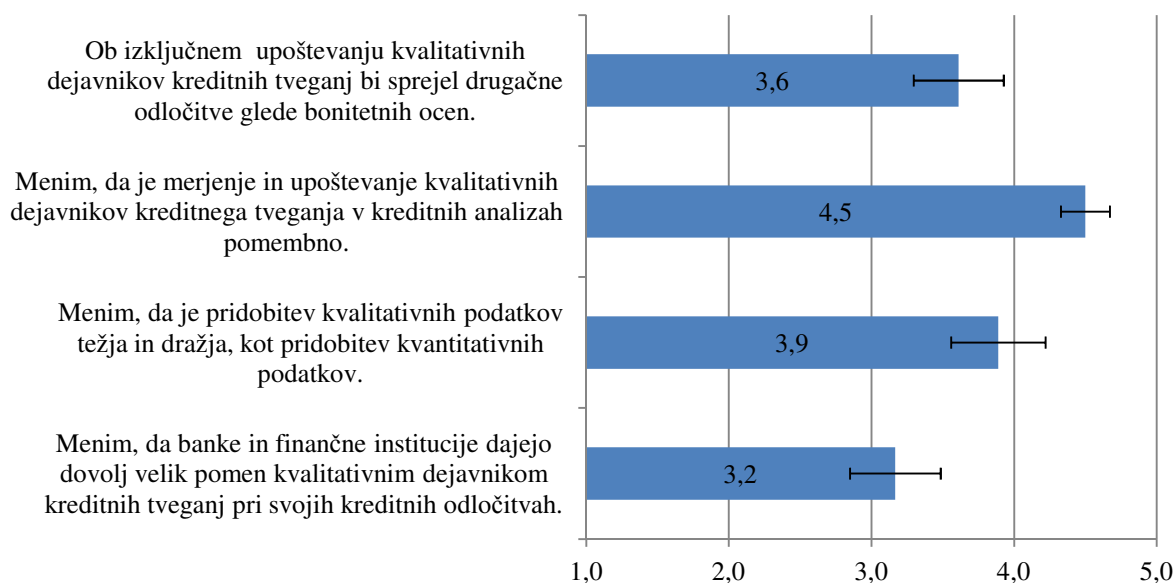
Pričakoval sem, da bo raziskava v Sloveniji pokazala podobne rezultate glede na teoretična izhodišča, kar se je tudi uresničilo. Domneva je bila testirana skozi vprašanje glede trenutne uteži, ki jih banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj. Rezultati so pokazali, da se je največ anketirancev (30,6 %) opredelilo za utež med 21 % in 30 % v skupni bonitetni oceni, ki jo v skladu s kreditno politiko pri kreditnih odločitvah banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj. Sledila je utež med 31 % in 50 %, za katero se je opredelilo 25 % vseh vprašanih. Ugotavljam, da se rezultati ujemajo s teoretičnimi izhodišči opravljenih raziskav.

5. Ali dajejo banke dovolj velik poudarek kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj in kakšni so predlogi izboljšav?

Anketiranci so v sklopu vprašalnika odgovarjali tudi na vprašanja glede strinjanja s štirimi trditvami o kvalitativnih dejavnikih kreditnih tveganj. Iz rezultatov je razvidno, da so se anketiranci v povprečju strinjali z vsemi navedenimi trditvami, razen s trditvijo »Menim, da banke in finančne institucije dajejo dovolj velik pomen kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj pri svojih kreditnih odločitvah« (preizkus domneve o aritmetični sredini ni pokazal statistično značilnih razlik pri stopnji značilnosti $\alpha = 0,05$). Izmed preostalih trditev so se v največji meri strinjali s trditvijo »Menim, da je merjenje in upoštevanje kvalitativnih dejavnikov v kreditnih analizah pomembno« (povprečna ocena 4,5; intervali zaupanja se ne prekrivajo z ostalimi trditvami). Ker se intervali zaupanja prekrivajo pri ostalih dveh trditvah, ne morem trditi, da se s katero od njih strinjajo bolj kot z drugo.

Pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj se je skozi čas spreminjal. Glede na rezultate raziskave ugotavljam, da test ni pokazal statistično značilnih razlik. Iz tega ne morem trditi, da se anketiranci s trditvijo, da banke in finančne institucije ne dajejo dovolj velikega pomena kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj pri svojih kreditnih odločitvah, strinjajo (preizkus domneve o aritmetični sredini ni pokazal statistično značilnih razlik pri stopnji značilnosti $\alpha = 0,05$). Iz tega sledi, da je še veliko prostora pri nadgradnji bančnih bonitetnih sistemov z vključitvijo kvalitativnih spremenljivk v same sisteme bonitetnih ocen.

Slika 12: Rezultati strinjanja s trditvami glede kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj (n = 36)

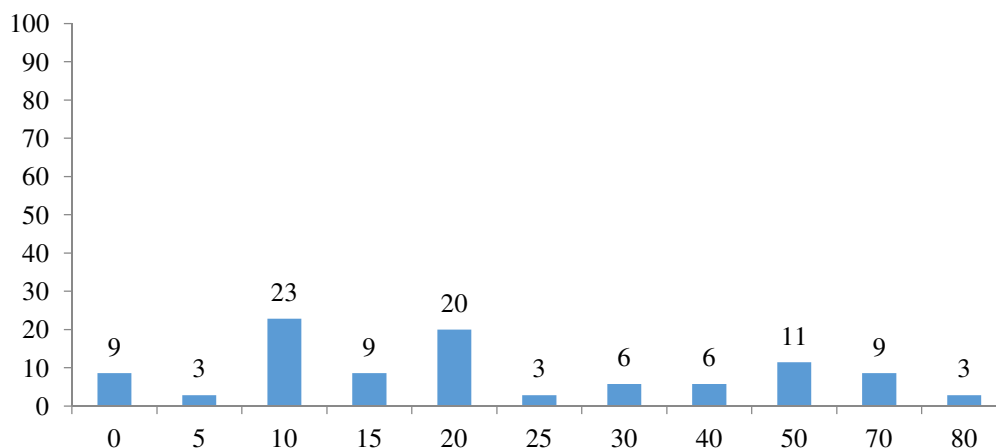
6. Priti do ugotovitve, kako pogosto se kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj pri sprejemanju svojih kreditnih odločitev odločajo na podlagi intuicije.

Raziskava (Lipshitz & Schulimovitz, 2007) je pokazala, da kreditni analitiki pri svojih odločitvah upoštevajo tako »trde« finančne podatke glede finančnega zdravja stranke kot »mehke« vtise in intuicijo v zvezi s kredibilnostjo stranke. Iz omenjene raziskave izhajajo, da predstavlja intuicija, ki jo dobi kreditni analitik iz vedenja strank, ob ustreznem finančnem položaju stranke, enega izmed ključnih faktorjev odobritve naložbe. Kljub temu da je občutke kreditnih analitikov težko izraziti in jih jemati za verodostojne, jih lahko uvrščamo med določene pokazatelje orodja odločitev kreditnih analitikov.

»Mehke« informacije o stranki zbujejo intuicijo (angl. *Gut feelings*), ki ima pomemben vpliv na odobritev ali zavrnitev kreditnega predloga. Intuicijo in čustva lahko tipično opišemo kot telesni občutek, kot npr. »šesti čut« ali »tukaj nekaj smrdi«. Mnogi managerji jemljejo intuicijo kot veljaven način sprejemanja odločitev, kljub temu da se čustvena vpletenost tradicionalno razume kot odklonilna pri kvaliteti odločitev. Anketirance sem prosil, da ocenijo, v koliko odstotkih (%) primerov je intuicija vplivala na njihove kreditne odločitve v zadnjem letu. Na podlagi rezultatov so anketiranci najbolj pogosto izbrali, da bi ta % moral zajemati 10 %. Najmanj so izbrali 0 %, največ pa 80 %, povprečni % pri tem vprašanju pa je znašal 26,4 % (s standardnim odklonom 22,1). Mediana znaša 20 %, kar pomeni, da je polovica anketirancev izbrala 20 % ali manj, polovica pa 20 % ali več. 95 % zaupam, da anketiranci menijo, da je dejanski % nekje med 18,8 % in 34,0 %.

Slika 13: Porazdelitev, v koliko odstotkih (%) primerov je intuicija vplivala na kreditne odločitve v zadnjem letu (n = 36)

Prosim ocenite v koliko odstotkih (%) primerov je intuicija vplivala na vaše kreditne odločitve v zadnjem letu? (n=35), v %

Na podlagi rezultatov raziskave v Sloveniji lahko sklepamo, da ima intuicija nezanemarljiv pomen pri odobritvi naložbe, saj so se v povprečju kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj izrekli, da je intuicija v zadnjem letu v 26,4 odstotkih vseh primerov vplivala na njihove kreditne odločitve (s standardnim odklonom 22,1). S tem lahko potrdim rezultate raziskave, da predstavlja intuicija enega izmed ključnih dejavnikov pri odobritvi naložbe. Prepričan sem, da prihaja do uporabe intuicije pri kreditnih odločitvah predvsem zaradi pomanjkanja informacij o stranki in pritiskov s strani zaposlenih v komerciali. Odločanje na podlagi intuicije bi bilo potrebno minimizirati, vendar rezultati raziskave kažejo, da je odločanje na podlagi intuicije prisotno. Kot razloge lahko navedem visoko stopnjo konkurence med kreditnimi institucijami, kjer kreditni standardi niso enaki, pomen hitrega odzivnega časa pri odobritvi naložb, ki jih zahtevajo stranke, in pomanjkanje informacij.

7. Kolikšna je največja sprememba v bonitetnih razredih, ki jo lahko povzročijo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj?

Pomen kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v bonitetnih sistemih bank se razlikuje, saj so ti dejavniki različno ponderirani v samih bonitetnih modelih. Preko raziskave sem želel ugotoviti, za koliko bonitetnih razredov (angl. *Notches*) lahko kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj največ spremenijo bonitetno oceno.

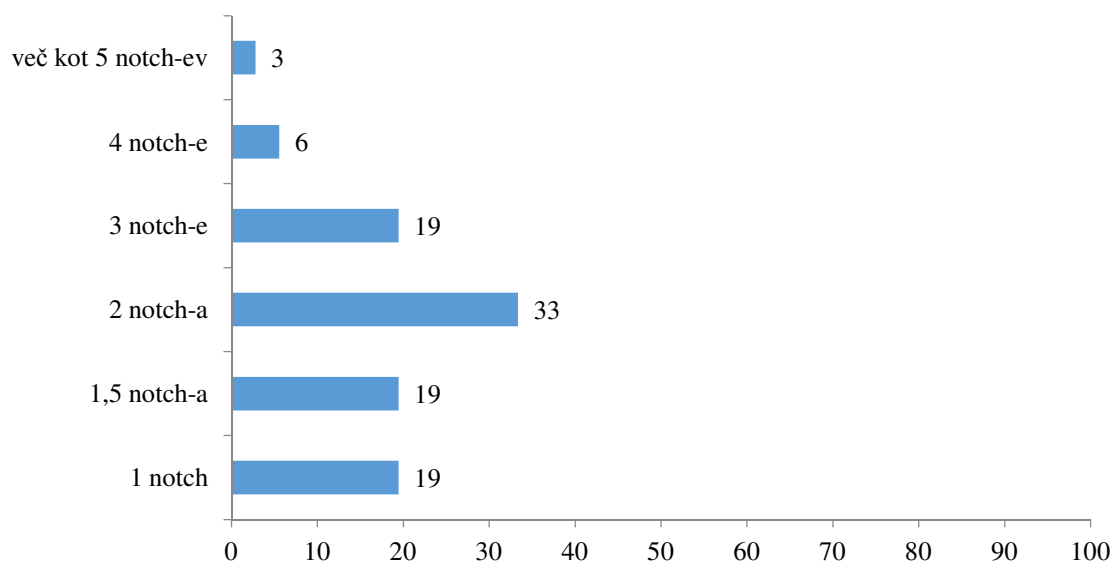
Glede na raziskavo (Oana, 2012) ima po uvedbi kvalitativnih spremenljivk v sistem končna ocena lahko vpliv na spremembo bonitetnega razreda do dva razreda (angl. *Notcha*) nad ali pod finančno (kvantitativno) oceno. Kreditni analitiki (Bozanic, 2014) v

povprečju znižajo bonitetno oceno za polovico bonitetnega razreda (za ½ »Notcha«) zaradi vpliva kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj.

Vzemimo v obzir rating lestvice »Big three« bonitetnih hiš (Standard & Poor's (S&P), Moody's and Fitch Group), ki zavzemajo približno 95 % globalnega tržnega deleža. Anketirance sem povprašal po tem, kolikšno spremembo v bonitetnih razredih (izboljšanje/poslabšanje bonitetnega razreda v notch-ih) bi po njihovem mnenju lahko največ povzročil vpliv kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, pri čemer 1 notch pomeni premik npr. iz AA v AA-. Anketiranci so najpogosteje (33 %) odgovorili, da bi kvalitativni dejavniki lahko povzročili vpliv na spremembo v bonitetnih razredih v obsegu 2 notch-a. Sledijo možnosti 3 notch-e, 1,5 notch-a in 1 notch, saj je vsako od teh možnosti izbralo 19 % anketirancev. Najmanjkrat pa so izbrali možnost 4 notch-e (6 %) in več kot 5 notch-ev (3 %).

Slika 14: Rezultati glede vpliva kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj na spremembo v bonitetnih razredih (n = 36)

Kolikšno spremembo v bonitetnih razredih (izboljšanje / poslabšanje bonitetnega razreda v notch-ih) bi po vašem mnenju lahko največ povzročil vpliv kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj? (1 notch pomeni premik npr. iz AA v AA-). (n=36), v %

Glede na raziskavo v Sloveniji ugotavljam, da lahko vpliv kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj povzroči največ spremembo za 2 bonitetna razreda (angl. *Notcha*), kar se ujema z raziskavo (Oana, 2012). Iz tega lahko sklepamo, da imajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pomemben vpliv pri določanju bonitetnih ocen.

7.3 Omejitve raziskave

Tukaj prikazujem določene omejitve raziskave, ki so vplivale na potek raziskave in izhajajo iz različnih področij tako, da imajo vpliv tudi na rezultate raziskave.

Prva omejitev se kaže v velikosti vzorca, saj bi bili v primeru večje velikosti vzorca rezultati bolj zanesljivi. Izbrana je bila neverjetnostna metoda vzorčenja in uporabljeno priložnostno namensko vzorčenje. To pomeni, da vzorec ni reprezentativen, zato iz rezultatov raziskave ni mogoče sklepati na celotno populacijo kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj. Vseeno sem prepričan, da je bil k raziskavi povabljen dober del ciljne populacije kreditnih analitikov in ocenjevalcev kreditnih tveganj, vendar vseeno ne morem zagotoviti, da gre za nepristranski vzorec. Posamezniki, ki so bili zajeti v vzorec raziskave, so bili povabljeni k sodelovanju iz naslova poznanstev, preteklih izkušenj in preko posredovanja vprašalnika ciljni skupini. Če bi v raziskavi sodelovale osebe, ki niso bile opredeljene kot ciljna skupina, bi rezultati lahko bili drugačni. Kot omejitev lahko navedem tudi razumevanje vprašanj, saj ni rečeno, da so vsi anketiranci na enak način razumeli vprašanja in dopuščam možnost, da so lahko glede tega nastale razlike.

SKLEP

Za ugotavljanje komitentove kredibilnosti so osnova kvantitativni podatki, vendar banke vedno pogosteje podrobno spremljajo tudi dejavnike uspešnosti poslovanja podjetij, ki vključujejo nefinančne podatke t. i. »mehke informacije«, saj nudijo bankam dodaten vidik, pri katerem spoznajo poslovanje podjetja in ugotovijo, ali podjetje zasleduje zastavljene cilje in strategijo ter kakšna je smer, v katero bo podjetje raslo v prihodnosti. Uporaba kvalitativnih podatkov bankam nudi pomembno dodatno informacijo o trenutnem položaju podjetja, iz česar je možno predvidevati prihodnji razvoj poslovanja podjetja. V sodobnem svetu se pojavljajo vedno nove vrste tveganj, zato narašča povpraševanje po informacijah o stranki in postaja poznavanje strank strateškega pomena. Ohlapni standardi presoje bonitetne ocene, ki so veljali včasih, se vedno bolj zaostrojujejo, s čimer organizacija kreditnih služb vedno bolj pridobiva na pomenu.

Slabosti, ki jih prinašajo odločitve, sprejete na podlagi finančnih kazalnikov, povečujejo pomen uporabe nefinančnih kazalnikov. Banke pridobivajo kvantitativne informacije iz finančnih podatkov, medtem ko se morajo do nefinančnih podatkov prebiti v veliki meri samostojno. Preučevanje kvalitativnih dejavnikov tako ponuja celovitejšo spremljavo uspešnosti poslovanja, kot pa če bi uporabili zgolj finančne informacije. Upoštevajo povezanost podjetja z njegovim notranjim in zunanjim okoljem in v nasprotju s tradicionalnim pristopom upoštevajo poleg nevarnosti tudi prednosti in priložnosti. Pomembno vlogo tako igrata splošni podatki o podjetju, razvojne možnosti podjetja in verjetnost obstanka na trgu ter panoga, v kateri podjetje deluje, kot položaj podjetja v

panogi in odnosi z dobavitelji ter kupci. Kvalitativni podatki so lahko tako objektivne kot subjektivne narave. Objektivna in subjektivna merila se razlikujejo predvsem po interpretaciji. Medtem ko so pri objektivnih merilih kriteriji bolj ali manj znani in za vse enaki, je pri subjektivnih merilih za ovrednotenje podatkov močno prisotna subjektivna presoja ocenjevalca.

Pomen in vloga kvalitativnih podatkov, ki vplivajo na kreditno tveganje, se je skozi zgodovino spreminjala in so ji pripisovali različen pomen ter jo različno vrednotili. Nekatere študije nakazujejo, da uvajanje novih postopkov pri upravljanju kreditnega tveganja v določenih primerih celo povečuje pripravljenost za sprejemanje tveganja. V magistrskem delu sem preko empirične raziskave poskušal ugotoviti, kakšen pomen dajejo banke kvalitativnim kreditnim dejavnikom in kako močan je vpliv pri sprejemanju kreditnih odločitev bank.

Posamezni ključni kvantitativni in kvalitativni dejavniki tveganja lahko različno prispevajo k uspešnosti podjetja. Njegov vpliv je lahko neznaten, majhen, velik ali odločilen. Prispevek posameznega dejavnika je zato težko ocenjevati, poleg tega pa je lahko sam dejavnik sestavljen in predstavlja sklop povezanih prvin. Mehke informacije v analizi tveganj lahko povečajo natančnost in kakovost ocenjevanja, vendar imajo pomanjkljivost v smislu težke preverljivosti in zato manipulativnosti. Kvalitativne informacije so torej vir moralnega tveganja skritih informacij. Pridobivanje teh informacij je možno preko transakcijskega ali odnosnega kreditiranja. Z uporabo kombiniranega pristopa močno povečamo zanesljivost sprejetja pravilne odločitve o komitentovi kredibilnosti in pridobimo dodaten vpogled v stabilnost ter trdnost poslovanja preučevanega podjetja. Ključna je vzajemna preučitev tako kvantitativnih kakor kvalitativnih dejavnikov z namenom doseganja sinergijskih učinkov, kjer je rezultat večji kot vsota posameznih delov. Rezultat kvalitativnih in kvantitativnih dejavnikov kreditnega tveganja je največji pri celovitem sistemskem povezovanju obeh pristopov z načelom preudarnosti in sinergij, ki jih prinašata. Vpliv kvalitativnih podatkov na odločitve ni možno v celoti avtomatizirati. Stopnja upoštevanja podrobnosti kvalitativnih podatkov pri kreditnih odločitvah je odvisna od velikosti podjetja, dejavnosti, višine in ročnosti posojila. Dobra kreditna analiza mora vsebovati ustrezen nabor finančnih kazalnikov kot rezultat poslovanja in nefinančnih kazalnikov kot pokazatelj dolgoročne uspešnosti poslovanja.

Enotna metodologija za oceno kreditnega tveganja ne obstaja, temveč se razvija in oblikuje skozi prakso v večjih bankah in ostalih finančnih institucijah. V praksi se uporablja po presoji in skladno s politiko posamezne institucije različno dosledno, vendar fleksibilno.

V magistrskem delu sem se dotaknil tudi pomena intuicije in čustev, s katerimi se soočajo kreditni analitiki pri odobrnaju kreditnih tveganj, kar predstavlja pomemben kvalitativni aspekt v kreditni analizi. Ugotovil sem, da kreditni analitiki pri svojih odločitvah upoštevajo tako »trde« finančne podatke glede finančnega zdravja stranke kot »mehke«

vtise in intuicijo v zvezi s kredibilnostjo stranke. Iz opisanih raziskav izhaja, da predstavlja intuicija, ki jo dobi kreditni analitik iz vedenja strank, ob ustreznem finančnem položaju stranke, eno izmed ključnih faktorjev odobritve naložbe. Kljub temu da je občutke kreditnih analitikov težko izraziti in jih jemati za verodostojne, jih lahko uvrščamo med določene pokazatelje orodja odločitev kreditnih analitikov. Rezultati raziskav so pokazali, da dobri vtisi stranke na bančne uslužbenke skupaj z ugodnim finančnim položajem podjetja podajo odločitev za odobritev kredita. Po drugi strani slabi vtisi vzbudijo slab občutek in tveganje pred odobritvijo slabega posojila kljub zadovoljivemu finančnemu položaju podjetja. Omenjeno sproži intenzivno iskanje dodatnih informacij o komitentu in pogovore ter posvetovanja z nadrejenimi ali sodelavci in komerkoli, ki bi lahko imel kakšno pomembno informacijo o komitentu. Skrbniki nato kompenzirajo negotovost o morebitnem slabem posojilu z nadziranjem (spremljanjem) komitenta. Tako spremljajo transakcije na računu in njegovo obnašanje na obiskih v banki.

V magistrskem delu sem podrobneje preučil vprašanje pravne ureditve kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj in kako je vprašanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj vključeno v evropsko in nacionalno zakonodajo. Preučil sem, kakšna je vloga kvalitativnih dejavnikov v učinkovitem in dobro delujočem bančnem sistemu in kako jo politika in pravna pravila definirajo. Ugotovil sem, da je vlogi regulatorja (BS) po Baslu II dana odprta izbira pristopov merjenja kapitalske ustreznosti, saj omogoča sproščen odnos do tveganj, pri čemer ni postavljenih natančnih navodil. Basel II dopušča bankam precej odprto izbiro glede sprejemanja politik upravljanja s kreditnimi in drugimi tveganji, kamor spadajo tudi kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj, ki jih torej banke poljubno vključujejo v svojo politiko upravljanja s tveganji. Postopki, ki jih lahko izberejo banke, so sicer bolj prožni, vendar se morajo podrediti preverjanju državnih nadzornih teles. Banke izberejo postopke glede na tveganja, s katerimi se soočajo in glede na razpoložljivo znanje. Basel II ne daje konkretnih usmeritev glede samega kvalitativnega upoštevanja dejavnikov kreditnega tveganja, ampak daje bankam prosto odločitev glede uporabe in upoštevanja teh dejavnikov, a kljub temu zagotavlja bolj varno in transparentno delovanje bančnega sistema, kot ga je pred njegovo uvedbo zagotavljal Basel I. Basel III dodatno spodbuja banke k deljenju dobrih praks pri upravljanju s kreditnimi tveganji, saj je bilo učinkovito upravljanje s kreditnim tveganjem poudarjeno v času krize, kar predstavlja najpomembnejši element pri dolgoročni uspešnosti katerekoli bančne organizacije. ZBAN – 2 se pri usmeritvi kreditnih tveganj bank dotika zgolj splošnih usmeritev glede politike in postopkov za upravljanje kreditnih tveganj ter primernosti ustreznih meril pri procesih odobritve in sami postavitvi meril. Smernice EWS kot interna pravila BS še najbolj podrobno narekujejo bankam uporabo kvantitativnih in kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja.

Ugotavljam, da so pravila o kvalitativnih dejavnikih kreditnih tveganj vključena tako v EU zakonodajo kot zakonodajo na nacionalni ravni, vendar so definirana zelo ohlapno in pomanjkljivo. Na takšen način bankam dopuščajo odprto izbiro glede upoštevanja teh

dejavnikov pri politiki kreditnih tveganj. Prepričan sem, da je vključevanje pravil v zakonodajo koristno, saj spodbuja banke k bolj natančnim postopkom spremljave kreditnih tveganj. Menim, da obseg »neformalnih« pravil, ki se nanašajo na vključevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, ni zadosten in bi lahko bil podrobneje definiran.

Učinkovita politika uporabe kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj banke motivira k doseganju dobrih poslovnih rezultatov in ustreznega kapitala in posledično upravičenosti do kapitalskih olajšav. Prepričan sem, da bi banke verjetno do določene mere upoštevale kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj že brez pravnih priporočil in smernic, saj je omejitev kreditnih tveganj že v njihovem osnovnem interesu. Seveda se pri bolj kompleksni politiki ocenjevanja kreditnih tveganj pojavljajo tudi dodatni stroški, kar bi banke lahko odvrnilo od uvedbe bolj kompleksne spremljave kvalitativnih kreditnih dejavnikov.

Prepričan sem, da če bi bila uporaba kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj popolnoma pravno regulirana, bi se regulator soočil s številnimi težavami. Prva težava bi bila v načinu in ustreznosti kontrole ter nadzora samega regulatorja, ali banke dosledno upoštevajo vsa predpisana kvalitativna merila spremljave kreditnih tveganj. Problem je predvsem v tem, da je večina kvalitativnih dejavnikov nemerljiva in da so ti podatki dostikrat subjektivni ter velikokrat odvisni od subjektivne presoje ocenjevalcev. Le redke kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj je mogoče izraziti številčno v obliki kazalnikov. Po drugi strani se pojavlja vprašanje pravilne zaznave vseh pomembnih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj. Iz tega sklepam, da je popolna pravna regulacija kvalitativnih dejavnikov nesmiselna in da je trenutna ureditev, ki navaja uporabo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj le kot priporočilo, primerna, vendar bi lahko bila tudi kot priporočilo podrobneje definirana.

Ugotavljam, da je urejenost obstoječe pravne regulacije kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj ustrezna, saj je podana v obliki priporočil, sicer večnivojsko, tako glede na raven Evropske unije kot na nacionalno raven. Prepričan sem, da bi morala idealna pravna regulacija zaenkrat ostati nespremenjena v smislu obveze, torej biti podana v obliki priporočil. Menim, da pravna pravila v smislu priporočil ne ovirajo tržne ureditve, temveč jo spodbujajo, da bi postala še učinkovitejša. Pravna ureditev in pravila so podana v obliki priporočil, vendar še vedno obstajajo možnosti izboljšav, saj so smernice premalo specifične in podrobne. Sklepam, da pravna pravila, ki bi urejala opredelitev kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, niso potrebna, saj imajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj takšno specifično pojavnost in izrazne možnosti, da bi težave nastale verjetno že pri njihovi opredelitvi, merjenju in nadziranju. Možnosti izboljšav vidim v natančneje definiranih priporočilih, ki bi lahko izpostavila ključne kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, na katere bi morale biti banke pozorne, priporočila pa bi se morala nanašati predvsem na zaznavo oziroma njihovo prepoznavanje.

Prepričan sem, da bi lahko zagotovili učinkovito vlogo kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, če bi teoretično lahko regulator bankam v uporabo priporočil samo tiste kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj, ki so merljivi ali vsaj delno merljivi. Tukaj se sicer pojavi problem dostopnosti, natančnosti in veljavnosti kvalitativnih informacij ter seveda problem merljivosti. Regulator bi lahko posvetil večjo pozornost temu, katere kvalitativne informacije banke pridobijo preko bančnih vprašalnikov za stranke, iz katerih je možno pridobiti največ kvalitativnih podatkov glede kreditnih tveganj. Regulator bi lahko poostiril nadzor nad tem, ali banke upoštevajo kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj v internih bonitetnih sistemih. V delu sem tako opredelil določene kvalitativne dejavnike kreditnih tveganj in njihove mejne vrednosti, ki kažejo na stopnjo kreditnega tveganja, ki jih je po mojem mnenju možno opredeliti v obliki kazalnikov.

Pri odgovoru na vprašanje glede pomena kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja sem se oprl na tujo literaturo in raziskave, izvedene v tujini ter povezane z vključitvijo kvalitativnih podatkov za modeliranje kreditnih tveganj v različne odločitvene sisteme. Z namenom odgovoriti na vprašanja glede pomena kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj sem izvedel raziskavo, v kateri so sodelovali kreditni analitiki in ocenjevalci kreditnih tveganj, ki so zaposleni v bankah. Povabljeni so bili k izpolnitvi strukturiranega spletnega vprašalnika, ki je vključeval vprašanja, ki so se nanašala na preučitev ključnih kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj, njihov pomen in optimalen obseg upoštevanja v skupni bonitetni oceni, njihovo primernost in uporabnost v bančnem sistemu ter kolikšno spremembo v bonitetnih razredih lahko največ povzročijo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj.

Na podlagi podatkov iz raziskave sem ugotovil, da je več kot dve tretjini vseh anketirancev prepričanih, da kvantitativni dejavniki kreditnih tveganj bolj vplivajo na spremembo modelske bonitetne ocene kot kvalitativni dejavniki. Rezultati izvedene raziskave so pokazali, da največ anketirancev meni, da se trenutne uteži, ki jo banke dajejo kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj, gibljejo med 21 % in 30 % v skupni bonitetni oceni. Po mnenju večine anketirancev bi morali kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj zajemati utež med 31 % in 50 %. Večina anketirancev meni, da je merjenje in upoštevanje kvalitativnih dejavnikov v kreditnih analizah pomembno in da banke na splošno ne dajejo dovolj velikega pomena kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj. Kot največjo slabost kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj so anketiranci navedli težavo pri njihovem vrednotenju in merjenju ter njihovo slabšo izrazno vrednost. Iz izvedene empirične raziskave sem ugotovil, da je intuicija nezanimljiv dejavnik pri odobravanju kreditnih naložb, saj so anketiranci z mediano 20 % odgovorili, da je intuicija vplivala na njihove kreditne odločitve v zadnjem letu.

Iz raziskave je razvidno, da so anketiranci v povprečju kot najbolj pomemben kvalitativni dejavnik izbrali blokade računov komitentov in sodne spore (likvidnost in disciplina pri poravnavanju obveznosti do drugih dolžnikov oziroma dobaviteljev, države ter evidenca

sodnih sporov), odvisnost od kupcev/dobaviteljev (plačilni roki, plačilna disciplina, struktura v prodaji/dobavi, trajanje sodelovanja, boniteta, sklenjene pogodbe o sodelovanju) in kreativno računovodstvo ter tveganje prireditve finančnih izkazov.

Rezultati opravljenih raziskav glede pomena vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj pri določanju bonitete izpostavljajo kot najpomembnejše kvalitativne dejavnike: poravnavanje obveznosti, tržna pozicija, kvaliteta managementa, odvisnost od kupcev in dobaviteljev ter odnos banka – stranka. Anketiranci so v empirični raziskavi kot najbolj pomemben dejavnik največkrat (49 %) izbrali poravnavanje obveznosti. Kot drugi najbolj pomemben dejavnik so izbrali tržno pozicijo (34 %). Na tretjem mestu se največkrat (34 %) pojavi odvisnost od kupcev in dobaviteljev. Na četrtem mestu se največkrat (34 %) pojavi kvaliteta managementa.

Rezultati opravljenih raziskav glede pomena vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj pri določanju bonitete izpostavljajo kot najpomembnejše kvalitativne dejavnike: poravnavanje obveznosti, tržna pozicija, kvaliteta managementa, odvisnost od kupcev in dobaviteljev ter odnos banka – stranka. Anketiranci, ki so sodelovali v empirični raziskavi v Sloveniji, so kot najbolj pomemben dejavnik izbrali poravnavanje obveznosti (49 %). Kot drugi najbolj pomemben dejavnik so izbrali tržno pozicijo (34 %). Na tretjem mestu se pojavi odvisnost od kupcev in dobaviteljev (34 %). Na četrtem mestu je kvaliteta managementa (34 %). Kot najmanj pomembno pa so anketiranci izbrali odnos banka – stranka, in sicer kar v 43 % primerov.

Iz rezultatov opravljene analize je razvidno, da je večina anketiranih prepričana, da je merjenje in upoštevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj v kreditnih analizah pomembno. Optimalni obseg vključevanja kvalitativnih dejavnikov v kreditne modele je težko opredeliti, saj imajo lahko določeni kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj različno močan pomen in vpliv na bonitetno oceno. V določenih primerih ima lahko že en sam kvalitativni dejavnik kreditnih tveganj tako veliko moč, da prepreči odobritev naložbe ali celo prekine sodelovanje s stranko.

Iz rezultatov velja sklepati, da sta dejavnika blokad računov in rednost poravnavanja obveznosti do kupcev in dobaviteljev v Sloveniji ključna dejavnika, ki povzročata kreditno tveganje. Prav tako lahko sklepamo, da se slovenska podjetja mnogokrat poslužujejo kreativnih računovodskih tehnik ali celo prirejanja računovodskih izkazov, saj so anketiranci kot tretji najpomembnejši dejavnik kreditnih tveganj navedli prav kreativno računovodstvo.

Glede na raziskavo v Sloveniji ugotavljam, da lahko vpliv kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj povzroči spremembo za dva bonitetna razreda (angl. *Notcha*), kar se ujema z raziskavo (Oana, 2012). Iz tega lahko sklepamo, da imajo kvalitativni dejavniki

kreditnih tveganj pomemben vpliv pri določanju bonitetnih ocen, saj so v približno četrtini primerov vseh anketirancev vplivali na kreditno odločitev.

Menim, da je pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj nezanemarljiv, zato sem prepričan, da je spremljanje in upoštevanje kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj koristno. Podrobna identifikacija, spremljava in opredelitev teh dejavnikov povzroča dodatne stroške, poleg tega je njihova zaznava včasih celo nemogoča. Glede na rezultate izvedenih raziskav sem prepričan, da so stroški spremljave kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj upravičeni in da ob njihovi preudarni uporabi predstavljajo močan blažilec kreditnih tveganj.

LITERATURA IN VIRI

1. *Ajpes*. Najdeno 18. januarja 2016 na spletnem naslovu http://www.ajpes.si/Letna_porocila/Splosno
2. Altman, E.I., Sabato, G., & Wilson, N. (2010). The value of qualitative information in sme risk management. *Stern*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/SME_EA_GS_NW.pdf
3. *ANOVA (Analiza variance) - Statistik.Si™*. Najdeno 25. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.statistik.si/storitve/statisticne-analize-testi/anova-analiza-variance>
4. Banka Slovenije. (2005). *Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2005*. Ljubljana. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/>
5. *Basel II: International Convergence of capital measurement and capital standards*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>
6. *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. Najdeno 20. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>
7. Batagelj, V. (2005). Verjetnostni račun in statistika Preizkušanje domnev. *Vlado*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://vlado.fmf.uni-lj.si/vlado/VeSt/vest04.pdf>
8. Bathory, A. (1987). *The analysis of credit: Foundations and development of corporate credit assessment*. London: McGraw-Hill Inc., US.
9. Beloglavec Taškar S., & Taškar. B. (2009). Bančna regulacija in bančni nadzor. *Bančni Vestnik*, 48(7-8), 56-60.
10. Berger, A. N., & Udell, G. F. (2002). Small business credit availability and relationship lending: The importance of bank Organisational structure. *Federalreserve*. Najdeno 10. januarja 2016 na spletnem naslovu <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2001/200136/200136pap.pdf>
11. Bernanke, B., Gertler, M., & Gilchrist, S. (1996). The financial accelerator and the flight to quality. *People*. Najdeno 10. januarja 2016 na spletnem naslovu http://people.bu.edu/sgilchri/research/restat_96.pdf
12. Bessis, J. (1998). *Risk management in banking*. Chiester: John Wiley & Sons, Ltd.
13. Bessis, J. (2007). *Risk management in banking*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
14. Best, B. (2006). The uses of financial statements. *Benbest*. Najdeno 10. februarja 2016 na spletnem naslovu <http://www.benbest.com/business/finance.html>
15. Bilalić, N. (2008). *Kreativno računovodstvo - Earnings management* (diplomsko delo). Maribor. Ekonomsko-poslovna fakulteta.
16. Blomquist, K. (1993). *Trust in Technology partnership between Small and Large Firms* (doktorski seminar). RENT VII. Budapest.
17. Bozanic, Z., & Kraft, P. (2014). Qualitative corporate disclosure and credit analysts' soft rating adjustments. *Hbs*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu

- <http://www.hbs.edu/faculty/Lists/Events/Attachments/866/Pepa%20Kraft%20Paper.pdf>
18. Brown, A. (2004). The Origins and Evolution of Credit Risk Management. *GARP Review*, 4(20), 1-3.
  19. Burakov, D.V. (2014). Do methods of Estimation affect credit risk Oscillations? *Mcser*. Najdeno 19. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/viewFile/3715/3640>
  20. Carling, K., Roszbach, K., Lindé, J., & Jacobson, T. (2004). Corporate credit risk Modelling and the Macroeconomy. *Papers*. Najdeno 15. oktobra 2015 na spletnem naslovu http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=630082
  21. Chen, L., & Campello, M. (2010). Are financial constraints priced? Evidence from firm fundamentals and stock returns. *Journal of Money, Credit and Banking*. 42(6), 1185-1198.
  22. Coleshaw, J. (1989). *Credit analysis: how to measure and manage credit risk*. Cambridge: Woodhead – Faulkner.
  23. *Corporate ratings criteria*. Najdeno 9. aprila 2016 na spletnem naslovu https://onlinecampus.bu.edu/bbcswebdav/pid-2263314-dt-content-rid-7356810_1/courses/14sum2metad632sol/assignments/week03/SP%20Corporate%20Rating%20Criteria%202008.pdf
  24. Cotugno, M., Monferrà, S., & Sampagnaro, G. (2013). Relationship lending, hierarchical distance and credit tightening: Evidence from the financial crisis. *Journal of Banking & Finance*, 37(5), 1372-1385.
  25. Dinkelmann, R. (1995). *Kriterien und Instrumente zur Risikofrüherkennung im Firmenkundengeschäft der Banken*. Bern: P. Haupt.
  26. Dione, G. (2013). *Risk Management: History, Definition and Critique*, CIRRELT, 17.
  27. EJR Methodologies. (2015). *Procedures and methodologies for determining credit ratings*. Najdeno 10. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1651331/000165133115000003/NRSRO_Exhibit_2_093015.pdf
  28. Fernando, A. (2014). Managing credit risk in changing times. *Apbsrilanka*. Najdeno 7. decembra 2015 na spletnem naslovu http://www.apbsrilanka.org/articales/26_ann_2014/15_26th_Aruna_Fernando.pdf
  29. *FSR – Financial stability review*. Najdeno 18. januarja 2016 na spletnem naslovu <http://goo.gl/XOH8rW>
  30. Gertler, M., & Gilchrist S. (1993). The role of credit market imperfections in the monetary transmission mechanism: Arguments and evidence. *The Scandinavian Journal of Economics*, 95(1), 43-64.
  31. Godbillon-Camus, B., & Godlewski, C.J. (2006). Credit risk management in banks: Hard information, soft information and manipulation. *Papers*. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=882027

32. *Guide to Credit Scoring*. Najdeno 10. januarja 2016 na spletnem naslovu <https://www.bba.org.uk/policy/retail/credit-and-debt/debt-and-financial-difficulties/guide-to-credit-scoring/>
33. Günther, T., & Grüning, M. (2000). *Einsatz von Insolvenzprognoseverfahren bei der Kreditwürdigkeitsprüfung im Firmenkundenbereich*. *Die Betriebswirtschaft* 60, 39–59
34. Hayashi, A.M. (2001). When to trust your gut. *Boundary*. Najdeno 14. januarja 2016 na spletnem naslovu http://66.199.228.237/boundary/complex_decision_making_and_ethics/Trust_your_gut.pdf.
35. Hempel G., Simonson D., & Coleman A. (1994). *Bank Management*. (4th ed.). New York: John Wiley & Sons.
36. Hudson, J. (1987). The Age, Regional and Industrial Structure of Company Liquidations. *Journal of Business Finance and Accounting*, 14(2), 199-213.
37. *Kako obravnavati novo kulturo določanja bonitete*. Najdeno 5. januarja 2016 na spletnem naslovu <http://www.evro.si/za-novinarje/publikacije/dolocanje-bonitet.pdf>
38. Kaplan, R.S., Norton, D.P., Mejak, T., & Trajkovski, S. (2000). *Uravnoteženi sistem kazalnikov: Preoblikovanje strategije v dejanja = the balanced scorecard*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
39. Klein, R.W. (2009). *An Overview of the Insurance Industry and Its Regulation*. The Future of Insurance Regulation. Brookings Institution Press. Atlanta: Georgia State University.
40. Knez - Riedl, J. (1998). *Objektivizacija presoje bonitete podjetja s pomočjo panožnih dejavnikov* (doktorska disertacija). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
41. Knez - Riedl, J. (2000). *Pojmovanje in presojanje bonitete podjetja*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
42. Knez - Riedl, J. (2010). *Okoljska ekonomika podjetja*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
43. Koštomaj, U. (2013). *Basel III kot simptom nove finančne krize in alternative sedanji regulaciji bančnega in monetarnega sistema* (diplomsko delo). Ljubljana: Pravna fakulteta.
44. Kralicek, P. (1993). *Kennzahlen für Geschäftsführer*. 2. Aufl. Überreuter: Wien.
45. Lehmann, B. (2003). Is it worth the while? The relevance of qualitative information in credit rating by Bina Lehmann. *Papers*. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=410186
46. Lipshitz, R., & Shulimovitz, N. (2007). Intuition and emotion in bank loan officers' credit decisions'. *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, 1(2), str. 34.
47. Mellerowitz, K., & Jonas, H. (1954): *Bestimmungsfaktoren der Kreditfähigkeit*. Berlin: Duncker & Humblot.

48. Mishkin F. S., & Eakins S. G. (2000). *Financial Markets and Institutions*. Second edition. New York: Addison – Wesley.
49. Moody's. (2007). *Financial reporting and credit ratings (Presentation by Greg Jonas)*. CARE conference, Napa California. California: Moody's investors service.
50. Oana Miruna, D. (2012). Credit risk assessment under Basel accords. *Theoretical and Applied Economics*, XIX(3568), str. 90.
51. Petersen, M. A. (2004). *Information: Hard and soft*. Mimeo Kellogg School of Management: Northwestern University.
52. *Poslovni model*. Najdeno 20. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.socialni-inovatorji.si/knjiga/socialno-podjetnistvo/45-poslovni-model>
53. Repovž, L. (1997). *Podjetništvo in management malih podjetij*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
54. Roger, F. C., Dupont A. S., Meuleman J, Liepins, A., Prato, O., Heid, M., Neumann, U., Laviola, S., Mori, T., Fujimoto, T., Morinaga, S., Reinard, D., Knott, K. Hedquist, J., Ferenius, C., Sprenger, M., Quick, J., Stephenson, M., Emblow, A., Schmidt, M., Walter, S., Elkes, D., Bailey, K., Strouzas, P., Martino, M., Nash, R., Garcia, R. G. (2000). *Principles for the management of credit risk Basel committee on banking supervision*. Office of the Superintendent of Financial Institutions.
55. Rötheli, T. (2013). Innovations in Banking Practices and the Credit Boom of the 1920s. *Business History Review*, 87(2).
56. Saunders, A. (2000). *Financial institutions management: A modern perspective*. London: McGraw-Hill Publishing Company (ISE Editions).
57. Saunders, A. (2002). *Credit Risk Measurement – New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms*. (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.
58. Schuldt, E. (1978). *Bilanzanalyse Möglichkeiten und Grenzen externer Beurteilung*. 3. Auflage. Freiburg im Bressgau: Rudolf Haufe Verlag.
59. Settlements, Bank for Investments (2001). Basel committee on banking supervision consultative document overview of the new Basel capital accord. Najdeno 13. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.bis.org/publ/bcbsca02.pdf>
60. *Sklep o ureditvi notranjega upravljanja, upravljalnem organu in procesu ocenjevanja ustreznega notranjega kapitala za banke in hranilnice*. Najdeno 21. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/zakoni-in-predpisi.asp?MapaId=281>
61. Slapničar, S. (2006). *Analiza računovodskih izkazov. Gradivo za vaje pri finančnem računovodstvu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
62. *Smernice za spremljavo komitentov in sistem zgodnjih opozoril za povečano kreditno tveganje (EWS)*. Najdeno 20. aprila 2016 na spletnem naslovu https://www.google.si/webhp?sourceid=navclient&hl=sl&ie=UTF-8&gws_rd=ssl#hl=sl&q=Smernice+za+spremljavo+komitentov+in+sistem+zgodnji+h+opozoril+za+pove%C4%8Dano+kreditno+tveganje
63. Smithson, C. (1998). *Managing Financial Risk*. New York: McGraw – Hill.
64. Stier, W. (1996). *Empirische Forschungsmethoden*. Berlin: Springer Verlag.

65. Škorjanc L. (2003). *Kreditno tveganje in zavarovanje posojil pri zavarovalnici* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
66. Šturman M. (2004). *Bonitetna informacija kot osnova za odločanje s poudragom na bonitetnih informacijah agencije republike slovenije za javnopravne evidence in storitve (Ajpes)* (specialistično delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
67. Trefalt P. (2014). *Kreditno tveganje in finančne omejitve slovenskih podjetij*. Maribor: Ekonomska poslovna fakulteta. IB revija Revija za strokovna in metodološka vprašanja trajnostnega razvoja št. 1.
68. T-test - Statistik.Si™. Najdeno 25. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.statistik.si/storitve/statisticne-analize-testi/t-test/>
69. Turk, I. et al. (1999). *Finančno računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
70. Uchida, H., Udell, G. F., & Yamori, N. (2006). SME financing and the choice of lending technology. *Down*. Najdeno 26. oktobra 2015 na spletnem naslovu <http://down.cenet.org.cn/upfile/36/200848114915189.pdf>
71. White, G., Sondhi, A. C., & Fried, D. (2003). *The analysis and use of financial statements*. New York: John Wiley & Sons.
72. White, L. R. (1990). Credit Analysis: Two more »Cs« of Credit. *Missisipi: Journal of Commercial Bank Lending*.
73. Yildirak, K. and Süer, Ö. (2013). Paper title: The importance of qualitative factors in firm default: Evidences from turkey the importance of qualitative factors in firm default: Evidences from Turkey. *Efmaefm*. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu <http://www.efmaefm.org/0efmameetings/efma%20annual%20meetings/2011-braga/papers/0157.pdf>
74. Zakon o bančništvu (ZBAN – 2). (2015). Uradni list RS, št. 25/15 in 44/16 – ZRPPB. Najdeno 20. aprila 2016 na spletnem naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6716>
75. Zambaldi, F., Aranha, F., Lopes, H., & Politi, R. (2011). Credit granting to small firms: A Brazilian case. Sao Paulo Brazil: *Journal of Business Research*, 64.
76. Zrim, S. (2005). *Boniteta podjetja X* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomska-poslovna fakulteta.

PRILOGA

Priloga 1: Vprašalnik

Spoštovani,

sem Žiga Grobelnik, študent podiplomskega programa Poslovanje-organizacija na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Pišem magistrsko delo, katere namen je preučiti pomen kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj za segment mikro podjetij (Retail), majhnih in srednjih podjetij (SME) ter velikih podjetij (KAC) pri ocenjevanju kreditnih tveganj v bankah, kot so npr. kvaliteta managementa, rednost poravnavanja dolgov, odnos banka – stranka, sprememba lastniške strukture, gibanje tržnih deležev, značilnosti panoge, starost podjetja, odvisnost od kupcev dobaviteljev, pravna oblika, tožbe, mnenje revizorja ...

V ta namen bi vas vljudno prosil za izpolnitev vprašalnika najkasneje do sobote, 18. 6. 2016, kar vam bo vzelo največ 10 minut vašega časa. Vprašalnik je popolnoma anonimen. Rezultati raziskave bodo uporabljeni izključno za namene magistrskega dela.

Za sodelovanje se vam že vnaprej zahvaljujem.

Žiga Grobelnik

Q1 - Kakšno metodologijo razvrščanja strank v bonitetne razrede trenutno uporablja vaša banka?

- statistično metodo (npr. logistična regresija) oz. katero:
- ekspertno oceno (metodologija, ki ne temelji na statističnih metodah in je kvalitativna)
- drugo
- ne vem

Q2 - Kateri dejavniki kreditnih tveganj po vašem mnenju bolj vplivajo na spremembo modelske bonitetne ocene?

- kvalitativni ("mehki") dejavniki
- kvantitativni ("trdi") dejavniki

Q3 - Kakšen je ponder/utež v skupni bonitetni oceni, ki jo v skladu s kreditno politiko vaše banke dajete kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj pri odločitvah?

- < 5 %
- 5 % - 10 %
- 11 % - 20 %
- 21 % - 30 %
- 31 % - 50 %
- > 50 %
- Ne vem

Q4 - Kakšen ponder/utež v skupni bonitetni oceni bi morali zajemati kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj?

- < 5 %
- 5 % - 10 %
- 11 % - 20 %
- 21 % - 30 %
- 31 % - 50 %
- > 50 %

Q5 - Kakšen ponder/utež (v %) v skupni bonitetni oceni po vašem mnenju zajemajo kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj pri novoustanovljenih podjetjih, v katerih je razpoložljivost finančnih podatkov nižja?

Q6 – Prosim, ocenite svoje strinjanje s spodnjimi trditvami:

	1 - Sploh se ne strinjam	2 - Ne strinjam se	3 - Niti se niti se ne strinjam	4 - Strinjam se	5 - Povsem se strinjam
Menim, da banke in finančne institucije dajejo dovolj velik pomen kvalitativnim dejavnikom kreditnih tveganj pri svojih kreditnih odločitvah.	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da je pridobitev kvalitativnih podatkov težja in dražja, kot pridobitev kvantitativnih podatkov.	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da je merjenje in upoštevanje	☐	☐	☐	☐	☐

1 - Sploh se ne strinjam   2 - Ne strinjam se   3 - Niti se niti se strinjam   4 - Strinjam se   5 - Povsem se strinjam

kvalitativnih dejavnikov kreditnega tveganja v kreditnih analizah pomembno. Ob izključnem upoštevanju kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj bi sprejel drugačne odločitve glede bonitetnih ocen.

Q7 – Prosim, razvrstite spodnje slabosti kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj od 1 do 5, pri čemer 5 pomeni najmanjšo slabost in 1 pomeni največjo slabost.

Težji dostop do informacij (preko odnosa skrbnik – stranka)
 Višji stroški zbiranja kvalitativnih podatkov
 Višja subjektivnost informacij
 Težko jih je ovrednotiti/kvantificirati/meriti
 Imajo slabšo izrazno vrednost

Q8 - Vzemimo v obzir rating lestvice »Big three« bonitetnih hiš (Standard & Poor's (S&P), Moody's, and Fitch Group), ki zavzemajo približno 95 % globalnega tržnega deleža. Kolikšna je po vašem mnenju največja sprememba v bonitetnih razredih (izboljšanje ali poslabšanje bonitetnega razreda v notch-ih), ki bi jo lahko povzročil vpliv kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj? (1 notch pomeni premik npr. iz AA v AA-).

Fitch	S&P	Moody's	Rating grade description (Moody's)	
AAA	AAA	Aaa	Investment grade	Minimal credit risk
AA+	AA+	Aa1		Very low credit risk
AA	AA	Aa2		
AA-	AA-	Aa3		
A+	A+	A1		
A	A	A2		
A-	A-	A3	Moderate credit risk	
BBB+	BBB+	Baa1		
BBB	BBB	Baa2		
BBB-	BBB-	Baa3	Speculative grade	Substantial credit risk
BB+	BB+	Ba1		
BB	BB	Ba2		
BB-	BB-	Ba3		
B+	B+	B1		High credit risk
B	B	B2		
B-	B-	B3		
CCC+	CCC+	Caa1		Very high credit risk
CCC	CCC	Caa2		
CCC-	CCC-	Caa3		
CC	CC	Ca	In or near default, with possibility of recovery	
C	C			
DDD	SD	C		
DD	D		In default, with little chance of recovery	
D				

- Do 0,5 notch-a
- 1 notch
- 1,5 notch-a
- 2 notch-a
- 3 notch-e
- 4 notch-e
- 5 notch-ev
- več kot 5 notch-ev

Q9 - »Mehke« informacije o stranki zbuja intuicijo (Gut feelings), ki ima pomemben vpliv na odobritev ali zavrnitev kreditnega predloga. Intuicijo in čustva (Gut feelings) lahko tipično opišemo kot telesni občutek, kot npr. »šesti čut« ali »tukaj nekaj smrdi«. Mnogi managerji jemljejo intuicijo kot veljaven način sprejemanja odločitev, kljub temu da se čustvena vpletenost tradicionalno razume kot odklonilna pri kvaliteti odločitev. Prosim, ocenite, v koliko odstotkih (%) primerov je intuicija vplivala na vaše kreditne odločitve v zadnjem letu?

%

Q10 - Kako pomembni se vam zdijo spodaj naštetih kvalitativni dejavniki kreditnih tveganj po vaši osebni presoji? Prosim, označite po pomembnosti od 1 do 5.

	1 - Ni pomembno	2	3	4	5 - Je pomembno
kvaliteta managementa (izobrazba, delovne izkušnje, zagotovitev nasledstva, nagnjenost k tveganju, korporativno upravljanje)	☐	☐	☐	☐	☐
tržna pozicija (perspektivnost panoge – tržni potencial, tržni delež, konkurenca, profitabilnost, pozicioniranje podjetja znotraj panoge, izvozna usmeritev)	☐	☐	☐	☐	☐
odnos banka – stranka (zaupanje, zanesljivost in kakovost informacij, odzivnost, dolžina sodelovanja, poravnavanje obveznosti do banke)	☐	☐	☐	☐	☐
lastniška struktura in politika (deleži vplačanega kapitala, politika dividend, razporeditev dobičkov za prihodnje naložbe, ugled, kredibilnost)	☐	☐	☐	☐	☐
struktura zapadlosti finančnih obveznosti (kakovost upravljanja in usklajenost zapadlosti med kratkoročnimi obveznostmi in obratnega kapitala ter dohodkov)	☐	☐	☐	☐	☐
odvisnosti od kupcev/dobaviteljev (plačilni roki, plačilna disciplina, struktura v prodaji/dobavi, trajanje sodelovanja, boniteta, sklenjene pogodbe o sodelovanju)	☐	☐	☐	☐	☐
obseg premoženja podjetja in njihovih lastnikov (konkretna raven premoženja lastnikov poleg vloženega kapitala v podjetju)	☐	☐	☐	☐	☐
odnosi in pogoji z drugimi bankami in finančnimi institucijami (moč in stalnost odnosa, kako zaznavajo kredibilnost podjetja, pogoji odobritve naložb pri drugih bankah)	☐	☐	☐	☐	☐
splošne značilnosti podjetja (ime in sedež, starost, velikost, pravna oblika, lokacija, organiziranost poslovnih funkcij)	☐	☐	☐	☐	☐

	1 - Ni pomembno	2	3	4	5 - Je pomembno
dejavnost podjetja in poslovni model (lastnosti in strukture proizvodov / storitev, blagovna znamka)	☐	☐	☐	☐	☐
blokade računov komitentov in sodni spori (likvidnost in disciplina pri poravnavanju obveznosti do drugih dolžnikov oziroma dobaviteljev, države ter evidenca sodnih sporov)	☐	☐	☐	☐	☐
revizorjevo mnenje (pritrnilno, s pridržkom, odklonilno, zavrnitev)	☐	☐	☐	☐	☐
kreativno računovodstvo, tveganje prireditve finančnih izkazov	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐	☐

Q11 - Rezultati opravljenih raziskav glede pomena vključevanja kvalitativnih dejavnikov kreditnih tveganj pri določanju bonitete izpostavljajo kot najpomembnejše sledeče kvalitativne dejavnike. Prosim, da jih razvrstite po pomembnosti od 1 do 5, pri čemer je 1 najbolj pomembno, 5 najmanj pomembno.

Poravnavanje obveznosti
 Tržna pozicija
 Kvaliteta managementa
 Odvisnost od kupcev in dobaviteljev
 Odnos banka – stranka

XSPOL - Spol:

- Moški
 Ženski

XSTAROST - V katero starostno skupino spadate?

- do 25 let
 od 25 do 35 let
 od 36 do 45 let

- od 46 do 55 let
- nad 55 let

Q12 - Kakšna je vaša delovna doba v bančnem sektorju?

- < 3 leta
- 3–5 let
- 6–10 let
- 11–15 let
- 16–20 let
- 21–25 let
- 26–30 let
- nad 31 let

Q13 - Na kateri banki ste trenutno zaposleni?

- Domača banka
- Banka v tuji lasti

Q14 - Kakšen je vaš trenutni naziv?

- "junior" analitik
- "senior" analitik
- risk manager
- vodja oddelka / sektorja
- drugo:

email - V kolikor vas zanimajo rezultati ankete, prosim, vpišite vašo elektronsko pošto:

(npr. janez.novak@gmail.com)